

**ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE NİKÂH VE HANEFÎ
MEZHEBİYLE MUKAYESESİ**

Ensari ÖZBALIK

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ
2024
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Ensari ÖZBALIK

ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE NİKÂH VE HANEFÎ MEZHEBİYLE
MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ

ERZURUM-2024

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "ŞAFİÎ MEZHEBİNDE NİKÂH VE HANEFÎ MEZHEBİYLE MUKAYESESİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

13.12.2024

Ensari ÖZBALIK

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ danışmanlığında, Ensari ÖZBALIK tarafından hazırlanan bu çalışma 13 / 12 / 2024 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Emrullah DUMLU	İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Taha YILMAZ	İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ	İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN
Enstitü Müdürü
Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	1
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
IV. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM ŞÂFİİLER'E GÖRE NİKÂH

1.1. ŞÂFİİLERDE HITBE	4
1.1.1. Evlenmek İstenilen Kıza Bakma	4
1.1.2. Şafî Mezhebine Göre Bakmanın Sınırı.....	5
1.1.3. Nişanlı Kadına Evlilik Teklifi	6
1.2. ŞÂFİİLER'E GÖRE NİKÂHIN TANIMI	11
1.3. ŞÂFİİLERDE EVLİLİĞİN HÜKMÜ	11
1.3.1. Vâcip Olan Evlilik	12
1.3.2. Müstehap Olan Evlilik	13
1.3.3. Mekruh Olan Evlilik	13
1.3.4. Evlenmenin Müstehap Olması	14
1.4. ŞÂFİİLERDE NİKÂHIN RÜKÜNLERİ	14
1.4.1. Sîga	15
1.4.2. Kadın (Zevce).....	20
1.4.3. Erkek (Zevc).....	21
1.4.4. Şahitlik	21
1.4.5. Veli (Velâyet).....	26
1.4.5.1. Velâyet Çeşitleri	29
1.4.5.2. Velâyetin Şartları	35
1.4.5.3. Velilerin Sıralanması.....	39

1.5. ŞÂFİÎLERDE KEFÂET (DENKLİK).....	40
1.5.1. Kefâetin Tanımı.....	40
1.5.2. Kefâetin Zamanı	42
1.5.3. Kefâet Şartları	43
1.6. ŞÂFİÎLERDE MUHARREMÂT.....	50
1.6.1. Sürekli Evlenme Engelleri	50
1.6.1.1. Nesep (Kan) Yoluyla Haram Olanlar	51
1.6.1.2. Evlilik Yoluyla Haram Olanlar	53
1.6.1.3. Süt Nedeniyle Haramlık	55
1.6.2. Geçici Evlenme Engelleri	57
1.7. ŞÂFİÎLERDE MEHİR.....	63
1.7.1. Mehrin Meşru Kılınmasının Hikmeti	65
1.7.2. Mehrin Alt ve Üst Sınırı	65
1.7.3. Mehrin Cinsi.....	66
1.7.4. Mehir Çeşitleri.....	66
1.7.5. Mehrin Hak Edildiği ve Düştüğü Durumlar	68
1.7.5.1. Mehrin Tamamının Hak Edilmesi	68
1.7.5.2. Mehrin Yarısının Hak Edilmesi	69
1.7.5.3. Mehir Hakkının Tamamının Düşmesi.....	70
1.7.6. Mehirde Anlaşmazlık.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

NIKÂH KONUSUNDA ŞÂFİÎ MEZHEBİ GÖRÜŞLERİNİN HANEFİ GÖRÜŞLERİYLE MUKAYESESİ

2.1. HITBE (KIZ İSTEME) KONUSUNDA MUKAYESE.....	73
2.1.1. İstenen Kıza Bakmanın Sınırı	73
2.1.2. Evlilik Teklifi Üstüne Teklif	74
2.2. NİKÂHIN TANIMI	76
2.2.1. Nikâhın Hükümü	78
2.3. NİKÂHIN RÜKNÜ KONUSUNDA MUKAYESE	82
2.3.1. Sarih ve Kinaî Lafızlarla Nikâh.....	85
2.3.2. Arapçadan Başka Dille Nikâh	85

2.3.3. Yazı veya Mektupla Nikâh	86
2.4. VELÂYET KONUSUNDA MUKAYESE	87
2.4.1. Velide Bulunması Gereken Şartlar	92
2.5. ŞAHİTLİK KONUSUNDA MUKAYESE.....	95
2.5.1. Şahitliğin Şartları.....	96
2.6. MUHARREMAT KONUSUNDA MUKAYESE	99
2.6.1. Evlenilmesi Ebedi Olarak Haram Olanlar	99
2.6.1.1. Nesep (Kan) Yoluyla Haramlık	99
2.6.1.2. Sıhrîyet (Evlilik) Yoluyla Oluşan Haramlık.....	100
2.6.1.3. Süt Yoluyla Oluşan Haramlık.....	101
2.6.2. Geçici Olarak Haram Olma.....	103
2.7. KEFÂET KONUSUNDA MUKAYESE.....	104
2.7.1. Kefâet Şartları	107
2.8. MEHİR KONUSUNDA MUKAYESE	112
2.8.1. Mehrin Tanımı ve Hükmü.....	113
2.8.2. Mehrin Miktarı	114
2.8.3. Mehrin Cinsi.....	117
SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA.....	130
ÖZGEÇMİŞ	141

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÂFİİ MEZHEBİNDE NİKÂH VE HANEFİ MEZHEBİYLE MUKAYESESİ

Ensari ÖZBALIK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ

2024, 141 sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ (Danışman)

Doç. Dr. Emrullah DURLU

Dr. Öğr. Üyesi Taha YILMAZ

Bu araştırma, evliliği helal kılan nikâh akdinin tam ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi için gereken şartların neler olduğunu incelemektedir. Nikâh, İslâm aile hukukunun şartlarına uygun olarak kadın ve erkeğin hayatlarını birleştirme hususunda yaptıkları akittir. İslam nikâhı helal, nikâhsız birlikteliği ise haram kılarak evliliği meşru bir çerçeveye oturtmuştur. Temel amaç sağlam zemine kurulmuş ailelerden kurulu bir toplumun inşası ve neslin ihyasıdır. Aile hukukuyla ilgili onlarca ayet ve hadisin var olması İslam'ın bu konuya verdiği önemi göstermektedir.

Nikâh, birçok sonucu ve hukukî yönü olan bir akittir. Çünkü kul hakkına da taalluk eden nikâhın, hem dünyevî hem de uhrevî yönleri bulunmaktadır. Buna ilaveten şahısların maddî ve manevî durumlarına göre nikâhın ibadet hüviyeti kazanıp kazanmadığı da tartışılmıştır. İslam hukukçularının çoğunluğu kişinin harama düşme durumunun olması halinde bundan korunmak için evlenmenin kişiye farz olduğu hususunda hemfikirdir. Günaha düşme ihtimali bulunmayan kimselerin ise duruma göre evlenmelerinin hükmü Şâfiî ve Hanefî mezheplerine göre değişmektedir. Nikâhın hükmü konusunda olduğu gibi diğer alt başlıklarda da her iki mezhep arasında ihtilaflar bulunmaktadır. Biz de araştırmamızda her iki mezhebin ittifak ve ihtilaf ettikleri meseleleri ele aldık. Özellikle, Şâfiî mezhebine göre yapılan araştırmaların azlığı bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Şâfiî mezhebinin nikâhla ilgili görüşleri çerçevesinde nikâhın tanımı, şartları, rükünleri, velâyet, kefâet, muharremat ve mehir konuları irdelenmiştir. İkinci bölümde Hanefî mezhebine göre nikâh ele alınarak her iki mezhebin nikâh konusuna yaklaşımları incelenmiş ve görüşler karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Nikâhla ilgili Hanefî ve Şâfiî mezhepleri dışında Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşleri de zaman zaman araştırmamıza dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile Hukuku, Nikâh, Şâfiî, Hanefî, Evlilik, Mukayese

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****MARRIAGE IN THE SHAFI SECT AND ITS COMPARISON WITH THE
HANEFI SECT****Ensari ÖZBALIK****Advisor: Assist. Prof. Dr. İsmetullah SAMİ****2024, 162 pages****Jury: Assist. Prof. Dr. İsmetullah SAMİ(Advisor)****Assoc. Prof. Dr. Emrullah DUMLU****Assist. Prof. Dr. Taha YILMAZ**

This research examines the conditions required for the full and complete realization of the marriage contract that makes marriage halal. Marriage is the contract made by a man and a woman to unite their lives in accordance with the conditions of Islamic family law. Islam has placed marriage in a legitimate framework by making marriage halal and unmarried union haram. The main purpose is to build a society consisting of families established on solid ground and to revive the generation. The existence of dozens of verses and hadiths regarding family law shows the importance that Islam attaches to this issue.

Marriage is a contract with many consequences and legal aspects. Because marriage, which also concerns the rights of others, has both worldly and otherworldly aspects. In addition, it has been discussed whether marriage acquires the status of worship according to the material and spiritual conditions of individuals. The majority of Islamic jurists agree that marriage is obligatory for a person in order to protect themselves from falling into something forbidden. The ruling on marriage for those who are not likely to fall into sin varies according to the Shafi'i and Hanafi schools. As with the ruling on marriage, there are disagreements between both schools in other subheadings. In our research, we have also addressed the issues on which both schools agree and disagree. In particular, the scarcity of research conducted according to the Shafi'i school of thought has led us to conduct this study.

Our study consists of two parts. In the first part, the definition, conditions, elements, guardianship, suretyship, muharram and dowry issues of marriage were examined within the framework of the views of the Shafi'i school of thought on marriage. In the second part, marriage according to the Hanafi school of thought was examined and the approaches of both schools of thought on marriage were given comparatively. In addition to the Hanafi and Shafi'i schools of thought on marriage, the views of the Maliki and Hanbali schools were also included in our research from time to time.

Key Words: Family Law, Marriage, Shafi'i, Hanafi, Marriage, Comparison

KISALTMALAR DİZİNİ

ATAÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b	: İbn, bin
CÜİFD	: Cumhuriyet üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi
cc	: celle celalühü
Çev	: Çeviren
DBAAD	: Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİD	: Diyanet İlmi Dergi
h	: Hicrî
İİAD	: İslami İlimler Araştırmaları Dergisi
İÜKAD	: İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
İHAD	: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
UÜ	: Uludağ Üniversitesi
M	: Milâdî
md	: madde
MÜİFY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
Sav	: Sallallahu aleyhi vesellem
ra	: Radiyallahu anh
SiÜ	: Sütçü İmam Üniversitesi
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
TS	: TurkishStudies
ty	: Tarih yok
ö	: Ölümü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb	: ve benzeri

ÖNSÖZ

İslam’a göre nesillerin devamı ve yeryüzünün ıslahı evlilikle mümkündür. Evlilik de nikâhla helâl olmaktadır. Müslümanların bütün hayatını ve davranışlarını konu edinen İslam hukukunda nikâh konusu müstakil bir bölüm olarak ele alınmaktadır. İslam hukukçuları da Kur’an ve sünnet rehberliğinde şekillenen bu konuya gerekli önemi göstermişlerdir. İslam hukukuyla ilgili yazılan bazı eserlerde aile hukuku konusunun ibadet konularından hemen sonra yazılmasından aile hukukuna verilen önemi görebilmekteyiz.

Evliliğin meşru olarak kabul edilmesi ve mutlu bir evliliğin kurulabilmesi için sahih bir nikâh akdine ihtiyaç duyulmaktadır. Sahih bir nikâh akdinin birtakım rükün ve şartları bulunmaktadır. Bu şartlar Şâfiî ve Hanefî mezheplerinde farklılık arz etmektedir. Her iki mezhep müctehitlerinin temel amacı nikâh akdiyle kurulacak ailenin Kur’an ve sünnete uygun olarak teşekkül etmesidir. Ayrıca evlilik yapacak tarafların karşılıklı hak ve sorumluluklarının belli olduğu, kimsenin mağdur olmadığı bir aile ortamı oluşturmaktır. Çünkü aile toplumun temelidir. Dünya ve ahiret saadeti İslam’a uygun olarak kurulan aile ortamından geçmektedir. İslam nikâh hususunda kendine özgü bir hukuk sistemi benimsemiştir. O yüzden evliliğe giden yolda nikâha gereken önemi vermek ve kurallarını bilmek çok önemlidir. Nikâh akdi birçok alt başlıktan oluşmaktadır. Şahitlik, velâyet, kefâet, mehir konuları bunlardan bazılarıdır. Araştırmamız, bu konuların Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre tahliline dayanmaktadır. Böylece okuyucu her iki mezhebin görüşlerini inceleme ve karşılaştırma imkânı bulmuş olacaktır.

Bu çalışmamda bana her türlü desteği veren danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Sayın İsmetullah SAMİ’ye, jüri üyeleri değerli hocalarım Doç. Dr. Emrullah DUMLU ve Dr. Öğr. Üyesi Taha YILMAZ’a, araştırmamda yol gösteren değerli dostum Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin ARVASI’ye ve beni teşvik edip yardımcı olan eşim ve çocuklarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

İlahi ve beşeri bütün sistemlerde büyük önemi haiz evlilik kurumuna İslam dininde de gerekli önem verilmiş, şartları ve kuralları titizlikle belirlenmiştir. İslam'ın başlıca iki ana kaynağı olan Kur'an ve sünnet meselenin genel çerçevesini çizmiş; detaylarını insanlara ve zamana bırakmıştır. İslam hukukçuları nikâhın ilke ve hükümlerini bu ana kaynaklar rehberliğinde belirlemişlerdir. Mezheplerin olduğu zaman evresinde de nikâha dair şartlara göre yeni icthatlar oluşmuştur. Biz tezimizde bu zenginliği Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin özelinde ele aldık. Nikâhın rükünleri, velâyet, şahitlik, kefâet, muharremat gibi temel ana başlıklarda her iki mezhebin görüşlerinin kıyaslaması ve farklılıklarının nedenleri araştırmamızın temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, evliliğin oluşması öncesinde ve sonrasında yapılması gerekenler ve sünnetleri çalışmamızın konuları arasındadır. Elbette araştırmamız sadece nikâhın rükünleri ve diğer temel konulardan müteşekkil değildir. Ama konumuzun dağılmaması ve bilimsel yöntemden uzaklaşılması da önem arz etmektedir. Konuyu bu iki mezhep özelinde ele almış olsak da zaman zaman Mâlikî ve Hanbelî mezhebiyle birlikte artık mensubu kalmamış diğer mezhep imamlarının görüşleri de çalışmamıza çeşitlilik katmaktadır. Yine de araştırmamızın konusu Şâfiî mezhebiyle Hanefî mezhebinin karşılaştırılması olduğundan bu iki mezhebin bakış açılarını yansıtmak ana hedeftir. Biz de bu yöntemle araştırmamızı tamamlamaya çalıştık.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Hemen her konuda insanlığın ıslahını hedefleyen İslâm'ın, aile hukukuna değinmemesi düşünülemez. Kur'an ve sünnetin başta aile hukuku olmak üzere bütün konularla ilgili nasslarının farklılıklarıyla mezhepler ve icthatlar oluşmuştur. Oluşan onlarca mezhep içerisinde günümüze ulaşabilen mezheplerden ikisinin müntesipleri ülkemizde yaşamaktadır. Bu iki mezhebin aile hukukuyla ilgili icthatları ve hükümlerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Ülkemizde mensubu bulunan en yaygın fikhî mezhepler Hanefî ve Şâfiî mezhepleridir. Amacımız bu iki mezhebin aile hukukuyla ilgili hükümlerini ve icthatlarını, ihtilaflarını ve ittifak ettikleri hususları yansıtmaktır. Kısaca özetlersek;

- Ülkemizde İslâm aile hukuku alanında hakkında yeterli çalışma bulunmadığına inandığımız Şâfiî mezhebinin nikâhla ilgili görüşleri hakkında bilgi vermek,
- Şâfiî mezhebinin evlilik akdi ve şartları hakkındaki görüşlerini aktarmak,
- Ülkemizde en çok mensubu bulunan Hanefî mezhebi ile Şâfiî mezhebini mukayese ederek bu konudaki ilmî ve akademik çalışmalara katkı sağlamaktır.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İslam aile hukukunun teşekkülü İslam tarihiyle başlamaktadır. Sonraki dönemlerde müctehitlerin ve mezheplerin aile hukukuna önemli katkıları olmuştur. Aile hukuku bu çalışma ve çabalarla çok zenginleşmiştir. Bu konu ilmî ve hukukî yönü her zaman güncelliğini korumaktadır. Bu araştırmada aile hukukunun iki mezhep bağlamında fikhî boyutları üzerinde durulacaktır. Evlenmenin şer'î hükmünün mezheplere göre ne olduğu, nikâhın rükünleri vb. konuların şartları ve fikhî açıklaması yapılmaktadır. Nikâh özelinde her iki mezhebin meselelere bakış açısı da belirleyici olacaktır. Önce konu ile ilgili varsa ayet ve hadis verilmiştir. Daha sonra fikhî terimlerin sözlük ve ıstilahî anlamları üzerinde durulmuştur. Araştırmamız literatür tarama yöntemiyle kaleme alınmıştır. Varsa, önce her iki mezhebin konuyla ilgili temel kaynaklarına başvurulmuştur. Her iki mezhebin temel kaynakları bizim birinci referansımızdır. Daha sonra günümüz modern İslam hukukçularının eserleri incelenmiştir. Birinci bölümde Şâfiî mezhebinin nikâhla ilgili görüşleri betimleme yöntemiyle verilmektedir. İkinci bölümde ise aynı konulardaki görüşlerin Hanefî mezhebiyle mukayesesine ve analizlerine yer verilmektedir.

IV. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmamız İslam hukukunda Şâfiî ve Hanefî mezheplerine göre nikâh konusunu ele almaktadır. Nikâh, şahitlik, velilik, mehir, muharremat vb. konuları detaylı ve karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Konuların izahı için öncelikle klasik fıkıh kaynaklarımız referans verilmiştir. Şafiilerde başta İmam Şâfiî'nin(ö. 204/820) İslam hukuku ile ilgili eseri el- Ümm başta olmak üzere temel kaynaklar olan Minhâcü't- Tâlibîn, Muğni'l Muhtâc, el-Mühezzeb, Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn gibi mezhepte başucu kitapları en başta başvurduğumuz kaynaklardır. Hanefî mezhebinde ise el- İhtiyar, Bedâ'i'u's-Sanâ'i fî tertibi's-şerâ'î, el- Mabsût gibi mezhebin klasik kaynakları esas

alınmıştır. Bahse konu klasik eserlerin yanında çağdaş müelliflerin eserleri de araştırmamıza ışık tutmaktadır. Alemgir Şah *Fetâvâyı Hindîyye*, İbn-i Abidin'in *Reddû'l Muhtâr ale'd- dūrri'l muhtâr*, Ö. Nasuhi Bilmen'in *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Halil Cin'in *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Abdurrahman Cezirî'nin *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, Seyyid Sâbık'ın *Fıkhü's-Sünne*, M.Âkif Aydın'ın *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, Hayreddin Karaman'ın *Mukayeseli İslam Hukuku*, Ebû Zehra'nın *el- Ahvâlu's-Şahsiyye*, H.İbrahim Acar'ın *İslam Aile Hukuku*, Taha Yılmaz'ın *Aile Hukuku*, Nuri Kahveci'nin *İslam Aile Hukuku* vb. daha sayamadığımız birçok eserden yararlandık. Ayrıca konumuzla ilgili yazılmış olan bilimsel ve akademik tezler, makaleler tezimizde başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞÂFİİLER'E GÖRE NİKÂH

1.1.ŞÂFİİLERDE HITBE

Evlenecek çiftlerin, Kur'ân ve Sünnetin emir ve tavsiyelerini dikkate alarak, özellikle eş seçiminde gerekli özeni göstermeleri gerekmektedir. Bu seçimin sağlıklı olabilmesi için de kişinin eş seçerken hangi kriterleri esas alması gerektiğini bilmesi gerekmektedir. Mutlu bir aile hayatının oluşabilmesi doğru eş seçiminden geçmektedir. Bunun için müslüman birey açısından zengin bir hazine bulunmaktadır. Aile hukukunun taşıdığı öneme binaen bu kıstaslar hakkında nasslarda gerekli açıklamalar ve uyarılar yapılmıştır. Nasslarda olamayan teferruatlar ise İslam hukukçularının gayretleriyle ve büyük bir titizlikle belirlenmeye çalışılmıştır. İslam hukukçuları nassların rehberliğinde toplumun ahlak kuralları ve de örfünü dikkate alarak gösterdiği bu gayretler ve çalışmaları ışığında her mezhepte olduğu Şâfiî mezhebinde de bu konu ile ilgili icthatlar oluşmuştur. Tüm toplumlarda evlilik öncesi bir dönem bulunmaktadır. Bu dönem birbirini tanıma ve anlamaya çalışma dönemi olarak görülmektedir. Şâfiî mezhebinde evlenmek için birbirlerine talip olanların birbirlerini görmeleri caiz görülmektedir.¹ Erkek ve kadın için durum aynıdır. Her iki tarafın da bakmasında bir mahzur bulunmamaktadır. Evlilik için tarafların birbirine talip olmasına hitbe denilmektedir. Hitbe, erkeğin kadına evlilik teklifinde bulunması anlamına gelmektedir. Nişanlı erkeğe hâtıb, nişanlı kadına mahtûbe denilmektedir.² Hitbe evliliğe giden yolun ilk adımı olarak kabul edilmektedir.

1.1.1.Evlenmek İstenilen Kıza Bakma

Fıkıh kaynaklarımızda bu konu hakkında teferruatlı bilgiler yer almaktadır. Aile hayatının sağlam temeller üstüne oturtulması için tarafların evlenmeden önce birbirlerini görmeleri önem arz etmektedir. Taraflar evlenmeden önce birbirlerini görüp bakabilirler mi

¹Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhacü't Talibin ve Umdetü'l Müftin*, thk. Muhammed Tahir Şa'ban, Dâru'l Minhac, Cidde 2005, 373.

² Ebû'l Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim İbn-i Manzûr, "*Hitbe*", *Lisanu'l Arab*, ed-Dâru'l-Âlemiyye, Beyrut 1990, I, 360.

ve bunun sınırı nedir? Bir kadına talip olmak isteyen bir kimsenin ona talip olmadan önce bakması meşrudur.³ Evlenecek olan kimselerin karşı tarafta bir kusur bulunup bulunmadığını öğrenmesi böylece mümkün olabilmektedir. Eğer evlilik olursa bir ömür boyu birlikte olma durumu söz konusudur. Eşlerden birinde evlilikten önce var olan bir kusurun evlendikten sonra ortaya çıkması durumunda eşler arasında bir güven sorunu olacağı açıktır. Oysa evlilikte güven ve itimat en önemli özelliktir. Bu açıdan evlenmeden önce eş adaylarının birbirlerini görmesi ve bakması ileride olması muhtemel sorunların ortaya çıkmasını en aza indirecektir. Peygamberimizin uygulamaları ve tavsiyeleri de bu yöndedir. Hukukçular Peygamberimizin sünneti doğrultusunda, uygun koşullar olmak şartıyla ve belli ölçütler çerçevesinde bakışmanın olacağı fikrindedirler. Nitekim İmam Nevevî (ö. 676/1277) ye göre kişinin evlenmek istediği kadına evlenme teklifi yapmadan önce kadın izin vermezse bile ona bakması caizdir.⁴ Muğîre b. Şu'be (ö. 670) bir kadına talip olup onunla evlenmek istediğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine şöyle buyurmuştur: *“Onu gör. Çünkü böyle yapman aranızda sevgi ve ülfetin oluşması açısından daha uygundur.”*⁵ Başka bir rivayette Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Biriniz bir kadınla evlenmeye talip olduğunda onunla evlenmesini gerektiren yerlerine bakabilecek ise baksın.”*⁶ Görme olmadan evlilik olması durumunda eşler arasında muhabbetin ve ünsiyetin oluşması zor olmaktadır. Bu da yüz ve ellerin görülmesiyle elde edilmektedir. Daha fazlasına ise Şâfi mezhebi fukahası ayet ve hadislerle dayanarak müsaade etmemektedir. El ve yüz kişinin bir fikir sahibi olması için yeterli görülmektedir.

1.1.2.Şâfi Mezhebine Göre Bakmanın Sınırı

Bakmanın sınırı cumhurun (Şâfi, Mâlikî ve Hanbelî) görüşüne göre kadının elleri ve yüzüdür. Mezhebin kabul ettiği görüş de budur.⁷ El ve yüzün, kadınların genel görünüşü hakkında yeterli fikir verebileceği kabul edilmiştir. Bundan fazlası Şâfiîler tarafından caiz

³Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el- Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, c. 17, thk. Muhammed ez-Zuhaylî, Dâru'l-Marife, Beyrut 2003,207; Abdullazim b. Bedevi el-Halefî, *Anahatlarıyla İslâm Fıkhı(el-Veciz)*, çev. Beşir Eryarsoy, Guraba yayınları, İstanbul 2007,300.

⁴Nevevî, *el- Mecmu'*, XVII, 207; Nevevî, *Mihacu't-Talibin*,326.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 246.

⁶ Ebû Davûd, Sünen, Nikâh, 19.

⁷Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttaķîn*, thk. Adil Ahmed Abdülvedud, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Riyad 2003, V, 376.

görülmemiştir. Cumhurun dayandığı delil şu ayettir: “*Kendiliğinden görünenler müstesnâ, zinetlerini göstermesinler.*”⁸ Kendiliğinden görünen kısım el ve yüzdür. Bu uzuvlar hayatın olağan akışı içinde görülmekte olup, zaruriyettendir. Bunun dışındakiler mahrem kabul görülmüş olup, erkeğin bakması haram kabul edilmiştir. Tâlip olduğu kadına bakma imkânı bulamayan kimse, ona bakıp kendisine bilgi verecek bir kadın gönderebilir.⁹ Erkek tarafının aldatılma ihtimaline karşı bu gerekli görülmüştür. Ailenin kurulması güvene bağlıdır. Güveni tesis etmek de tarafların birbirlerini görüp mutmain olmalarını gerektirmektedir. Bu sebeple kadın veya velisi izin vermezse bile, erkeğin bakması gereken yerlere gerektiği kadar bakması caiz görülmektedir. Yalnız İmam Malik bu konuda cumhurun aksine kadından izin almadan bakmanın haram olduğunu belirtmiştir.¹⁰ Evzâî(ö.774)ye göre kadının vücudunun görülen yerlerine bakılabilir.¹¹ Şâfiîlerde el ve yüz dışında vücudun başka yerlerine bakılması uygun değildir.

Aynı şekilde kadın da erkeğe bakabilir. Kadın ise, erkeğin avret yerleri dışında bütün vücuduna bakabilir.¹² Erkeğin bakması nasıl gerekliyse, kadının da evleneceği erkeğe bakması gerekli görülmüştür. Çünkü aile iki tarafın iştiraki ve rızasıyla kurulur. Kadının, evlilik gerçekleşince boşanması erkeğe göre daha zor olmaktadır. Bilahare aldatılan kadının boşanabilmesi için ya boşama yetkisini alması ya da mahkeme kararı gereklidir. Böylesi bir durumda kadının daha fazla mağdur olması söz konusudur. Evlendikten sonra pişman olmamak için kadın ve erkeğin meşru ölçüler çerçevesinde birbirine bakması ve birbirini görmesi gerekmektedir.

1.1.3.Nişanlı Kadına Evlilik Teklifi

İslâm, insanların hakkını koruduğu gibi onur ve şereflerini de korumuştur. Başkasıyla evli veya nişanlı olan kadına evlilik teklifinde bulunmaktan nehyetmesi bunun açık bir göstergesidir. Çünkü böyle bir durumda Müslüman kardeşinin gururunu ve şerefini incitme vardır. Bu da insanlar arasında fitne, kin ve nefrete sebep olur. Bunu önlemek için birtakım kurallar ve sınırlandırmalar getirilmiştir. Konu ile ilgili hadiste Hz. Peygamber şöyle

⁸ Nur, 24/31.

⁹ Nevevî, *el- Mecmu'*, XVII, 208; Mustafa el-Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhi*, II, 146.

¹⁰ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 31.

¹¹ Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, II, 310.

¹² Nevevî, *el- Mecmu'*, XVII, 208; Gazzalî, *el-Vâsit fi'l Mezheb*, V, 36; Şirazî, *Mühezzeb*, IV, 114; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, V, 2055.

buyurmuştur: “İçinizden hiç kimse din kardeşinin evlenme teklifinde bulunduğu kadına ilk teklif eden vaz geçmedikçe veya kendisinin istemesi için izin vermedikçe evlenme teklifinde bulunmasın.”¹³ Başka bir hadiste: “Biriniz başkasının satın almaya talip olduğu bir malı satın almaya kalkmasın. Biriniz başkasının nişanlısı olan bir kadına evlenme teklifinde bulunmasın.”¹⁴ buyurmuştur. Bu durumda, nişanlı veya sözlü olan kadına evlenme teklif etmek caiz görülmemektedir. Bir kişi başkasının nişanlısı olan kadına evlenme teklifinde bulunup, kadın da kabul edip evlenirlerse Zahirî mezhebinin kurucusu Davud ez-Zahirî’ye (ö.270/884) göre nikâhları geçerli değildir.¹⁵ İslâm hukukçularının çoğuna göre nikâh geçerli olmakla birlikte haram olduğu için günah işlenmiş olur. Kadının evli olmaması durumunda ve aralarında geçici veya sürekli evlenme engelleri bulunmadığında veya iddet beklemediğinde ona evlilik teklifi yapılabileceğini tüm müctehidler kabul etmiştir. Nişanlılık da İslam hukukçularınca evlilik gibi kabul edilmiştir. Yani nişanlı olduğu bilinen bir kadına bir başkası evlenme teklif edemez. Her ne kadar nişan evlilik akdi değil evlilik vaadi olsa da¹⁶ yukarıda geçen hadislerin hükmü tüm Müslümanlar için açıktır ve genellikle ifade eder. Kendisine evlenme teklifinde bulunulan kadın, teklifte bulunan erkeğe olumlu veya olumsuz bir cevap vermemişse başka bir şahsın teklif etmesi Şâfiî mezhebine göre caiz görülmüştür. Fatıma bt. Kays, kocası Ebu Amr b. Muğire tarafından boşanıp iddetini tamamladıktan sonra Peygamberimize(s.a.s) gelerek Muaviye b. Ebu Süfyan ile Ebu Cehm’in kendisine talip olduklarını bildirdiğinde Peygamberimiz kendisine şöyle demiştir: -“Ebu Cehm sopasını sırtından indirmez. Muaviye de maddi durumu düşük biridir. Sen(en iyisi) Üsâme b. Zeyd ile evlen.”¹⁷ Fatma bt. Kays, kendisine talip olan taraflardan birine kesin cevap vermediği için birkaç taliplisinin çıkması ve Resulullah’ın bunu onaylaması, kadının kararını vermeden önce birkaç kişi tarafından istenmesinin caiz olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak ilk teklif yapıldıktan sonra kadın tarafının kabul veya ret cevabı vermesinin beklenmesi gerekmektedir. Cüveynî’ye(ö. 478/1085)göre cevap vermenin süresinin uzaması durumunda başka teklifler yapılabilir.¹⁸ Özetleyecek olursak:

İkinci şahsın evlilik teklifinin haram olması şu şartlarda olur:

¹³ Buhârî, Nikâh, 45; Müslim, Nikâh, 49.

¹⁴ Müslim, Nikâh, 6.

¹⁵ Keskin, *Şâfiî Fıkhi*, 74.

¹⁶ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayınları, İstanbul 1991, II, 239.

¹⁷ Müslim, Talak, 6.

¹⁸ Şirbinî, *Muğni’l-Muhtaç*, XII, 82.

- a- Kadına daha önceden teklif yapılmışsa
- b- Kadın da bu teklife olumlu yanıt vermişse
- c- Teklifi yapan ikinci şahsın, ikinci teklifin haram olduğunu bilmesi
- d- İlk yapılan teklifin de caiz olmuş olması gerekir.¹⁹

Bu şartlar yerine geldikten sonra artık ikinci bir şahsın evlilik teklifinde bulunması söz konusu olmamaktadır. Olumsuz yanıt vermişse başkalarının teklifte bulunmasında bir mahzur bulunmamaktadır. Şimdiye kadar anlattıklarımız nişanlı kadınla ilgiliydi. İkinci bir cihet de iddet bekleyen kadınlara evlenme teklifi yapıp yapılmayacağıyla ilgili olacaktır. İddetin durumuna göre farklılıklar bulunmaktadır.

1. Kocasının Ölümü Sebebiyle İddet Bekleyen Kadına Evlilik Teklifi

İddet, İslâm hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.²⁰ Bu süre zarfında evlilik yapamaz. İddetin süresi boşanma durumuna göre değişiklik göstermektedir. İslâm hukukunda kadın iki durumda iddet bekler. Birincisi kocasından ric'î veya baîn talakla boşandığında beklemesi gereken iddet; ikincisi kocasının ölümü halinde beklemesi gereken iddettir. Birinci durumda üç hayız veya temizlik dönemi beklemesi, ikinci durumda ise dört ay on gün iddet beklemesi gerektiği konusunda mezhepler görüş birliği içindedir. Her iki durumda da kadınla nişanlanmak veya nikâhlanmak haram kabul edilmiştir. İddet uygulaması İslâm'dan önce cahiliye döneminde de bulunmaktaydı.²¹ Kadının beklemesi gereken süre bazen bir yılı bulabilmekteydi. Bu da kadına bir nevi işkence sayılmaktaydı. İslâm ise iddeti kaldırmamakla birlikte toplumun geleneklerine ve kadınların yararına uygun olarak sınırlandırmıştır. Böylece kadına yönelik eziyet anlamı taşıyan bu uygulamayı değiştirmiştir. Her toplumda ölenin ardından yas tutulmaktadır. İslâm'da da yas tutma süresi makul bir seviyeye çekilmiş, ayrıca doğması muhtemel olan çocuğun nesebinin belli olmasını sağlamıştır. Kadın, kocasının ölümü dolayısıyla iddet bekliyorsa ona talipli olan kişinin açık bir ifade kullanmadan tariz veya kinayeli kelimeler

¹⁹Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 83; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, V,378.

²⁰İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, "İddet", III, 284; H. İbrahim Acar, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 466.

²¹Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273), *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Hadis, Kahire 1996, III, 129; Abdulkerim Zeydan, *el-Medhal li dirâseti's-şerî'ati'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2009, 31.

kullanarak talip olması caiz görülmüştür.²² Sarıh lafızlarla talip olması caiz değildir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir.”²³ Üstü kapalı anlatım: “Evlenmek istiyorum”, “Allah bana iyi bir kadın nasip etsin” , “senden daha iyisini bulamam” gibi sözlerdir. Bu ve benzeri kinayeli sözlerle vefat iddeti bekleyen kadınlara talip olunabileceği ayetin manasından anlaşılmaktadır. Müctehidler bu ayeti delil kabul ederek vefat iddeti bekleyen kadına üstü kapalı evlilik teklifi yapmanın caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Peygamberimiz de kocası ölen Ümmü Seleme’ye “Benim Allah’ın resulü olduğumu ve kavmim arasındaki yerimi biliyorsun,” diyerek üstü kapalı evlenme teklif etmiştir.²⁴ Ama alenî bir şekilde evlilik teklifinde bulunmamıştır. Resulullah(s.a.s) ayetin emrine uygun olarak ölüm iddeti bekleyen Ümmü Seleme’ye açık bir şekilde değil de kinayeli olarak evlenme teklifinde bulunmuştur. Vefat iddeti bekleyen kadına üstü kapalı evlilik teklifi yapılabilmesinin sebebi, koca öldüğünden dolayı artık evlenmeleri mümkün değildir. Ve başkasının hukukunu çiğneme ve onurunu zedeleme durumu ortadan kalkmıştır.

2. Boşanma Sebebiyle İddet Bekleyen Kadına Teklif

Boşanma sebebiyle iddet beklemede iki durum vardır. Ric’î talak sonucu iddet ve bâîn talak sonucu iddetdir. Her ikisinin doğurduğu hükümler bakımında sonuçları farklı olmaktadır. Ric’î talaktan dolayı iddet bekleyen kadına ister ima yoluyla isterse açıktan evlilik teklifi yapmak ittifakla haram ve hukuken geçersiz kabul edilmiştir.²⁵Çünkü evlilik bağı devam etmektedir. Tekrar kocasına dönme ihtimali vardır. Kocasının da ona tekrar dönme hakkı vardır. Çünkü kocalık hakkı devam etmektedir. Başkasının talip olması kocalık hukukunu çiğneme anlamına geleceğinden, haramdır. Kur’an-ı Kerim’de bu konuya işaret vardır: “Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç âdet süresince

²²Nevevî, *Mihacu’t-Talibin*, 372; Muhammed el-Gazzalî, *el- Vesît fi’l Mezheb*, V, 39;Şirbinî, *Muğni’l-Muhtaç*, XII, 79; Sâbık, *Fıkhü’s-Sünne*, II, 308.

²³ *Bakara*, 2/235.

²⁴Darekutnî, *Sünen*, 3/224.

²⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 101; İbn Kudame, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, *el-Kâfi*, Dar-u Hicr, Riyad 1997, IV, 282; Hin vd., *Büyük Şafiî Fıkhı*, II, 148.

beklerler. Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Eğer taraflar arayı düzeltmeyi istiyorlarsa kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler."²⁶

Bain talaktan dolayı iddet bekleyen kadının durumu da aynıdır. Yani bain talak bekleyen kadına açıktan evlilik teklifinde bulunmak ittifakla haram kabul edilmiştir.²⁷ Tariz yoluyla üstü kapalı biçimde teklifte bulunma hususunda ihtilaf edilmiştir. Cumhur bain talaktan dolayı iddet bekleyen kadına üstü kapalı evlilik teklifini caiz görmektedirler.²⁸ Cumhura göre Bakara suresi 234.ayetin hükmü geneldir. Kocanın yetkisi ve hâkimiyeti sona ermiştir. Cumhur, bain talaktan dolayı iddet bekleyen kadının durumunu kocası ölen kadının durumuna benzetmişlerdir. Yani Beynûnet-i kübrâ ile boşanan kadın, kocası ölen kadın gibidir. Kocasının üzerinde herhangi bir hükmü kalmamıştır. Beynûnet-i suğrada İmam Şâfiî'nin iki görüşü vardır.

Birinci ve sahih olan görüşüne göre üstü kapalı evlenme teklifinde bulunmak helaldir. İkinci görüşüne göre ise helal değildir.²⁹ Tercih edilen görüş, birinci görüştür. Buna göre her iki durumda da üstü kapalı evlilik teklifinde bulunmak Şâfiî mezhebinde caizdir. Ama açık olarak teklifte bulunmak helal değildir.

Bütün bunlara rağmen iddet beklemekte olan kadınla evlilik yapılmasının sonucu açıktır. İddet bekleyen bir kadınla evlilik yapıp cinsel ilişki olursa dinen caiz olmayıp hukuken fesh edilir.³⁰ Evlilik yapıp cinsel ilişki olmamışsa nikâh hükümsüz olup, tarafların ayrılması gerekmektedir. Kanatımızca doğru olan görüş cumhurun görüşüdür. Peygamberimizin de müminlerin annesi Ümmü Seleme'ye üstü kapalı teklifte bulunması örneğinde olduğu gibi bâin talakla boşanmış veya vefat iddeti bekleyen kadına doğrudan değil de dolaylı yoldan teklif etmesi daha doğru görünmektedir. Âdetler toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte, tüm toplumlarda bu duruma rastlamak mümkündür. Ölüm iddeti veya bâin talakla iddet bekleyen kadına çoğu İslam toplumunda evlilik teklifi makul görülmektedir.

²⁶Bakara, 2/228.

²⁷Nevevî, *Mihacu't-Talibin*, 373; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 77; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, IV, 282; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, II, 308.

²⁸Nevevî, *Mihacu't-Talibin*, 373; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 17.

²⁹Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 79.

³⁰Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzeb*, XVII, 275-278; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 17.

1.2. ŞÂFÎÎLER'E GÖRE NİKÂHIN TANIMI

Nikâh, sözlük anlamı olarak “birleştirmek, bir araya getirmek” anlamındadır. Arapların, dalları birbirine karışmış ağaçlara “birbirlerine nikâhlandılar” dediği söylenir.³¹ “Birleşme, evlenme, cinsel ilişki” gibi anlamlara da gelir.³²

Fikhî ıstılahta; Evlenecek olan kadın ve erkeğin “inkâh” ve “tezvîc” sözcükleri kullanılarak birbirlerinden cinsî yönden faydalanmalarını meşru kılan akittir.³³ Şâfiîlerde “inkâh” ve “tezvîc” kelimeleri kullanılmadan yapılan nikâh akdi geçerli kabul edilmemektedir.³⁴ Bu kelimelerin Arapça dışındaki dillerdeki karşılığı kullanılarak akit sahih olur. Nikâh kelimesinin ihtiva ettiği manalar hakkında Şafîî mezhebinde üç görüş öne çıkmıştır. Tercih edilen görüşlerden biri, hem cinsî ilişki hem de evlilik akdi anlamı ifade etmesidir.³⁵ İkinci bir görüşe göre cinsel münasebet anlamındadır. Şâfiîlerle Mâlikîlere göre hakiki manada evlenme akdi, mecaz ve yan anlam olarak cinsel ilişki ifade eden anlamı en çok tercih edilen görüştür.³⁶ Örneğin “filan kişi falan kadınla nikâh yaptı” denildiğinde kastedilen mana evlilik akdidir. Yoksa cinsel ilişki kastedilmez. Kur'an'da birçok yerde geçen bu tabir evlilik akdi anlamında kullanılmıştır. “Kadın başka birisiyle nikâhlanmadıkça...”³⁷ ayetindeki ifade bu anlamdadır.

1.3.ŞÂFÎÎLERDE EVLİLİĞİN HÜKMÜ

Evlenme çok yönlü bir akittir. Hem dünyevî hem de uhrevî sonuçları bulunmaktadır. Evlenecek taraflar öncelikle evliliğin hak ve sorumluluklarını yerine getirebilecek durumda olmalıdır. Şu bir gerçek ki evlilik nasslarda teşvik edilmiş ve övülmüştür. Bazı durumlarda evlenmemek maslahata uygun olabilmektedir. Evliliğin hükmü hakkında mezhepler arasında ihtilaf vardır. Cumhura göre evlilik sünnet ibadet kabul edilmiştir. Buna göre

³¹ Şirbini, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 2; Gazzalî, *el-Vâsit fi'l Mezheb*, V, 3; Abdurrahman Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994, V, 2041.

³² Muhammed b. Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, ed-Dâru'l-Âlemiyye, Beyrut 2020, “nkh”, IX, 222; Fahrettin Atar, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 112.

³³ Gazzalî, *el-Vâsit fi'l Mezheb*, V, 3; Şirbini, *Muğni'l-Muhtaç*, XII,2.

³⁴ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed el-Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübab fi Fıkhi's Şafîi*, thk. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî, Daru'l- Buhari, Medine, 1995, 303; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn*, V, 382.

³⁵ Alaaddin Güneş, *Delilleriyle Şafîi Fıkhi*, Seyda Yayınları, Diyarbakır, ty., III, 17; Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe vd., Risale Yayınları, 1994, IX, 28.

³⁶ Gazzalî, *el-Vâsit fi'l Mezheb*, V, 3; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, 2042; Mustafa el-Hin vd., *Büyük Şafîi Fıkhi*, ter. Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul 1994,II, 117.

³⁷ Bakara, 2/230.

evlenen kişi sevap kazanmaktadır. Evlenmeyen kimse ise bu sevaptan mahrum kalmakta ve bu sünneti terk etmiş sayılmaktadır. Şafî mezhebine göre evliliğin hükmü mübahtır.³⁸ Yani evlilik yapıp yapmamak hususunda bir bağlayıcılık bulunmamaktadır. Çünkü mezhepte kabul edilen görüş, evliliğin ibadet olmadığı ve evliliğin hükmünün de kişilerin durumuna göre değişiklik gösterdiğidir. Şu ayet evliliğin farz veya vacip olmayacağına delil olarak gösterilmektedir: “Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin.”³⁹ Farz olsa şahısların insiyatifine bırakılmaz, açık bir şekilde emredilirdi. Bu yüzden Şâfiîlerde evlilik şahısların maddî ve manevî durumlarına bırakılmıştır. Nevevî’ye göre ise nafaka ve mehir yükümlülüğünü yerine getirebilecek durumda olan kişi için evlenmenin hükmü müstehabdır.⁴⁰ Mezhepteki bir diğer görüşe göre evlenmek toplum üzerine farz-ı kifayedir.⁴¹ Evlilik, neslin devamını sağladığı için tüm toplumun terk etmesi caiz görülmemiştir. Farz-ı kifaye olarak kabul edildiğinde toplumda bir kısmının yapıp bir kısmının terk etmesinde bir mahzur görülmemiştir. Evlilik yapacak kimselerin öncelikle gerekli şartları taşıması gerekmektedir. Çocuk olmak evliliğe engel olarak görülmektedir. Buna benzer engellerin olması durumunda evlilik şartları yerine gelmediği için sahih olmamaktadır. Buna göre evliliğin hükmü konusunda kişiye ve duruma göre farklılık gösteren çeşitli hükümler bulunmaktadır. Şimdi bunları sıralayalım.

1.3.1. Vâcip Olan Evlilik

Cumhur(Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî) a göre nikâhta farz ve vâcip aynı manada kullanılmaktadır.⁴² Şafî mezhebinde evlilik bir ibadet olarak kabul edilmemekle birlikte bazı durumlarda vacip görülmektedir. Harama düşme tehlikesi olan insanın kendini

³⁸Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî (ö. 450/1058), *el-Hâvi’l Kebîr*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru’l Kütübî’l İlmiyye, Beyrut 1994, IX, 3; Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî (ö. 476/1083), *el-Mühezzebe*, thk. Muhammed ez-Zuhaylî, Dâru’l-Marife, Beyrut 2003, IV, 112; Atar, “Nikâh”, XXXIII, 113.

³⁹Nisa, 4/33.

⁴⁰Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277), *Ravdatu’t Talibin*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, Dâru’l Kütübî’l İlmiyye, Beyrut 2003, V, 363; Nevevî, *el-Mecmu’ Şerhu’l Mühezzebe*, thk. Muhammed Necip, Mektebetü’l İrşâd, Cidde ty., XVII, 211; Gazzalî, *el-Vâsît fi’l Mezheb*, V, 2; Nevevî, *Minhacu’t-Talibin*, Kahraman Yayınları, İstanbul 2003, 325. Müstehap: Şari’ tarafından, yapılması kesin ve bağlayıcı şekilde istenmeyen; yapanın sevap kazandığı fiildir.

⁴¹Şirbinî, *Muğni’l-Muhtâc*, XII, 16.

⁴²Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 29.

koruması bir zorunluluktur. Bir haramı bertaraf etmek tek çıkar yol ise ve başka yol kalmazsa evlilik vâcib olmaktadır.⁴³ Mesela bir kadın zalim ve fâsık olan birisinden veya birilerinden korkarsa ve şerhlerinden emin olmazsa evliliği vaciptir. Aynı durum erkek için de söz konusudur. Evlenmediği takdirde harama düşmekten korkan veya benzeri durumlarda evlenmek erkek için vaciptir.⁴⁴

1.3.2. Müstehap Olan Evlilik

Evlenmeye ihtiyacı olup evlenmek için maddî imkânı bulunan kimse için evlenmek müstehaptır.⁴⁵ Maddî imkândan kasıt, eşinin ve ailesinin nafakasını vb. ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olmasıdır. Böylece kendini kütülükten ve haramdan koruyabilecektir. Aynı zamanda dininin selametini ve maslahatını sağlayabilecektir. Peygamberimiz(s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur:

*“Gençler! İçinizden evlenmeye gücü yetenler evlensin; çünkü evlenmek (bekârlığa göre) gözü harama daha çok kapatar, kişinin iffetini daha çok korumasını sağlar. Evlenmeye gücü yetmeyen kişi oruç tutsun; çünkü oruç tutmak şehveti kırar.”*⁴⁶ “Evlenmeye gücü yetenler” ifadesi ile gerekli maddî imkâna sahip olmak kastedildiği kabul edilmektedir. Bazı âlimlere göre cinsel ilişkiye güç yetirebilmek anlamı da vardır.⁴⁷ Nasslarda evliliğe teşvik vardır. Ama mezhebe göre bu vücûbiyet ifade etmemektedir.

1.3.3. Mekruh Olan Evlilik

Hastalık, acizlik, yaşlılık sebebiyle evlenmeye ihtiyaç duymayıp; evliliğe yetecek maddî gücü olmayanların evliliği mekruh olur. Cinsel isteği bulunan ama evlendiği takdirde eşine zulmetme ve ailesine bakamama durumu olan kimselerin de evliliği mekruh kabul edilmektedir. Çünkü sevap kazanma ihtimali olan hallerde eğer kötülük veya günaha girme riski olduğunda onu yapmamak evlâdır. Ayrıca kul hakkına girmek söz konusu olmaktadır. vâcibe ulaştırıran vasıta vâcib olduğu gibi, harama ulaştırıran vasıta haramdır. Bu durum

⁴³Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, V, 2050; Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, çev. Tayyar Tekin, Pınar Yayınları, İstanbul 2015, II, 300.

⁴⁴Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII,16.

⁴⁵Nevevî, *Mihâcu't-Tâlibîn*,325.

⁴⁶Buhârî, *Nikâh*, 2; Müslim, *Nikâh*, 1.

⁴⁷Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 14.

kadınlar için de aynıdır. Aldatılan kişinin nikâhı da mekruhtur.⁴⁸ Kadın veya erkek tarafından her biri için bu durum geçerlidir. Aldatılma halinde taraflar vaz geçme hakkına sahiptir.

1.3.4. Evlenmenin Müstehap Olması

Bazı durumlarda evlenmemek müstehap olur. Cinsel ilişkide bulunmaya istekli olup mehir ve nafaka verme gücüne sahip olmayan kimsenin evlenmemesi ve kendini oruç tutmaya yönlendirmesi müstehaptır. Çünkü evlenen sevap evlenmeyen de günah işlemiş olmaz⁴⁹ Yukarda geçen hadiste evlenmeye güç yetiremeyenler oruç tutmaya teşvik edilmiştir. Ayrıca ayette şöyle belirtilmiştir: “*Evlenecek imkânı olmayanlar, Allah onlara kendi lütfundan ihtiyaçlarını giderecek bir imkân verinceye kadar iffetlerini korusunlar.*”⁵⁰ Bu ayet evliliğin farz veya vacip olmadığına delil olarak görülmektedir. Evlilik, bir takım sorumluluklar ve haklar insana yükler. Bu sorumluluğu almaya hazır olanların evlenmesi caiz görülmektedir. Evlenmeye güç yetiremeyenlerin bu yükün altına girmemesi daha uygun görülmüştür. Çünkü bu durumda ailesini ihmal etmek durumunda kalacaktır ki, bu da hak ihmaline sebep olacaktır. Gerek nafie ibadetleri yapma hususunda gerek evlendikten sonra eşinin ve çocuklarının hakkına riayet edememe tehlikesi halinde evlenmemek müstehaptır. Evlenmek için bu şartları yerine getirebilecek durumda olmak gerekmektedir.

1.4.ŞÂFİİLERDE NİKÂHIN RÜKÜNLERİ

Rükün, bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun yapısından bir parça teşkil eden unsurdur. ⁵¹ Dolayısıyla rükün bir ibadetin veya muamelatın temel esasıdır. Buna göre rükün ibadetlerde ve hukuki işlemlerde onun temel yapısındanır. Onsuz bir muamele hiç olmamış kabul edilmektedir. Rükün eksik olduğunda ibadet ve muamelat olmamış olur. Mesela namazda Fatiha suresinin okunması veya tavafın abdestli yapılması Şâfîilere göre rükündür. Dolayısıyla bunların olmaması durumunda ibadet geçersiz olmaktadır. Nikâhta

⁴⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 30.

⁴⁹ Şafîî, *el-Ümm*, V, 155; Ebû İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail el-Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*, Dârü'l-Marife, Beyrut 1990, VIII, 264; Mâverîdî, *el-Hâvî'lkebir*, IX, 32; Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 205; Mehmet Keskin, *Şafîî Fıkhu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2018, II, 70.

⁵⁰ Nur, 24/33.

⁵¹ Zekiyyudin Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, ter. İbrahim Kâfi Dönmez, TDV Yayınları, Ankara 2010, 265.

da rükün dediğimizde, onlar olmadan evliliğin geçersiz olacağı ifade edilmiş olmaktadır. Rükünlerden birinin eksik olması halinde geçersiz olan muamele, sonradan o rükün yerine gelmesiyle tamamlanmış olmaz; akit esnasında tüm rükünlerin eksiksiz olması gerekir. Çünkü akdin tamamlanması için gerekli olan şartlar yerine gelmemiş olmaktadır. Örneğin nikâhta sîga bir rükündür; akit esnasında söylenmemiş ise sonradan telafi edilemez. Akit sırasında söylenmesi gerekir. Nikâhın rükünleri konusunda Mâlikîler ve Hanbelîler de Şafiîlerle aynı görüştedirler. Cumhur dediğimiz bu üç mezhebe göre rükünler beş tane olarak değerlendirilmiştir. Bu rükünlerden biri yerine gelmediğinde akit hukuki bir işlem olarak kabul görmez, dinî olarak da bir hüküm ifade etmez. Akdin yeni baştan yapılması gerekmektedir.

Şafiî mezhebinde nikâhın rükünleri beş tane olarak kabul edilmiştir.⁵²

Bunlar: Sîga, kadın, erkek, veli ve iki şahit olarak kabul edilmektedir.

1.4.1. Sîga

Her iki tarafın evliliğe dönük istek ve iradelerini sözlü olarak birbirlerine iletmeleridir. Sîga, icap ve kabulden müteşekkildir. İcap, kadının veli veya vekilinin koca adayına söylediği “kızımı veya müvekkilemi sana eş olarak verdim”, “kızımı veya müvekkilemi sana nikâhladım” türünden sözlerdir. Kabul ise koca adayı veya vekili tarafından ifade edilen “eş olarak kabul ettim”, “kızını nikâhladım” türü tabirlerdir. Sîga tüm mezheplere göre ortak rükündür.⁵³ Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre sîgada ancak bazı belirli lafızlar kullanılabilmektedir. Bu lafızlar kullanılmadan nikâh sahih ve geçerli kabul edilmemektedir. Bunlar “inkah” ve “tezvic” lafızlarıdır.⁵⁴ Mesela “temlik ve “hibe” kelimeleri ve benzeri kelimelerle akit sahih olmaz.⁵⁵ Mezhebe (Şafiî) göre Kur’an ve sünnette de evlilikten bahsedilirken bu kelimeler(nikâh, evlendirme) kullanılmıştır.

⁵² İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazi, *el-Mühezzebe*, II, 41; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 97.

⁵³ Gazzalî, *el-Vâsit fi'l Mezheb*, V, 44; Nevevî, *Ravdâtü't-tâlibîn*, V,382; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, IX,33.

⁵⁴ Şafiî, *el-Ümm*, VI, 103; Şirazi, *el-Mühezzebe*, II, 42; Nevevî, *Ravdâtü't-tâlibîn*, V,382; Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğni*, ter. A. Alpaslan Tunçer, Karınca&Polen Yayınları, İstanbul 2015, III, 564.

⁵⁵ Şirazi, *el-Mühezzebe*, II, 42.

-“Hoşunuza giden kadınlarla iki, üç ve dörde kadar nikâhlanabilirsiniz.”⁵⁶ ayetinin Arapçasında kullanılan “fenkihu” kelimesi bunu göstermektedir. Nikâh ve tezvic kelimeleri hem icapta hem de kabulde kullanılmalıdır.⁵⁷ Kadının velisi “kızımı sana nikâhladım” dediğinde, koca adayı sadece “kabul ettim” ifadesini kullanırsa nikâh sahih olmamaktadır. İnkâh ve tezvic sigalarının kendisi veya başka dillerdeki karşılığının kabulde de kullanılması gerekmektedir. Siganın diğer şartları şunlardır:

a. Sigada icap ve kabul peşpeşe olmalıdır. Aradan uzun bir zaman geçerse sahih olmaz. Hutbe okunacak kadar bir zamanın geçmesi de uzun sayılır.⁵⁸ İcapın kabülden hemen sonra olması şart koşulmamıştır.

b. Siga kesin olmalı ve herhangi bir şarta bağlanmamalıdır. Gelecek zamana izafe edilen siga akdi batıl kılar. Şâfiî ve Hanbelîlere göre geniş ve gelecek zaman sigasıyla akit olmamaktadır.⁵⁹ Örneğin “evleniyorum” veya “evleneceğim” gibi zaman kipleri geçersizdir. Ancak geçmiş zaman kipi kullanılmalıdır. “Nikâhladım” veya “nikâhlamayı kabul ettim” gibi sigaların kullanılması şart koşulmuştur. Akit, gelecek zamana bağlanırsa sahih olmamaktadır. Çünkü kesinlik yoktur. Aynı şekilde bir şarta bağlandığı takdirde yine geçerli kabul edilmemektedir.⁶⁰ Mesela kadının velisinin “şu işim olursa kızımı evlendirdim” demesi ve buna benzer lafızlarla akdin şarta bağlanması onu hükümsüz kılmaktadır.

c. Siganın mutlak mana ifade etmesi ve zamana bağlanmaması gerekmektedir. Aksi durumda mut’a nikâhı olur ki haramdır. Geçici süreli nikâhların tümü haram kılınmıştır.⁶¹ Nikâhta süreklilik esastır. Bu türden sınırlandırmalar şu hadisle de teyit edilmiştir: *“Ey insanlar! Ben, kadınlarla muvakkat nikâh yapmak suretiyle faydalanmanız hususunda sizlere izin vermiştim. Şimdi iyi biliniz ki Allah Teâlâ bu muvakkat nikâhla kadınlardan faydalanmayı kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Artık her kimin yanında böyle nikâhlanmış kadınlardan bir kadın varsa hemen onun yolunu tahliye etsin (bıraksın) ve bu kadınlara vermiş bulunduğunuz şeylerden de hiçbir*

⁵⁶ Nisa, 4/3.

⁵⁷ Nevevî, *Ravdâtü't-tâlibîn*, V,382; Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhi*, II, 153.

⁵⁸ Şirazi, *el-Mühezzebe*, II, 43; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, II, 316.

⁵⁹ Nevevî, *Ravdâtü't-tâlibîn*, V,385; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 37.

⁶⁰ Nevevî, *Ravdâtü't-tâlibîn*, V,386; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, V, 2066.

⁶¹ Keskin, *Şafî Fıkhi*, 82; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 328.

şeyi geri almayınız.”⁶² Mut’a nikâhıyla ilgili bir başka hadis de şöyledir: Hz. Ali(r.a.), Abdullah b. Abbas’a(r.a.) dedi ki: “Peygamber(s.a.s.), Hayber günü mut’a evliliği yapmayı ve ehil eşek etini yemeyi haram kıldı.”⁶³ Süreli nikâh akdi de mut’a nikâhı kapsamına girdiği için caiz görülmemiştir.

d. Siga gelecek zaman üzerine bina edilemez. Çünkü sürede muğlâklık vardır. Siganın en önemli özelliği kesinlik ifade etmesi ve hemen ifa edilmesidir. Örneğin kadının velisi koca adayına “Yarın kızımı seninle evlendireceğim” veya “Bir ay sonra seninle evleneceğim” dendiğinde akit oluşmuş olmamaktadır. Gelecek zaman üzerine bina edilen siga dört mezhebe göre batıldır.⁶⁴ Nikâhın alışveriş gibi hemen yapılması gerekmektedir. Alış-verişte mal ve para takası hemen gerçekleştiği gibi nikâhta da icap ve kabulün peşpeşe olması gerekmektedir.

e. Akit yapan tarafların ehliyetinin, akit tamamlanıncaya kadar sürmesi gerekir.⁶⁵ İcap veya kabul sırasında her iki taraftan birinin vazgeçmesi, bayılması, delirmesi gibi durumlarda akit yapılamamaktadır. Böyle bir durumda akit geçersiz olur. Çünkü ehliyet ortadan kalkmıştır. Ehliyet yerine geldiğinde akit yeni baştan yapılır. Tarafların ehliyet sahibi olması esastır. Bu, her iki taraf için de geçerlidir.

f. Kabul, icaptan sonra olmalıdır. Fakat, koca adayının sözünün icaptan önce olması durumunda akit sahih olur. Buna göre koca adayı “kızınla evlenmeyi kabul ettim” sözünü kullandıktan sonra kızın velisi veya vekilinin “seninle evlendirdim” demesi halinde amaç gerçekleştiği için akit sahih olur. Mezhep âlimlerinin bir kısmı buna muhalefet etmiştir.⁶⁶ İmam Nevevî’ye göre böyle bir durumda, yani kabulün icaptan önce olması durumunda akdin sıhhatine zarar gelmez ve akit sahih olur.⁶⁷ Mezhep âlimlerinin çoğu da bu görüşü kabul etmektedir.

g. İcap ve kabulün birbirine uygun ve mutabık olması gerekmektedir.⁶⁸ Kadının velisinin Ayşe’yi buna karşın koca adayının Fatma’yı kastetmesi durumunda akit gerçekleşmiş olmamaktadır. Çünkü bu akitte belirsizlik vardır. Belirsizlikte ise akit

⁶² Müslim, *Nikâh*, 3.

⁶³ Buhârî, *Nikâh*, 32.

⁶⁴ Sâbık, *Fıkhu’s-Sünne*, II, 316.

⁶⁵ Nevevî, *Ravdâtü’t-Tâlibîn*, V,385; Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhu*, II, 155.

⁶⁶ Şirbinî, *Muğni’l-Muhtâc*, XII, 104.

⁶⁷ Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn*, V,383; *Minhâcu’t-Tâlibîn*, 328.

⁶⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 102; Halil Güneç, *Büyük Şafî İlmihali*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2013, 528.

şartları yerine gelmemektedir. Her iki tarafın mutlak manada aynı kişiyi kast etmesi gerekir.

h. Şahitlerin hem icap hem de kabulü işitmeleri gerekmektedir.⁶⁹ Ses işitilmiyorsa veya şahitlerden birinin kulağı duymuyorsa akit olmamaktadır. Ya da icap duyulup kabul duyulmazsa veya tersi olması durumunda aynı durum oluşmaktadır. Hanefîlere göre de her birinin diğerinin sözünü işitmesi gerekmektedir.⁷⁰

i. Dört mezhebe göre icap ve kabul aynı mecliste olmalıdır.⁷¹ Buna meclis birliği denilmektedir. Kadının velisi başka bir yerde, koca adayı başka bir yerde bulunup birbirlerine icap ve kabul yapmaları halinde akit sahih olmamaktadır. Veya aynı meclisteyken icap yapıldıktan sonra koca adayı bir iş için orayı terk edip sonra gelip kabul ederse aynı durum söz konusu olur.

k. Akit yapılırken diliyle söylediği sözün anlamını da kast etmesi gerekmektedir. Yani niyetinin evlilik akdi olması gerekmektedir. Dolayısıyla kinâyeli ifade ve niyette belirsizlik akdin sıhhatine zarar vermektedir. Namaz kılarken nasıl hangi namazın olduğu belirtiliyorsa, nikâhta da niyetin belli ve açık olması zaruridir.

a. Arapçadan Başka Bir Dille Nikâh

Nikâh akdinin Arapça dışında bir dille kıyılması meselesi fıkıh kaynaklarımızda sığa konusu altında incelenen konulardan biridir. Bunun sebebi o dönemlerde Arap olmayan birçok milletin Müslüman olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca âlimlerimizin evlilik konusuna verdikleri önemi göstermektedir.

Şâfiî mezhebine göre bu konuda üç görüş öne çıkmaktadır.⁷² Birinci görüşe göre, asıl olan anlam olduğu için, nikâh ve tezvic kelimelerinin manalarını içeren başka dildeki kelimelerle akit sahih olur. Arapçayı bilseler dahi nikâh ve tezvic kelimelerinin anlamını kasteden kelimelerin kullanılması halinde geçerli olur.

İkinci görüşe göre, nasslarda kullanılan lafızlar dikkate alındığından ve o lafızlar da Arapça olduklarından, başka bir dildeki karşılığını ifade eden kelimelerle

⁶⁹ Bu şart, aynı zamanda şahitliğin de şartlarından biridir.

⁷⁰ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkıhı*, V, 2065.

⁷¹ Şirazi, *el-Mühezzeb*, II, 43.

⁷² Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 106.

geçerli olmaz. Bu görüş mezhep âlimlerinin çoğu tarafından kabul edilmemektedir. Çünkü Arap olmayan Müslümanlar için bu durum sıkıntı arz etmektedir.

Üçüncü görüşe göre, şahıslar Arapça bilmiyorlarsa başka bir dilde akit yapmaları sahih olur; aksi takdirde olmaz. Hanbelîler bu görüştedir.⁷³ Şâfiî mezhebinde bu üç görüş arasında en makbulü, şahıslar Arapça biliyorsa dahi kendi dillerinde inkah ve tezvic manasını ihtiva eden kelimelerle nikâh akdini gerçekleştirebilir, görüşüdür. Nevevî de bu görüştedir.⁷⁴ Şâfiî mezhebi ulemasının çoğuna göre Arapça dışında herhangi bir dil olabilir.⁷⁵ Dört mezhebe göre, Arap olmayan veya Arapçayı doğru düzgün konuşamayan kimseler belirli anlamları ihtiva eden kelimelerle kendi dillerinde evlilik akdini icra edebilirler. Evlilik akdini gerçekleştirmede tüm mezhepler manayı dikkate almışlardır.

b.Kinaî Lafızlarla Nikâh

Kinaye, düşünceleri ve sözleri doğrudan değil de dolaylı yollardan ifade etmektir. Şâfiî mezhebine göre kinayeli lafızlarla evlilik akdi sahih olmamaktadır.⁷⁶ Nikâh, ancak sarîh kelimelerle gerçekleşebilmektedir. Sarîh kelimeler ise yukarıda değindiğimiz gibi nikâh ve tezvic kelimeleri ile onların Arapça dışındaki diğer dillerdeki karşılığıdır. Mezhebe göre bu kelimeler dışındaki ifadeler asıl anlamı taşımadığı için kinaî lafızlardan sayılır. “Kızımı veya müvekkilemi sana hibe ettim, onu sana helal kıldım” gibi ifadeler kinaye sayılmıştır. Kinaye ise niyete muhtaçtır. Niyetin yeri kalp olduğu için şahitlerin kalpte olanı bilmeleri mümkün değildir. Şahitlerin niyette neyin kast edildiğini bilmeleri gerekmektedir.

c.Yazı ve İşaret Yoluyla Nikâh

İcap ve kabulün şifahi ve yüzyüze olması esastır. Ancak bazen taraflar birbirinden uzakta olduğunda veya taraflardan birinin dilsiz olması halinde evlilik akdi sahih olur mu?

⁷³İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IV, 566.

⁷⁴Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 328.

⁷⁵Şirâzî, *el-Mühezzebe*, II, 142; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 106; Hin vd., *Büyük Şâfiî Fıkhi*, II, 154.

⁷⁶Muhammed Ez-Zühri El-Gamrâvi, *Siracu'l- Vehhâc Alâ Metni'l-Minhâc*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2020, I, 362; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, II, 43; Nevevî, *Ravdâtu't- Tâlibîn*, V, 383.

Şâfiî mezhebine göre iki taraftan birinin dilsiz olması durumunda ise işaretlerle akit sahih kabul edilmiştir.⁷⁷ Yalnız şöyle bir ayrım yapılmıştır: Dilsizin işaretini eğer herkes anlayabiliyorsa akit sahih kabul edilir; eğer sadece zeki insanlar anlayabiliyorsa akit sahih olmaz.⁷⁸ Sadece zeki insanların anlayabileceği işaretler kinaî lafızlar olarak kabul edilmiştir. Dilsiz, yazabiliyorsa Şâfiîler de dâhil tüm mezheplere göre yazı ile akit kabul edilir.

1.4.2. Kadın (Zevce)

Evlilik bir kadın ve erkek üzerine kuruludur. Nikâh akdinin rükünlerinden ikincisi kadındır. Yani kadının bulunmasıdır. Nikâh akdi kadının üzerine yapılır. Kendisi akdi yapanlardan değildir.⁷⁹ Yapılacak akdin geçerli olması için birtakım şartlar gerekmektedir. Onlar da şunlardır:

- a- Kadının, erkeğin mahremlerinden birisi olmaması gerekmektedir. İleride muharremât konusunda detaylı olarak açıklanacaktır. Kadının, evleneceği kimseyle süt emme yoluyla veya akrabalık yoluyla evlilik engeli varsa evlilik sahih olmamaktadır.
- b- Kadının belli olması gerekmektedir.⁸⁰ Kadının velisinin, kızlarından herhangi birini işaret etmesi veya ismini söylemeden evlendirmesi durumunda evlilik akdinin sahih olmayacağı belirtilmiştir.
- c- Kadının hac veya umre için ihramda olmaması gerekmektedir.⁸¹ Bu konuda şu hadis delil olarak gösterilmektedir: “İhramlı kimse evlenmez, evlendirilmez ve başkalarına evlilik teklifinde bulunamaz.”⁸²
- d- Kadının başkasıyla evli olmaması veya iddet beklememesi gerekmektedir. Başkasıyla evli olan kadının bir başka kişiye haram olduğuna dair birçok ayet vardır.⁸³

⁷⁷Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 108; Güneş, *Delilleriyle Şafî Fıkhi*, I, 67.

⁷⁸Şirbinî *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 108.

⁷⁹Keskin, *Şafî Fıkhi*, I, 84.

⁸⁰Şirâzî, *el-Mühezzebe*, II, 42.

⁸¹ Güneş, *Büyük Şafî İlmihali*, 529.

⁸²Müslim, *Nikâh*, 41.

⁸³Nisa, 4/24; Bakara, 2/228; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, II, 711.

1.4.3.Erkek (Zevce)

Nikâh akdinin taraflarından biri de erkektir. Akdin sahih olabilmesi için erkekte birtakım şartlar aranmıştır. Bu şartları taşımayan erkeğin evliliği geçerlilik kazanmaz. Onlar da şunlardır:

- a- Mahremiyet yönünden engelin olmaması gerekmektedir. Koca adayının soy, emzirme veya sıhriyet yönünden kadına mahrem olmaması gerekmektedir.
- b- Koca adayının belli olması gerekmektedir.⁸⁴ Tıpkı kadının belli olması gerektiği gibi. Kadının velisinin, kızını belirli olmayan bir erkeğe izafe ederek evlendirmesi halinde akdin geçerli olmayacağı kabul edilmiştir.
- c- Koca adayının ihramlı olmaması gerekmektedir. Nitekim ihramlı kimsenin evlenemeyeceği ve evlendiremeyeceğine dair hadisi yukarıda zikretmiştik.
- d- Zorlama sonucu değil, kendi isteğiyle evlenmiş olması gerekmektedir.

1.4.4.Şahitlik

Evlenme akdinde her ne kadar diğer akitlerde olduğu gibi rıza, icab ve kabul şart ise de İslâm bu akdin âlenîyet kazanmasını istemektedir. Çünkü evlilik sadece iki kişi arasında olmamaktadır. Sonucu ve etkileri itibariyle aileleri ve toplumu etkilemektedir. Nikâh akdinin çok önemli sonuçları olduğu için iki şahit bulunması şart kılınmıştır. Çünkü nikâh akdi sayesinde muaşeret helâl olmakta, mehir, nafaka, neseb ve miras hakkı doğmaktadır.

İşte bütün bunların eşler tarafından yerine getirilmemesi ve inkâr edilmesi ihtimal dâhilinde olduğundan, İslâm bu hususta ihtiyatlı davranarak en az iki şahidin bu akde şahitlik etmelerini şart kılmıştır.

Şahitlerde bulunması gereken sıfatlar onları güvenilir kişiler kılmaktadır. Nikâh akdinin gerekleri yerine getirilmediğinde veya inkâr edildiğinde şahitler devreye girerek şahitlikte bulunurlar. Böylece iki taraf açısından kazanılmış hakların kaybolması önlenmiş olur. Ayrıca evlilik şahitlikle belgelendirilerek güvence altına alınmış olmaktadır.

⁸⁴Şirbinî *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 120; Güneş, *Delilleriyle Şafî Fıkhı*, I, 70.

Kur'an-ı Kerim'de nikâh şahitliği ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat diğer hukuki işlemler olan borçlanma, alışveriş, boşama ve vasiyette iki şahidin bulunmasını şart koşturmaktadır: *“Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmasın ...alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın.”*⁸⁵ Alış-veriş ve borçlanma gibi muamelelerde şahitlik şart koşulmaktadır. Daha önemli etkileri ve sonuçları olan evlilikte şahitliğin olmaması büyük bir eksikliğe yol açabilmektedir.

Evlilik de hukuki bir işlem olduğu için İslam hukukçuları tarafından alışverişe kıyas edilmiştir. Alış-verişte şahit isteniyorsa, daha önemli olan evlilikte bulunması kadar doğal bir şey olamaz. Şahit bulundurulmasının delili esasında Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadistir:

*-“Veli ve iki adil şahit olmadan nikâh sahih olmaz. Bunun dışında yapılan her türlü nikâh bâtıldır.”*⁸⁶

Bu hadise dayanarak dört mezhep de nikâh akdinde şahit bulundurmanın zorunluluğu konusunda ittifak etmişlerdir.⁸⁷ Akit esnasında iki şahidin bulunmasıyla akit mün'akit olmaktadır. Mezhebe göre akit esnasında şahitler bulunmadığı zaman akit sahih olmamaktadır. Başka bir zamanda olması halinde şart yerine gelmiş olmaz. Şahitlerin akit esnasında hazır bulunmaları şartına sadece Mâlikîler muhalefet etmektedir. Mâlikîlere göre akdin herhangi bir zamanında şahitler bulunduğu zaman bu yeterli olmaktadır⁸⁸. Onlara göre nikâhta aslolan ılandır. İlan edildiği esnada birkaç kişinin bulunması halinde akit mün'akit olmaktadır. Bu konuya ikinci bölümde değinilecektir. “İki âdil şahit” tabiri şahitliğin alelade bir iş olmadığını göstermesi

⁸⁵Bakara, 2/282.

⁸⁶Buhari, Şehadat 8.

⁸⁷Nevevi, *el-Mecmu' şerhu'l Mühezzeb*, XVII, 296; Gazzalî, *el-Vâsit fi'l Mezheb*, V, 53; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüsd, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Müktesîd*, thk. Muhammed Subhi Hüseyin, Mektebetü'l İlm, Cidde 1989, III, 35; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî(ö. 483/1090), *el-Mebsût*, ter. Komisyon, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul ty., V, 48; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 124.

⁸⁸Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, II, Daru'l Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut 1994, 128; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, V, 2075.

açısından önemlidir. Müctehidler buna dayanarak şahit olacak kimselerin belli konularda bazı özelliklerinin olması gerektiği sonucuna varmışlardır. Çünkü hadisin içerdiği mesajın anlamı açıktır. Buna dayanarak mezhepler bazı şartların olması gerektiği üzerinde ittifak etmişlerdir. Şâfiî mezhebi de şahit olacak kimselerin hadise uygun olarak bazı şartları taşımaları gerektiğine hükmetmişlerdir. Şâfiîlerde şahitlerin şu şartlara sahip olması gerekmektedir.

1. Müslüman olmak

Şahitlerin Müslüman olması gerekmektedir.⁸⁹ Nikâhın dini bir yönü olduğu için müslüman olmayan birinin müslümanın lehine veya aleyhine şahitlik yapamayacağı kabul edilmiştir. Bu durum evlenecek olan kadın ve erkeğin müslüman olması halinde geçerlidir. Yani evlenecek olan taraflar müslüman ise şahitlerin de müslüman olması gerekmektedir.⁹⁰ Çünkü şahitlik de velâyet gibidir. Kâfirin Müslüman üzerinde velâyet hakkı bulunmamaktadır. Bu durum ayetlerde de vurgulanmıştır. Kâfir kâfire, müslüman ise ancak Müslümana veli olabilmektedir. Müslüman olmayanların evliliğinde din şartı aranmamıştır.

2. Âkil ve baliğ olmak

Şahit olmak için akıllı ve ergin olmak gerekmektedir. Buna göre deli ve çocuğun şهادeti geçerli değildir. Bakara 282. ayette “*Erkeklerden iki kişiyi şâhit tutun*” buyrulmaktadır. Buna göre çocukların şâhitliğinin kabul edilmeyeceğine işarettir. Çünkü çocuğun kendi üzerinde velâyeti bulunmamaktadır. Kendi üzerinde veli olamayanın başkası üzerinde velâyeti söz konusu olamamaktadır. Çocukluk da mümeyyiz ve gayr-i mümeyyiz dönemleri olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Ayetin, mümeyyiz veya gayr-i mümeyyiz çocukları kapsadığı kabul edilmektedir. Şâfiî mezhebinde bâliğ olmak gerekmektedir.⁹¹ Delinin şehâdeti de geçerli kabul edilmemiştir. İslam hukukunda zihinsel engelli kimseler ayırt etme gücünden ve meseleleri kavrama gücünden sürekli olarak mahrum oldukları için şâhitlikte bulunamazlar. Buna eksik edâ ehliyeti denilmektedir. Ehliyet, yetki ve salahiyet, hak

⁸⁹Nevevî, *Ravdâtü't-Tâlibîn*, VII, 45; Şirbinî *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 133; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 62.

⁹⁰Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l Mühezzeb*, XVII, 300; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, 98

⁹¹Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 57; Nevevî, *Ravdâtü't-Tâlibîn*, VII, 391.

sahibi olmak gibi anlamlara gelmektedir.⁹² Bu ehliyet, kişinin temyiz yaşından bülüğa kadar olan dönemi kapsamaktadır. Mümeyyiz çocuk da eksik edâ ehliyeti sınıfında kabul edilmiştir.

3. Erkek olmak

Şâfiîlere göre şahitlerin erkek olması şarttır.⁹³ Kadının şahitliği kabul edilmemektedir. Mâlikî de Şâfiîlerle aynı görüştedirler⁹⁴ Kadınların şahitliği yalnızca alışveriş gibi malî işlemlerin olduğu alanlarda geçerli kabul edilmektedir. Nikâh bu işlemlerden olmadığı için kadınların şahitliği kabul edilmemektedir. Buna göre bir erkek ve iki kadının olduğu bir nikâh akdi muteber olmamaktadır. Bir rivayete göre “Hz. Peygamber Dönemi’nde kadınların şahitliği nikâh, talak ve hadler konusunda kabul edilmemiştir.”⁹⁵ Buna dayanarak kadınların nikâhta şahitliği kabul edilmemektedir.⁹⁶ Bunun çeşitli sebepleri zikredilmiştir. Unutkanlık, özel haller gibi durumlar bu sebeplerden bazılarıdır. Kur’an’da da Bakara 282. ayette bu konuya vurgu yapılmıştır.

4. Adaletli olmak

Akdin geçerlilik kazanması için şahitlerin adaletli olması şart koşulmuştur.⁹⁷ Kur’an-ı Kerim’de; “İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun”⁹⁸ ayeti ve yukarıda geçen hadiste “iki adil şahit” emri gereği Şâfiîlerde şahitlikte adalet sıfatı aranmıştır. Adalet kişinin fiillerinde ve dini yaşayışında mutedil olmasıdır. İtidal ise, “inançta, ahlâk ve yaşayışta her türlü yanlışlık ve aşırılıklardan uzak, doğru, dengeli ve orta yol” olarak açıklanmıştır.⁹⁹ Büyük günahlardan sakınan, farzları eda eden, iyilikleri kötülüklerinden fazla olan kimseler adalet sahibi kabul edilmiştir. Böyle kimselerin az olması durumunda şahitlerin zahiren adil olması yeterli görülmüştür.¹⁰⁰ Özel hayatını

⁹² İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, c. 13, 30.

⁹³ Şirazi, *el-Mühezzebe*, II, 137; Şirbinî *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 126.

⁹⁴ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, IV, 25.

⁹⁵ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muḥallâ*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts, VIII, 478.

⁹⁶ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, IV, 25; Mâverî, *el-Hâvi'l-kebîr*, IX, 59.

⁹⁷ Şirazi, *el-Mühezzebe*, II, 137.

⁹⁸ *Talak*, 65/2.

⁹⁹ İbn-i Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, *İtidâl* md., IX, 434; Mustafa Çağrı, “İtidal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XXIII, 456.

¹⁰⁰ Gazzâlî, *el-Vâsit fi'l-Mezheb*, V, 55; Şirbinî *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 127; Hin vd., *Büyük Şafiî Fıkhi*, II, 167.

araştırmaya gerek görülmemiştir. Şahidin özel hayatında fasık olup, toplum içerisinde adil olarak bilinmesi durumunda nikâhın sıhhatine zarar vermeyeceği kabul edilmiştir. Ama açıktan fık işleyen birisinin şahit olması mezhebe göre caiz görülmemiştir.¹⁰¹ Akit yapıldıktan sonra şahidin fasık olduğu ortaya çıktığında, akdin sahih olup olmayacağı hakkında iki görüş bulunmaktadır. Genel kabul gören görüş, akdin sıhhatine zarar vermeyeceğidir.¹⁰² Akit esnasında şahitlerin fasıklığının zahir olmaması yeterli görülmüştür. Kanaatimizce günümüzde âdil insanların azlığı sebebiyle bu şart aranmayabilir. Fasık olmaması yeterli görülmelidir. Fasık ve münafık olanın şahitliği geçerli olmamalıdır.

5. Gözle görme

Şâfiîlerde tam bir açıklıkla görmeden, nikâh akdinde şahitlik etmek caiz kabul edilmemiştir.¹⁰³ Sadece ses ile tanımanın, kişileri karıştırma ve şüpheye sebep olacağından göz ile görme şart koşulmuştur. Gözle görme şartı sadece Şâfiîlerde vardır. Amaç akdi gerçekleştirenleri görmek ve emin olmaktır.

6. Hürriyet

Şâfiî mezhebinde şahitlerden istenen şartlardan biri de hürriyettir yani hür olmaktır. Şahitlerin hür olmaması durumunda akit sahih olmamaktadır.¹⁰⁴ Kölenin kendi velayetine sahip olmaması şahit olmasına engel oluşturmaktadır. Çünkü kölelik tam bir şahsiyetin oluşmamasına sebep olarak görülmüştür. Köle olanlar o dönemdeki insanların nezdinde mal hükmündeydiler. Günümüzde kölelik kalmamıştır. Dolayısıyla bu şartın bir hükmü kalmamıştır. Ayrıca nasslarda kölenin şahitliğinin kabul edilmeyeceğine dair bir emir bulunmamaktadır.

7. Sağır olmamak

Şahitlerin sağır olmaması şarttır.¹⁰⁵ Evlilik akdi işitmeye dayalı olduğundan dolayı, akdi yapanların sesini duymaları gerekmektedir. Aksi takdirde şehadetin amacı hâsıl olmamaktadır. Şahitlerden birinin akdi duyması yeterli olmamaktadır. Her ikisinin

¹⁰¹Şirazi, *el-Mühezzebe*, II, 137-138.

¹⁰²Gazzalî, *el-Vâsit fi'l Mezheb*, V, 56; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, II, 334.

¹⁰³Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzebe*, XVII, 300; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 328; Şirbinî *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 127.

¹⁰⁴Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 125; Nevevî, *Ravdâtü't-Tâlibîn*, VII, 391.

¹⁰⁵Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 127; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 375.

duyması gerekmektedir. Uyuyan veya duyduğunu anlamayacak derecede sarhoş olanın şahitliği sağır olanın durumu gibidir.

1.4.5. Veli (Velâyet)

Aile hukukunda velâyet konusu önemli bir yer tutmaktadır. Velâyet uygulaması İslamiyetten önce de Cahiliye Araplarında ve çeşitli toplumlarda vardı. Kadının evliliği velisinin iznine bağlıydı. Velisinin izni olmadan evlilik yapamazdı. Veli de kadını istediği kimseyle evlendirebilmekteydi. Kadın istemediği halde zorla başkasıyla evlendirilmekteydi. İslamiyet, bu uygulamayı kaldırmayıp belirli bir düzene sokarak devam ettirmiştir. Ama hem velinin hem de kadının rızasını gözetmiştir. Velilik müessesesi tek taraflı değildir.

Sözlükte “yakın olmak, yakınlık” anlamındaki vely kökünden türeyen velâyet “sevmek, yönelmek, yardım etmek; bir işin sorumluluğu kendi üstünde olmak” mânalarına gelir. Fıkıh literatüründe ise, başkaları üzerindeki tasarruf ve söz hakkını ifade etmekte olup, başkaları adına onların rızaları olmaksızın hukuki işlemde bulunma yetkisi anlamına gelir.¹⁰⁶ Başka bir tanımı da; “akdın bir başkasının iznine bağlı olması ya da başkalarının rızalarını almaksızın evlendirebilme yetkisine sahip olmaktır.”¹⁰⁷ Dolayısıyla veli, himayesi altında bulunan ehliyetli veya eksik ehliyetlileri onlardan izin ve yetki almadan evlendirebilme hakkına sahip olan kimse demektir. Söz konusu kişilerin şahsi ve mali işlerini yürütmek ve haklarını yürütmek hukuki temsili gerektirmektedir. Tam ehliyetli olanlar da veli izni olmadan evlenme yetkisine sahip olamamaktadır. Velinin bunlar adına söz söyleme hakkına sahip olacağı ve onlara sormadan evlendirebileceği kabul edilmiştir. Bunun bazı açılardan sakıncaları olacağını, lehte olduğu kadar aleyhte de kullanılabileceğine yukarıda değinmiştik. Ama velayet olgusu tüm yönleriyle var olmaya devam etmektedir.

a. Şafîlere Göre Velâyetin Delilleri

¹⁰⁶İbn Manzûr, “Veli”, *Lisânu'l-Arab*, VI,4920; Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2007,690; H.Yunus Apaydın, “Velayet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, 15.

¹⁰⁷Cürcânî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerîf, -Ta'rifât, thk. Âdil Enver Hızır, , Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007,254; Saffet Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2/2003,101-116.

Şâfiîler velayeti evliliğin rükünlerinden biri olarak kabul ettikleri için velisiz evliliği geçerli kabul etmemektedirler.¹⁰⁸ İster dul olsun ister bakire olsun kadınların velisiz nikâh akdedemeyeceği görüşündedirler. Bu görüşlerine kitap ve sünnetten delil getirmektedirler. Kitaptan deliller:

- “*Kadınları boşadığınız zaman bekleme sürelerini bitirdiler mi, kendi aralarında güzelce anlaştıkları takdirde (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın.*”¹⁰⁹ İmam Şâfiî Kur’an’da veli hakkındaki en açık ayetin bu olduğunu söylemektedir.¹¹⁰ Velayetin gerekliliğini savunanlar bu ayetteki hitabın doğrudan velilere olduğunu savunmaktadırlar. Kadının yetkisi olsaydı ayet velilere değil, kadınlara hitap ederdi, denilmiştir.

- “*İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin*”¹¹¹

- “*Allah’a eş koşan erkekleri de inanuncaya kadar kadınlarınızla evlendirmeyin*”¹¹²

Şâfiî mezhebi bu ayetlerde velilerin muhatap alındığı görüşünü savunmaktadır. Ayetlerde, evlenenlere doğrudan hitap edilmemektedir. “Evlendirin”, “evlendirmeyin” fiilleri evlendirme yetkisine sahip olanları kast etmektedir. Burada kast edilen velilerdir. Aksi olsaydı ayetin sonundaki fiiller “evlenin” veya “evlenmeyin” şeklinde olacaktı.

Sünnetten deliller:

- “*Velisinin iznini almadan evlenen kadının nikâhı batıldır, batıldır, batıldır.*”¹¹³

- “*Velîsiz nikâh olmaz.*”¹¹⁴

Bu ayet ve hadisler açıkça nikâhta velinin olmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bir kadının kendini veya bir başkasını evlendirmesi halinde akit sahih olmamaktadır. Şâfiîlere göre bekâr kızın üzerinde velinin mutlak manada hakkı vardır. Velisi ona danışmadan başkasıyla evlendirme hakkına sahiptir. Kadın dul

¹⁰⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 31; Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l Mühezzebe*, XVII, 240.

¹⁰⁹ Bakara, 2/232.

¹¹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 31; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, V, 2103.

¹¹¹ Nur, 24/32.

¹¹² Bakara, 2/221.

¹¹³ Tirmizi, “Nikâh”, 14; İbn Mace, “Nikâh”, 15.

¹¹⁴ Buhârî, Nikâh, 36; İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19.

ise onun görüşünü de alarak evlendirir. Bakire kızın yaşının burda önemi yoktur. Bunun illeti bakireliktir. Dul olsa yine yaşına bakılmaksızın rızasının alınması gerekmektedir. Bakire kızın rızası alınmadan velisi evlendirebilmekten dul kadının rızasının alınması gerekmektedir. Velinin olmaması durumunda akit batıl olmaktadır.

b. Velâyet Sebepleri

Velayet altında bulunan kimselere veli olabilmek için bulunması gereken yakınlık sebepleridir. Herkes veli olamaz. Veli olmak için bazı şartların yerine gelmesi ve bazı özelliklere sahip olmak gerekmektedir. Bu sebepler ya kan bağıyla olur ya da onlar yoksa şer'î sebepler olur. Bu sebepler olmadan veli olunamamaktadır.

1. Babalık

Velayet sebeplerinin ilki ve en önemlisi babadır. Baba olduğunda diğerlerinin veli olma hakkı yoktur. Ancak ileride görüleceği gibi baba ile kızın arasında açık bir düşmanlığın olması gibi bir sebeple velayet babadan alınabilir. Şâfiîlere göre baba, babalık sebebiyle veli olma hakkı kazanmaktadır.¹¹⁵ Çünkü baba velayet-i icbar sınıfındandır. Ki ileride velayet-i icbar konusu işlenecektir. Baba olmazsa dede velayet hakkına sahiptir. Ne kadar ileri giderse gitsin babanın babası bu hakka sahiptir. Baba, kendisinde bulunan şefkat ve merhamet sebebiyle kız için kötü bir şey istemez.

2. Velâ

Velâ ile kastedilen, azat eden kimsenin azat edilenle kazandığı yakınlıktır.¹¹⁶ Köle iken azat edilen kimse azat edenin yakını olma hakkı kazanır. Velâ sebebiyle elde edilen velilik hakkı şu hadiste belirtilmiştir: *“Bir kavmin mevlâsı (âzatlı kölesi) kendilerindendir.”*¹¹⁷

3. Akralık

Veli olma sebeplerinden diğeri de akrabalıktır. Baba ve dede bulunmayınca veli olma hakkı baba tarafının diğer akrabalarına geçmektedir. Baba ve dede yoksa öz kardeş yetkilidir. Sonra baba bir kardeş, öz kardeşin oğlu, sonra amca, sonra mirastaki sıraya göre asabe olan akrabalar yetkilidir. Bu akrabaların sadece velayet-i ihtiyar hakkı

¹¹⁵Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 150.

¹¹⁶Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 161.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 340.

vardır.¹¹⁸ Bu veliler kızı kendi isteği dışında zorla evlendirmeye yetkili değildirler. Dolayısıyla zorla evlendirme hakkına sahip değildirler. Bu akrabalar yukarıdaki sıraya göre velâyet yetkisini kullanma hakkını üstlenmektedirler. Velayet etme görevi yukarıda saydığımız yakınlık sırasına göredir.

4.Devlet başkanı

Yukarıda saydığımız velilerden kimse olmadığında velâyet sultana yani devlet başkanına geçmektedir. Devlet başkanını temsilen bu hakkı hâkim kullanmaktadır. Bunun delili şu hadistir: “*Velisi olmayanın velisi sultandır.*”¹¹⁹ Devlet başkanının veli olma şartı günümüzde uygulanması mümkün olmamaktadır. Çünkü nüfus fazlalığı bu durumu engellemektedir. Bu yüzden bu yetki devlet başkanını temsilen hâkimler eliyle yürütülmektedir. Veli, bulunduğu halde evlendirmekten kaçınıyorsa yine velâyet devlet başkanı veya hâkime geçmektedir.¹²⁰ Devlet başkanı veya hâkim mücbir veli sınıfına girmemektedir. Yani kadın açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Kadın isterse kabul eder, istemezse kabul etmeme hakkına sahip olmaktadır.

1.4.5.1.Velâyet Çeşitleri

Yetki bakımından veliler iki kısma ayrılmaktadır. Veliyy-i Hâs ve veliyy-i âmm.¹²¹

1. Veliyy-i Hâs(Hususî Veli)

“Kâsır(eksik ehliyetli) olan kişinin malî ve şahsî işlerini yürütmek üzere, kanunla veya mahkeme yoluyla tayin edilen veli” olarak tanımlanmıştır.¹²² Aralarında akrabalık bağı bulunan kimseleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Şâfiî hukukçuları bu kısma sadece asabe¹²³ olan kimseleri dâhil etmiştir. Bunlar da baba tarafından akrabalarlardır.

¹¹⁸Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II 38; Mustafa Genç, “İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti Hakkı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33/2019, 391-422.

¹¹⁹ İbn Mâce, *Nikâh*, 15.

¹²⁰Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 35; Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l Mühezzeb*, XVII, 259; Şîrbînî, *Muğni’l-Muhtaç*, XII, 174; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 541; Apaydın, “Velayet”, 17.

¹²¹Köse, *İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet*, 103.

¹²²Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007,690.

¹²³ *Asabe: Tek başına kaldığında mirasın tamamını, belli hisseli mirasçılarla bulunduğu ise arta kalanı alan mirasçılara denilmektedir.* Gazzâlî, *el-Vasit fi’l-Mezheb*, IV, 346;Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 32. Başka bir tanımı: “Bir kimsenin baba tarafından olan erkek akrabalarıdır.” ; Muhammed Revvâs Kal’ecî, “asb”, *Mu’cemü lüğeti’l-fukahâ*, 3. Bs, Dâru’nNefâis, Beyrut 2010,282.

Şâfiîlere göre veliyy-i has, velâyetleri altında bulunan kimseleri zorla evlendirme yetkisine sahip olup olmaması bakımından ikiye ayrılır. Zorlayıcı velâyet(velayet-i icbar) ve zorlayıcı olmayan velâyet(velayet-i ihtiyar).

a. Zorlayıcı velâyet(velayet-i icbar)

Veliye, velâyeti altında bulunan kimseleri onlara sormadan, rızalarını ve izinlerini almadan zorla evlendirme yetkisi tanıyan velâyetdir.¹²⁴ Velinin her türlü tasarruf hakkına sahip olduğu velayet çeşididir. Şâfiî mezhebinde bu yetki sadece baba ve dedeye tanınmıştır. Bu ikisinin dışında diğer akrabalara zorlama hakkı ve yetkisi tanınmamıştır. Bu kısma ehliyetsizler, eksik ehliyetliler ve büyük de olsa başından henüz bir evlilik geçmemiş bakire kız girmektedir. İcbarî velayetin illeti bekârlıktır.¹²⁵ Her ne kadar baba ve dedenin icbar yetkisi varsa da izin istemesi maslahat açısından daha uygun görülmüştür. Bakire kızın izni susmakla olabilirken, dul kadının söz ve gönül rızasıyla olması gerekmektedir. Delili ise şu hadistir: “*Dul kadın, evliliğinde, velisinden daha çok kendisi hak sahibidir. Kızın ise izni alınır. İzni susmasıdır.*”¹²⁶ Hadisten anlaşılan emir, bakire olan kızıdan da izin alınmasıdır. Şâfiî fıkıh kaynaklarında icbarî velâyet için gerekli görülen şartların sayısında farklılıklar bulunmaktadır. Ama tüm kaynaklarda ortak olarak bulunan şartlar şunlardır:

1. Baba ile kız arasında açık (herkesçe bilinen) bir düşmanlığın bulunmaması

Veli olma hakkına sahip olan baba veya dedenin, velisi bulunduğu çocuğuna karşı şefkat ve merhamet sahibi olması beklenir. Çünkü babalık duygusu bunu gerektirir. Veli de olsa çocuğuyla aralarında düşmanlık bulunmamalıdır. Bu, baba ile kız arasında beklenen gerçek bir sevginin olmasıdır. Ama her zaman böyle olmayabilir. Bazen aralarında anlaşmazlık ve çeşitli sebeplerden dolayı istenmeyen bir düşmanlık bulunabilir. Bu düşmanlık da zarar verecek şekilde cereyan edebilir. Aralarındaki düşmanlık alenî ise o zaman kızı evlenmesi için zorlaması caiz görülmemiştir. Eğer aralarındaki düşmanlık alenî değilse nikâhın sıhhatine zarar vermeyeceği kabul

¹²⁴Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 125; Hin vd., *Büyük Şâfiî Fıkıhı*, II, 162.

¹²⁵Takiyyüddîn Ebûbekir b. Muhammed b. Abdülmü'min el-Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr fî halli Gâyeti'l-ihtisâr*, Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2011,485; Hasan Güler, “Şâfiî Mezhebine Göre Nikâhta Velâyet Yetkisi”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/15, 2020,322-348.

¹²⁶Ebu Davud, “Nikâh”, 25; Tirmizi, “Nikâh”,18.

edilmiştir.¹²⁷ Bir diğer husus da kız ile damat adayları arasında düşmanlığın olmasıdır. Eğer kız ile damat adayları arasında açık bir düşmanlık varsa, velisinin onu evlendirmesi caiz görülmemektedir. Çünkü bir ömür sürmesi düşünülen evlilik, karşılıklı nefret ve düşmanlık olması durumunda çekilmez bir hal alacaktır. Aralarında bir düşmanlık olması durumunda velinin taraflı davranması mümkün olabilir. Bu da kızın evliliğinin mutsuz olarak sürmesine sebep olur.

2. Koca Adayının Kıza Denk Olması

Denklik, bir kızı isteyen damat adayının malî, sosyal, dinî yönden kız tarafına denk olması veya ondan aşağıda olmamasıdır. İlerleyen bölümlerde kefaet konusuna değinilecektir. İslam hukukunda denklik(kefaet) koca tarafında aranmaktadır. Mezhepte kızın velisinin damat tarafında denk olma şartı benimsenmiştir. Mücbir veli de olsa kızını, kendisiyle denk olmayan biriyle evlendiremez.¹²⁸ Kız, kendisine denk olmayan biriyle evlendirildiğinde akdi fesh etme hakkına sahip olmaktadır. Çünkü veli kızının iyiliğini düşünmek durumundadır. Tersi bir durumda veli, velâyet hakkını kaybetmekte veya sırasıyla diğerlerine devretmek durumundadır.

3. Koca Adayının Mehr-i Muaceli Verebilecek Durumda Olması

Bundan kastedilen, koca adayının malî yönden zengin olmasıdır. Denklikte zenginlik konusu mezhep içinde tartışmalıdır.¹²⁹ Bu konuda iki görüş oluşmuştur. Bir görüşe göre zenginliğe itibar edilir. Çünkü ailesinin nafakasını karşılaması mal ile olmaktadır. Bir görüşe göre ise zenginliğe itibar edilmez. Çünkü mal gelip geçicidir. Hadislerde de evlenilecek kimsede takva ve ahlak gibi meziyetler tavsiye edilmiştir. Bunların içinde mal veya zenginliğin bir ölçü olmadığına vurgu vardır. Çoğunluğun kabul ettiği görüş, zenginliğin bir ölçüt olmaması gerektiğidir. Çünkü bu İslam'ın eşitlik ilkesine aykırıdır. Bunun sonucu olarak toplumda zengin-fakir ayrımının oluşmasına sebep olur. Doğru olan da zenginliğin bir ölçüt olmaması gerektiğidir. Koca adayının mehri verebilecek kadar bir malvarlığına sahip olması şartının aranmasının amacı zenginliği tercih etme anlamına matuf değildir. Murad edilen asıl amaç koca adayının

¹²⁷Hisnî, *Kifâyetü'l-Ahyâr*,485; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 151; Güler, *Şafî Mezhebine Göre Nikâhta Velâyet Yetkisi*,330.

¹²⁸Şafîî, *el-Ümm*, VI, 49; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzebe*, XVII, 274;Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, V, 2088; Günenç, *Büyük Şafî İlmihali*,532.

¹²⁹Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 256; Güler, *Şafî Mezhebine Göre Nikâhta Velâyet Yetkisi*,333.

eşinin ve çocuklarının nafakasını verebilecek durumda olmasıdır. Böylece onları mağdur ve muhtaç durumda bırakmamış olur. Koca adayı mehri veremeyecek durumdaysa o zaman onların nafakasını da karşılayamaz. Bu da onları başkasına muhtaç durumda bırakmasına yol açar. Bu durumda evlilikte elde edilmesi istenen amaç gerçekleşmemiş olmaktadır. Kocanın mehri verebilecek durumda olması bu açıdan önemlidir.

Bu şartlar yerine geldikten sonra veli, velâyeti altındaki kimseyi evlendirme hakkına sahip olabilmektedir. Şartlar tahakkuk etmeden nikâh akdi yapılması caiz görülmemiştir.¹³⁰

a. Zorlayıcı olmayan velâyet (Velâyet-i Nedb/Velâyet-i İhtiyâr)

Veliye, velâyeti altında bulunan kimseleri ancak onların rızasıyla evlendirme yetkisi veren velâyettir. Mezhepte baba ve dede dışında kalan erkek akrabalar yani asabe olanlar bu velâyet sınıfına girmektedir.¹³¹ Dolayısıyla baba ve dede dışında kalanlar zorla evlendirme yetkisine sahip değildirler. İhtiyârî velâyet sadece dul kadın hakkında geçerli olmaktadır. Bu durumdaki bir kadının, velileri tarafından zorla evlendirilemeyeceği kabul edilmiştir. Bu konuda yukarıda geçen hadis¹³² delil olarak kabul edilmektedir. Başka bir hadis de Hansâ bt. Hizâm hadisidir. “*Hansâ bt. Hizâm el-Ensârî’yi babası rızasını almadan evlendirdi. Hansâ bu durumdan rahatsızlık duydu ve Hz. Peygambere gelip söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de bu evliliği geçersiz saydı.*”¹³³ Hansâ’nın amacı velilerin yetki ve sorumluluklarının sınırlarının belirlenmesiydi. Bu uygulamadan anlaşılan hüküm velilerin, evlenmek istemeyen kimseleri iradelerinin dışında evlendirme hakkı bulunmamaktadır.

2. Veliyy-i Âmm (Umûmi Veli)

Hususi veli bulunmadığı durumlarda velâyet hakkının devlet başkanı veya hâkime geçmesi olarak tanımlanmaktadır. Hususi veli kendisine verilen yetkiyi kötüye kullandığında, kadının zarar görmesini önlemek için de yetki umumi veliye geçebilmektedir. Hz. Muhammed’in şu hadisi velisi olmayan kadının durumuna işaret

¹³⁰ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, V, 2088.

¹³¹ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, II, 125.

¹³² Bkz. 202. Dipnot.

¹³³ Buhârî, “Nikâh”, 43; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 24; İbn Mâce, “Nikâh”, 12.

etmektedir: “*Velisi olmayanın velisi sultan (devlet başkanı) dır.*”¹³⁴ Devlet başkanı veya onun tayin edeceği hâkim, kadının velisi yoksa velâyet yetkisi kazanması için bazı şartların oluşması gerekmektedir.

1-Yakın velinin seferilikte olup, evlendirme hususunda kimseyi vekil tayin etmemesi: Esasında, günümüzde kitle iletişim araçlarının varlığı bu maddeyi hükümsüz kılmaktadır. Çünkü veli nereye giderse gitsin kendisiyle iletişim kurulabilir.

2-Velinin hapiste olması,

3-Velinin mefkûd¹³⁵ olması: Kayıp olduğu halde yaşadığına dair bir işaret bulunan kişi mefkûd sayılmamaktadır. Veli, mefkûd ise onun öldüğüne hükmetmemek şartıyla velâyet devlet başkanına geçmektedir. Zira ölümüne hükmedilirse yetki devlet başkanına değil, yakınlık derecesine göre sonraki veliye geçer. Eğer kendisinden haber alınamazsa hâkim onun yerine velâyet eder. Baba veya dedenin yokluğunda yerine uzak akrabası kadını evlendiremez.

4- Velinin evliliğe engel olması (Adel):Bu konu en çok tartışılan ve fıkıh kaynaklarında üzerinde en çok durulan konulardan biridir. Günümüzde ailelerde sık yaşanan bir meseledir. Yakın veli yani baba veya dede, kız uygun birisiyle evlenmek istediği zaman onun evliliğine mani olduğu takdirde hâkime başvurma hakkı doğar. Mücbir veli, kızı söz konusu kişiyle evlendirmeye yanaşmazsa kız bu konuyu mahkemeye taşıyabilir ve böylece yakın velinin velayeti mahkeme tarafından düşürülebilmektedir. Ve yerine hâkim veli olmaktadır.¹³⁶ Şâfiî mezhebindeki âlimlerin çoğuna göre velinin evliliğe engel olması haram kabul edilmektedir.¹³⁷ Doğru olan veli ile kızın birlikte karar vermeleridir. Ama bazı durumlarda veli bazı durumlarda kadın haklı olabilmektedir. Eğer kız dengi olan bir erkekle evlenmek isterse velinin engel olma hakkı yoktur. Kız kendisine denk olmayan birisiyle evlenmek isterse mezhep

¹³⁴ Buhârî, “Nikâh”, 39; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 19; Tirmizî, “Nikâh”.

¹³⁵ Mefkûd: Hayatta olduğu bilinmeyen, ölü mü diri mi olduğu hakkında bilgi sahibi olunamayan kimse anlamına gelmektedir. Bk. Ahmed b. Cafer el-Kudûrî, *Muhtasarı'l Kudûrî*, thk. Kamil Muhammed Uveyda, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1997,138; Beşir Gözübenli, “Mefkûd”,*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2003, XXVIII, 353.

¹³⁶ Muhammed 'Alîş, *Menhu'l-Celîl Şerhun 'alâ Muhtasarı Seyyid Halîl*, Dârü 'l-Fikr, Beyrut 1989, III, 293; Bedri Aslan, “İslâm Hukukunda Evlilikte Velâyetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velâyetinin Kime Geçeceği Konusunun Değerlendirilmesi”,*Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/7 (Ocak 2016),32-33.

¹³⁷ Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhi*, II, 164.

içinde ağırlıklı olan görüş velinin engel olma hakkının olduğudur.¹³⁸ Kız haklı bir sebeple evlenmek istediğinde velinin engel olması halinde velayeti elinden alınır ve velâyet hâkime geçer.¹³⁹ Eğer kendisine denk olmayan birisiyle evlenirse velinin sözü geçerli kabul edilir. Çünkü veli kendisinde olan şefkat duygusuyla kızı hakkında daha iyi karar verebilir. Ayrıca velinin müvekkilinin üzerinde hakkı bulunmaktadır. Buna uymadığı takdirde velisinin hakkını çiğnemiş sayılmaktadır. Velinin müvekkilinin evliliğine engel olması durumunda kızın lehine karar verilebilir. Veli bu konuda müvekkilinin aleyhine karar veremez. Ayette bu konuda açık bir hüküm vardır: *“Kadınları boşadığınızda iddetlerini bitirip aralarında meşru bir şekilde anlaştıkları takdirde, artık nikâhlanmalarına engel olmayın.”*¹⁴⁰

Ayetin nazil olmasına sebep olan olay Ma’kıl b. Yesar olayıdır. Olay kısaca şöyledir: “Ma’kıl b. Yesar’ın kız kardeşi kocasından boşanmıştı. Bunlar pişman olup tekrar evlenmek isteyince Ma’kıl onlara engel oldu. Daha sonra bu ayet nazil oldu. Ayetin nazil olmasından sonra Hz. Peygamber Ma’kıl’ı çağırıp, onların evlenmelerine engel olmamasını emretti. Ma’kıl da aradan çekildi. Kız kardeşi tekrar evlendi.”¹⁴¹

5-Kadının velisinin olmaması: Kadının hiç velisi yoksa velisi olduğu halde evlendirmekten kaçınıyorsa velâyet hakkı hâkime geçer.¹⁴² Hâkimin, Müslümanların maslahatını gözetme görevi vardır. Ve onların hâmisi konumundadır. Yukarda geçen hadiste buna değinilmişti. Peki kadının, kendisini evlendirecek bir hâkim olmaması durumunda nasıl davranması gerekir? Mezhepte kabul edilen görüşe göre hâkim de yoksa veya kendisine ulaşamazsa o zaman kadın kendisini evlendirmesi için bir kişiyi hakem tayin edebilir.¹⁴³ Hakem de hâkimin yetkilerine sahip olup evlendirme konusunda tam yetkiye sahip olmaktadır.

¹³⁸Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 176.

¹³⁹Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 38; Aslan, “İslâm Hukukunda Evlilikte Velâyetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velâyetinin Kime Gececeği Konusunun Değerlendirilmesi”, 33.

¹⁴⁰Bakara:2/233.

¹⁴¹ Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 20.

¹⁴²Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhı*, II, 165.

¹⁴³Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 142.

1.4.5.2. Velâyetin Şartları

İslam'da velâyetin sahip olduğu önem ve taşıdığı sorumluluğa binaen velilerin belirli bazı şartlara sahip olması gerekmektedir. Bu şartları taşımayanların velâyeti ya kalıcı olarak ya da geçici olarak düşebilmektedir. Dolayısıyla veli olacak kimselerin bu şartların tamamını taşıması gerekmektedir. Şartlardan birinin eksik olması halinde veli olma şartını kaybetmiş olmaktadır. Çünkü istenen şartların tümü velâyet altında bulunan kimselerin haklarını ve maslahatlarını koruma amacına matuftur. Bu şartların istenmesi onların haklarını güvence altına almak ve evliliklerinin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini sağlamaktır. Mezheplere göre şartlarda farklılık olabilmektedir. Hanefîlerle cumhur şartlar konusunda ayrışmaktadır. Bunların bir kısmı hakkında ittifak bir kısmı hakkında ihtilaf vardır. Şafîîler ve cumhurun üzerinde ittifak ettikleri şartlar yedidir:

1. Müslüman Olmak

Bu şart tüm mezheplerin üzerinde ittifak ettikleri husustur.¹⁴⁴ Veli ile velâyeti altında bulunan kızın aynı dinden olmasını ifade eder. Velâyet, Müslümanların kendi aralarında söz konusu olmaktadır. Din farklılığının olması durumunda akit sahih olmamaktadır. Çünkü kâfir müslümana veli olamayacağı gibi, müslüman da bir kâfire veli olamaz.¹⁴⁵ Ancak Müslümanların birbirlerine veli olacağı Kur'an-ı Kerim'de belirtilmektedir: *“Mü'min erkeklerle mü'min kadınların bir kısmı bir kısmının velileridir (dostları ve yardımcılarıdır)...”*¹⁴⁶ Ayet mü'mini mü'mine veli kılmıştır. Velâyet sırası mirastaki sıraya tabidir.¹⁴⁷ Yakın akrabadan Müslüman olan yoksa velâyet sırası diğer akrabalara geçmektedir. Müslüman olan akrabaların bulunmaması durumunda velâyet devlet başkanının şahsında hâkime geçer. Kâfir nasıl ki müslümana mirasçı olamıyorsa aynı şekilde müslümana veli de olamaz. Kâfirlerin de birbirlerine veli olabilecekleri kabul edilmiştir. Çünkü ayette şöyle buyrulmaktadır: *“İnkâr edenler birbirlerinin velileridir.”*¹⁴⁸ Ayete göre müslüman müslümana, kâfir de kâfire veli olabilmektedir. Bunun bir istisnası ise müslüman devlet başkanının kâfire velâyetidir.

¹⁴⁴İbn-î Rüşd, *Bidâyetü'l Müctehid*, III, 26; Şirâzî, *el- Mühezzeb*, II, 37; Apaydın, “Velayet”, 19.

¹⁴⁵Şirâzî, *Mühezzeb*, II, 123.

¹⁴⁶Tevbe: 9/71.

¹⁴⁷Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, II, 252.

¹⁴⁸Enfâl: 8/73.

Âlimlere göre Müslüman devlet başkanı kâfire veli olabilmektedir.¹⁴⁹ Çünkü burada kamu velâyeti bulunmaktadır. Müslüman devlet başkanının velâyeti genel bir velâyettir ve İslâm ülkesinde yaşayan herkesi kapsamaktadır. Gayr-i Müslim eğer İslam ülkesinin vatandaşı ise devlet başkanı onları da temsil etmektedir. Bu durumda kâfir olanın velisinin olmaması halinde onun temsilcisi müslüman devlet başkanı olmaktadır. Devlet başkanı veya hâkimin adil olma şartı da aranmamaktadır.¹⁵⁰ Çünkü onlar fitne korkusundan dolayı fasıklıkları sebebiyle azledilmez. Bu durum sadece devlet başkanı veya hâkim için geçerli olmaktadır.

2. Bâliğ Olmak

Ergenlik çağına ulaşmak bir başka şarttır. Çünkü henüz kendisinin velisi olmamıştır. Dolayısıyla çocuk olanın velâyeti kabul edilmemiştir.¹⁵¹ Mal üzerinde velâyeti sabit olmayan kişinin nefis (şahıs) üzerinde de velayeti sabit değildir. Şahıs üzerinde velâyet mal üzerindeki velâyetten daha önemlidir. Bülüğa erişmeyen çocukların kendi maslahatlarını gözetmeleri pek mümkün görünmemektedir. Bu durum onların veli olmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Bülüğa erişmekte temel alınan unsur temyiz gücüne erişmektir. Temyiz gücünün olmaması da bir başka engeldir. Temyiz gücüne sahip olabilmek için belli bir olgunluğa ve yaşa ulaşmak gerekmektedir. Bu yaş sınırı mezheplere göre değişmektedir. Baliğ olma yaşının başlangıcı cumhura göre erkeklerde 12, kızlarda 9'dur.

3. Akıllı Olmak

Velâyet için istenen şartlardan biri veli adayının akıllı olmasıdır. Delinin velâyeti caiz görülmemiştir.¹⁵² Velinin akıllı olması ittifakla şarttır. Akıl hastasının kendisine velâyeti olmadığı için başkasına veli olamamaktadır. Çünkü temyiz ve aklî melekesi bulunmamaktadır. Böyle kimsenin velâyeti kendisinden sonra gelen akrabalarına geçmektedir.¹⁵³ Deliliği sürekli olmayanların yani aklı zaman zaman gidip gelenlerin

¹⁴⁹Buhûfî, *Keşşâfu'l-kina' an metni'l-İkna'*, Daru'l-kutubu'l-ilmiyye, Beyrut 1982, V, 53; İbn Hacer el-Heytemî, (1391/1971). *Fethu'l-cevâd bi-şerhi'l-İrşâd*, Şirketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa, Kâhire1971, II, 81.

¹⁵⁰Buhûfî, *Keşşâfu'l-kina'*, V, 54

¹⁵¹Şirazi, *Mühezzeb*, II, 121; İbn Nüceym, (1333/1914), *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Tekmiletu'l Bahri'r-râik, Matba'atu'l-'İlmiyye, Kâhire, VIII, 132

¹⁵² Şirazi, *Mühezzeb*, II, 121

¹⁵³Abdillâh (ö. 884/1479), *el-Mubdî' Şerhu'lMuknî'*, Dâ rül Â lemi'l-Kütüb, Riyâd 2003, VII, 30.

velâyeti tartışılmıştır. Bu tür kimseler bayılmaya kıyas edilmiştir.¹⁵⁴ Bayılan kimse nasıl ki sonradan ayılıp kendisine geliyorsa, aklı gidip gelen kimsenin de kendisine gelmesi beklenir. Tabii kendisinde olduğu zamanın daha fazla olması gerekmektedir. Deliliği yılda bir gün sürüyorsa veliliği başkasına intikal etmez, kendine gelmesi beklenir.¹⁵⁵ Akıl hastalığının da farklı dereceleri vardır. İyileşmesinden ümit olmayanlar ile iyileşmesi mümkün olanların durumları arasında farklılık bulunmaktadır. Mezhepte iyileşmesi mümkün olmayan kimselere mutbak denilmektedir. Ama akıl hastalığı bir günden daha fazla sürüyorsa velâyete engel bir durum olarak görülmektedir. Ve velâyeti uzak akrabaya intikal etmektedir.

4. Hür Olmak

Köle olmak veliliğe engel kabul edilmiştir.¹⁵⁶ Kölenin kendi üzerinde velâyeti olmadığı için başkasına veli olamaz. Bu konuda fıkıhçılar arasında ittifak vardır.¹⁵⁷ Günümüzde kölelik sistemi kalmadığından bu maddenin hükmü kalmamıştır

5. Adil Olmak

Âdil olmak velâyetin bir başka şartıdır. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre adil olmak şarttır.¹⁵⁸ Adalet kelimesi sözlükte “istikamet, zulmün zıddı ve hak üzere hüküm vermek” gibi manalara gelmektedir.¹⁵⁹ Adaletli olmanın özelliği büyük günahları işlememek ve küçük günahlarda ısrar etmemektir. Fasık birinin veli olma hakkı yoktur. Adalet fasıklığın zıddıdır. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Mürşit bir velisiz evlenme akdi olmaz.*”¹⁶⁰ İmam Şâfiî(ö. 204/820), hadisteki “mürşit” kelimesinden kast edilenin “adalet” olduğunu söylemektedir.¹⁶¹ Fasığın durumu ise mezhep içerisinde tartışmalıdır. Bu konuda değişik görüşler mevcuttur. Veli olabileceğini savunanlar da

¹⁵⁴Nevevî, *Ravdâtu't Tâlibîn*, V, 408; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 180; Güler, *Şâfiî Mezhebine Göre Nikâhta Velâyet Yetkisi*, 342.

¹⁵⁵Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, XII, 180

¹⁵⁶Şirazî, *Mühezzeb*, II, 121; İbn Kudâme, *Muğni*, IV, 543.

¹⁵⁷ Muhammed b. Ebî'l-Abbâs, Ahmed b. Hamza Şahabuddin er-Remlî, *Nihayetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, VI, 236.

¹⁵⁸Mustafa Genç, “İslam Hukukunda Evlenme Akdi Bakımından Velinin Hukukî Kişiliği”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 35/2020,352.

¹⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “Adl” md., IV, 2838.

¹⁶⁰Buhutî, *Keşşafu'l-kına*, V, 54; Dare Kutnî, *Sünenü ed-Dare Kutnî*, IV, 460.

¹⁶¹Genç, *İslam Hukukunda Evlenme Akdi Bakımından Velinin Hukukî Kişiliği*, 352.

vardır. Ama tercih edilen görüş fasığın veli olamayacağıdır.¹⁶² Çünkü fasık olan kişinin velisi bulunduğu kimsenin haklarını koruyamayacağı kabul edilmiştir.

6. Erkek Olmak

Mâliki, Şâfiî ve Hanbelîlere göre kadınlar veli olamazlar.¹⁶³ Dolayısıyla velinin erkek olması şart koşulmuştur. Çünkü bu mezheplere göre kadının kendi şahsı üzerinde velâyeti yoktur. Kendine velâyet edemeyen birinin başkası üzerinde veli olamayacağı kabul edilmiştir. Kadın, hangi durumda olursa olsun kendisinin veya başkasının evlenme akdini yapamaz. Velisinin izniyle de olsa yine yapamaz. Evlilik akdi yaptığı zaman bu akit bir hüküm ifade etmemektedir. Çünkü kadın olma evlendirme velâyeti için illet sayılmıştır.

7. İhramda Olmamak

İhramda olan kişinin veli olması sahih görülmemiştir.¹⁶⁴ Bu durum sadece veliler için değil, evlenecek olan gelin ve damat için de geçerli kabul edilmiştir. Çünkü normal hayatta helal ve mübah olan pek çok şey ihramlı iken haram olmaktadır. Bunun sebebi ise ihramlı olan kimsenin dünyalık meşgaleden uzaklaşıp sadece hac ibadetine yoğunlaşması gerektiğinden dolayıdır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: “İhramlı olan kimse evlenemez ve evlendiremez.”¹⁶⁵ Şâfiîlerle Mâlikîler bu hadise dayanarak ihramlı iken evlendirmeyi caiz görmemişlerdir.¹⁶⁶ Böyle bir durumdaki velinin velâyet hakkının kime geçeceği hususunda diğer şartların aksine sonraki veliye velâyet hakkı geçmez, görüşündedirler. Sonraki veli yerine velâyet yetkisi sultana geçmektedir.¹⁶⁷ Bu mezheplere göre evlilik de dünyalık işlerdendir. Nasıl ki ihramlı olan kimseye bazı dünyalık işler haram oluyorsa evlilik de haram olmaktadır. Hadisin işaret ettiği gibi ihramdan sonra yapılması gerekmektedir.

¹⁶²Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 186.

¹⁶³Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 64; Buhûî, *Keşşâfu'l-kınâ*, V, 53; Genç, *İslam Hukukunda Evlenme Akdi Bakımından Velinin Hukukî Kişiliği*, 347.

¹⁶⁴Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhi*, 15

¹⁶⁵Müslim, “Nikâh”, 41.

¹⁶⁶Gamrâvî, *es-Sirâcü'l-vehhâc*, 366; Ebû Abdillâh Muhammed el-Haraşî (Hırşî) (ö. 1101/1690), *eş-Şerhu'l-kebîr 'alâ Muhtaşarı Halîl (el-Haraşî 'alâ muhtasari Sîdî Halîl)*, c. 3, Dâru Sâdır, Beyrût, ts, 187; Genç, *İslam Hukukunda Evlenme Akdi Bakımından Velinin Hukukî Kişiliği*, 349.

¹⁶⁷Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, XII, 194; Güneş, *Delilleriyle Şafî Fıkhi*, 78.

1.4.5.3. Velilerin Sıralanması

Velâyet sıralaması daha çok miras sıralamasına göre belirlenmiştir.¹⁶⁸ Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler akrabalık sebebi ile velâyet hakkını, “baba olmak” ve “asabe olmak” şeklinde iki ayrı velâyet sebebi olarak incelemişlerdir.¹⁶⁹ Asabenin tanımı yukarıda yapılmıştı.¹⁷⁰ Baba sınıfına girenler; Baba, dede, dedenin babası... olarak yukarıya gider. Bunlar mücbir veli sınıfına dâhildirler. Asabe olan akrabalar ise velâyet-i ihtiyarî sınıfından sayılmaktadır. Asabeler kadınların ancak izin ve rızalarını alarak evlendirebilirler. Şâfiî mezhebinde asabeler dışındakilerin veli olma hakları yoktur.¹⁷¹ Çünkü asabeler de olmadığı zaman evlendirme velâyeti devlet başkanı veya hâkime geçmektedir. Oğul da annesine veli olamamaktadır.¹⁷² Mezhepte kabul edilen görüş, kadını evlendirme velâyetine sahip olmak için kendisinin baba tarafından akrabası olmak gerekmektedir. Oysa kadın kendi babasına, oğul da kendi babasına nisbet edilir. Dolayısıyla aralarında nesep bağı yoktur. Ancak diğer mezhepler oğlun velâyetini kabul etmektedir. Oğulluk sebebiyle annesini evlendiremeyen kimsenin hâkim veya hakem olması durumunda annesini evlendirebileceği kabul edilmiştir.¹⁷³ Mezhebe göre veli sıralaması şu şekildedir:

Baba, babanın babası(dede),babanın babasının babası, baba-anne bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, baba-anne bir erkek kardeşin oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlu, baba-anne bir amca, baba bir amca, baba-anne bir amcaoğlu, baba bir amcaoğlu, sonra baba tarafından diğer akrabalar şeklinde aşağı doğru devam eder.¹⁷⁴ Baba tarafından akrabalar kalmadıysa velâyet hâkime geçer.

¹⁶⁸ Aslan, “İslâm Hukukunda Evlilikte Velâyetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velâyetinin Kime Gececeği Konusunun Değerlendirilmesi”, 32.

¹⁶⁹ Genç, *İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti Hakkı*, 401.

¹⁷⁰ Gazzâlî, *el-Vasit fi'l-Mezheb*, IV, 346.

¹⁷¹ Genç, *İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti Hakkı*, 405.

¹⁷² Keskin, *Şafî Fıkhı*, 85.

¹⁷³ Genç, *İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti Hakkı*, 405.

¹⁷⁴ Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhı*, II, 159.

1.5. ŞAFİİLERDE KEFÂET (DENKLİK)

1.5.1.Kefâetin Tanımı

‘Sözlükte “eşitlik, denklik, benzerlik ve yeterlik” anlamlarına gelen kefâet¹⁷⁵, bir fıkıh terimi olarak evlenecek eşler arasında belli hususlarda denkliğin bulunmasını, daha çok da evlenecek eşlerden erkeğin kadına denkliğini ifade eder’.¹⁷⁶ Erkeğin iktisadî, sosyal, dinî yönden kadından aşağı olmaması olarak da tarif edilebilir. Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nde “Mal ve hırfet gibi hususlarda erkeğin kadına küfv olması” şeklinde tarif edilmiştir.¹⁷⁷ Tanımlardan anlaşılacağı üzere denk olmak kadın ve velisi için erkek tarafında aranmaktadır. Yani erkeğin kadına denk olup olmadığına bakılır. Denklik hakkını aramada kadının velisi de hak sahibidir. Veliler arasında bu hakkı kullanma yetkisi ise Şafiiler’e göre (asabe şartı gözetmeksizin) yakın akrabadır.¹⁷⁸ Veli bakire kızı evlendirirken denkliği gözetmek durumundadır. Dul kadın kendi ihtiyarıyla evlenebildiği için, velinin onda bir tasarruf yetkisi yoktur. Veli açısından denklik hakkı verilmesi, velinin şerefini korumak ve muhtemel zararlardan korumak amaçlıdır. Çünkü veli, kızının dengi olmayan birisiyle evlenmesi durumunda rencide olabilmektedir. Ama veli kızı kendi isteğiyle dengi olmayan biriyle evlendirirse veya kız velisinin rızasıyla dengi olmayan biriyle evlenirse akit sahih kabul edilmiştir.¹⁷⁹

Fıkıh kaynaklarında nikâh bahsinde ayrı bir bölüm olarak geçen konulardan biri de evlilikte denklidir. Kur’an-ı Kerim’de denklik konusuna doğrudan temas eden bir ayet bulunmamaktadır. Yalnız, inanç yönünden mü’minlerle müşriklerin denk olmayacağına dair nass bulunmaktadır: “*İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir cârîye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza*

¹⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c.1,139.

¹⁷⁶ Cürçânî, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerîf, *et-Ta’rifât*, thk. Âdil Enver Hızır, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 2007,169; Muhammed Ebû Zehrâ, *Ahvâlu’s Şahsiyye*, Dâru’l Fikr-il Arabî, by, 1957,136; Hamza Aktan, “Kefaet”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2022,XXV, 166.

¹⁷⁷ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 45.

¹⁷⁸ Nevevî, *Minhacü’t- Tâlibîn*,379; Mehmet Dirik, “İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, XVI,2015,233.

¹⁷⁹ Şirbinî, *Muğn’il-Muhtaç*, XII, 239; Aktan, “Kefaet”, 167.

*gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir.”*¹⁸⁰ Ayette kadınla erkek arasında iman etme yönünden denklige işaret söz konusudur. Müşrik olan kadın veya erkek, Müslüman olan kadın veya erkeğe denk değildir. Bu hususta ittifak vardır. Müslüman olanların birbirine denk olması gerektiğine işaret eden bir ayet yoktur. İslam hukukçuları hadislerle ve sosyo-ekonomik şartlara dayanarak denklik konusunu sistematik hale getirmeye çalışmışlardır. Denklik hakkındaki görüş ve mülahazalar iki ana eksenle incelenebilir. Bir kısım hukukçu tamamen karşı çıkarken, bir kısmı gerekli olduğu görüşünü savunmaktadır. Savunanlarla karşı çıkanların görüş ve delilleri ileride açıklanacaktır. Denkliğin gerekli olmadığını savunan hukukçular, İslam’da herkesin eşit olduğunu ve tek ölçütün takva olması gerektiğini belirtmektedir. Denkliği savunanlar ise bu konuda hadislerin olduğunu; amacın kadının mağdur olmasının önüne geçmek olduğunu, ayrıca evlenecek çiftlerin ve ailelerinin hiç olmazsa belli bazı noktalarda birbirlerine denk veya yakın olmaları gerektiğini, böylece taraflar arasında ileride doğması muhtemel bazı sorunların önüne geçilebileceğini dillendirmektedir. Her ne kadar denklik konusunda ayet olmasa da hadislerin var olduğu bir gerçektir. Hz. Peygamber, erkeğin evleneceği kadında; mal, şeref, güzellik ve dindarlık şeklinde dört özelliği arayabileceğini bunlar içerisinde de dindar ve güzel ahlak sahibi olanı tercih etmesini tavsiye eden hadisi¹⁸¹, evlenecek olan tarafların bazı noktalarda denklik arayabileceğine dair delil olarak kabul edilmektedir. Yine Hz. Peygamberin Hz Ali’ye hitaben *“Ey Ali! Üç şeyi geciktirme; vakti gelince namazı, hazır olunca cenazeyi ve dengi bulununca kızı.”*¹⁸² diye buyurması da denkliğin aranması gerektiğine dair delillerden birisi olarak ileri sürülmektedir. Bir başka delil de şu olaydır: “Yetişkin bir kız Rasûlullah’a gelerek, babam hakirliğini benimle giderip (konumunu) yükseltmek için beni kardeşinin oğlu ile evlendirdi, dedi. Rasûlullah, seçim hakkını kıza verdi. Bunun üzerine kız da, babamın yaptığını onayladım. Ancak babaların böyle yapmaya hakları olmadığını kadınlar tarafından bilinmesini istedim, dedi.”¹⁸³ İmam Şâfiî, nikâhta denkliğin en önemli delilinin bu olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴ Ayrıca Şâfiî,

¹⁸⁰ Bakara, 2/221.

¹⁸¹ Buhari, Nikâh, 15; Nesai, Nikâh; 13; İbn Mace, Nikâh.

¹⁸² Tirmizi, Cenaiz, 74.

¹⁸³ İbn Mâce, “Nikâh” 12.

¹⁸⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 185.

evlenmede denklik kadar önemli bir meselenin olduğunu bilmiyorum demiştir.¹⁸⁵ O'nun bu sözü evlilikte denkliğe verdiği önemi göstermesi açısından önem taşımaktadır. Denkliğin gerekli olduğunu savunanlar, meseleye kadın ve velilerinin hak/hukuklarını koruma açısından bakmışlardır. Bazı durumlar dışında boşama yetkisinin erkeğe verilmesi nedeniyle, herhangi bir anlaşmazlık halinde kadının mağduriyetinin önüne geçmek için denklik gereklidir, demişlerdir. Kadın, istediği zaman boşanamayacağı için erkeğin kendisine denk olmasını istemek durumundadır. İslam da ailenin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini istemektedir. Bunu sağlamak için çeşitli önlemler almaktadır. Denklik de bu önlemlerden biridir. İmam'a göre en önemli tedbirlerden biridir.

1.5.2.Kefâetin Zamanı

Hiç şüphesiz dünya hayatı hep aynı düzeyde devam etmez. Bir insan bir zamanlar fakir iken sonra zengin olabilir, bir zamanlar sağlıklı iken sonra hastalık ve kusurlar baş gösterebilir. Evlilik hayatında da durum böyledir. Evlilikte, kocanın taşıdığı şartlardan birinin kaybolması durumunda kadın ve velisi açısından akdi feshetme hakkı doğar mı? Bütün mezhepler denkliğin nikâh akdi esnasında bulunması gerektiği üzerinde ittifak etmişlerdir.¹⁸⁶ Akit esnasında denklik şartları tamam olduktan sonra, kocanın şartlardan birini veya birkaçını kaybetmesinin akde zarar vermeyeceği kabul edilmiştir. Dolayısıyla akit sırasında şartların yerine gelmesi yeterli görülmektedir. Örneğin mal, meslek veya dindarlık gibi şartlardan biri sonradan sakıt olduğunda kadın veya velisinin evliliği feshetme hakkı ortadan kalkmaktadır.¹⁸⁷ Çünkü evlilik akdinden sonra şartlardan birinin ortadan kalkmasından dolayı kadın veya velisinin akdi feshetmesi sonucunda birçok aile dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu durum denklikle korunmaya çalışılan aile kurumunun maslahatına uygun olmayacaktır.

¹⁸⁵ Şâfiî, el- Ümm, VI, 39.

¹⁸⁶ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l- Mühezzeb*, XVII, 287; Ebû Zehrâ, *Ahvâlu's Şahsiyye*, 143; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs Aile ve Çözümlü Miras*, İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, İstanbul 1983, 268; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 165; Süheyla Akçay Biçen, "İslam Aile Hukukunda Eşler Arasında Denklik", *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, 2/1, 2018, 95; Aktan, "Kefaet", 167; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 254; Komisyon, *İlmihal II*, 214; Emine Gümüş, *İslam Hukukuna Göre Eşler Arasında Denklik*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1999, 93; HAK., md. 46.

¹⁸⁷ Nevevî, *Ravdâtu't Tâlibîn*, V, 427; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 165.

1.5.3.Kefâet Şartları

Denklik her konuda aranmamaktadır. Hukukçuların arasında denkliğin hangi konularda aranacağına dair sünnetten hüküm istinbat ettikleri bazı şartlar ortaya çıkmıştır. Bu şartların var olması özellikle kadın için büyük bir avantajdır. Bu şartların hepsinin bulunması gerekmez. Bir veya birkaç tane de olsa yeterli olabilmektedir. Çünkü aşağıda gelen hadiste de denkliğin şartlarından birinin bulunması yeterli görülmüştür. Kefâet şartları mezheplere göre değişiklik arz etmektedir. Hanbelî mezhebine göre beş olarak kabul edilmektedir: Dindarlık, nesep, hürriyet, sanat ve zenginlik denkliğe konu şartlardır.¹⁸⁸ Şâfiî mezhebinde denklik şartlarında ihtilaf vardır. Şirazî dört olarak kabul ederken¹⁸⁹, Nevevî ve Şirbinî beş olarak açıklamışlardır.¹⁹⁰ Çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre Şafiîlerde denklik şu konularda aranmaktadır: Dindarlık, nesep, meslek, hürriyet ve muhayyerliği gerektiren kusurlardan salim olma. Zenginlik/mal, yaş ve ilim gibi bazı şartlarda ise ihtilaf vardır.¹⁹¹ Mezhepte kabul gören icthad bunların denklikte nazar-ı itibara alınmayacağıdır.

a. Dindarlık veya Din

Karı-kocanın Müslüman olması gerektiği hususunda ittifak vardır. Çünkü müşrik olan erkek Müslüman olan kadına denk değildir. Gayr-ı Müslim bir koca adayı Müslüman kadınla evlenemez. Dolayısıyla burada aranan özellik dindarlık, iffet ve takvada denkliktir. Yoksa din farklılığı değildir. Bütün mezhepler dinî yönden denkliğin aranması hususunda görüş birliği içerisinde.¹⁹² Dinî yönden kefaetin aranması görüşünde olanlar şu ayetleri delil olarak getirmektedirler: “*Hiç inanan kimse ile fâsık olan bir olur mu? Bunlar elbette hiçbir zaman eşit olamazlar.*”¹⁹³

¹⁸⁸İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1415/1994, V, 145; Dirik, *İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik*, 244.

¹⁸⁹Şirazî, *Mühezzebe*, II, 131; Keskin, *Şafiî Fıkhi*, II, 76.

¹⁹⁰Nevevî, *Minhacu't-Talibin*, 333.

¹⁹¹Nevevî, *Ravdatu't- Tâlibîn*, V, 426-427; Şirbinî, *Muğn'il-Muhtaç*, XII, 253; Biçen, *İslam Aile Hukukunda Eşler Arasında Denklik*, 96; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 164; Günenç, *Büyük Şafiî İlmihali*, 532.

¹⁹²Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 191.

¹⁹³Secde, 32/18.

“Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez.”¹⁹⁴ Ayetlerden anlaşılacağı üzere fasık ve günahları açıktan işleyen erkek, iffetli ve dindar kadına denk değildir. İleriki dönemlerde kadının fasık erkekle anlaşması ve aile saadetine devam etmesi pek mümkün değildir. Bu yüzden İslam hukukçuları kadını korumak için evlenecek erkeğin dindar olması gerektiğini vurgulamışlardır. Çünkü kadın, kocasının mal veya mevki yönünden aşağıda olmasından dolayı değil, fasık ve facir olmasından dolayı üzüldür ve utanır.¹⁹⁵ Dindarlık yönünden denkliği savunanların dayanak olarak aldıkları hadise göre Hz. Muhammed : “Bir kadınla dört özelliği için evlenilir: Zenginliği, asaleti, malı ve dindarlığı. Eli toprak olasıca! Sen dindar olanı seç,”¹⁹⁶ buyurmuştur. Dindarlık özelliği tavsiye niteliğinde olmakla birlikte, kadın ve erkekte en çok bulunması gereken özellik olarak dikkat çekmektedir. Dindarlık veya iffet bulunması istenen şartların en önemlisidir. Karı-kocanın kendisinde aranır, ailesinde aranmaz.¹⁹⁷ Zalim biri ile fâsık biri aynı kabul edilmiştir. Böyle olan koca adayı, iffetli ve takva sahibi bir kadının dengi değildir. Bu durumdan kadının zarar göreceği açıktır. Evlilik olmuşsa kadın ve velisinin evliliği feshetme hakkı vardır.¹⁹⁸ İmam Şâfiî’ye göre koca adayının fâsıklığının alenî olması gerekmektedir. Ki fâsık kişi zaten açıktan günah işleyen anlamındadır. Dindarlık hakkında ailelerin ve çevrenin de sorumluluğu vardır. Hadiste bu hususta şöyle buyrulmaktadır: “Size, dinini ve ahlâkını beğendiğiniz biri geldiğinde onu evlendirin. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde büyük bir fitne ve fesat olur.”¹⁹⁹ Aile ve çevrenin sorumluluğu ise, dini yönden takva sahibi olan kişiyi gözetmeleri ve teşvik etmeleridir. Böylece dindarlık açısından eş adaylarının uyumu söz konusu olabilecektir.

b. Nesep (Soy)

Şâfiîlerde koca adayı için istenen şartlardan biri de nesep yani soy bakımından denklidir. Soydan kasıt, kişinin baba ve dedelerden oluşan atalarıdır. Nesepte kocanın baba tarafı dikkate alınmaktadır. Soy bakımından milletler arasında ve Müslümanlarla Araplar arasında da denklige bakılmıştır. Şâfiî mezhebi nesepte kefaeti sadece Araplar

¹⁹⁴ Nur, 24/3.

¹⁹⁵ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 68.

¹⁹⁶ Buhârî, “Nikâh”, 16.

¹⁹⁷ Şirbinî, *Muğn’ıl-Muhtaç*, XII, 253.

¹⁹⁸ Nevevî, *Ravdatu’t-Talibîn*, V, 426; Dirik, *İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik*, 245.

¹⁹⁹ Tirmizî, *Nikâh*, 3; İbn Mace, *Nikâh*, 46.

için değil bütün müslümanlar için aramaktadır.²⁰⁰ Genelde Arapların birbirine denk, diğer milletlerin de kendi aralarında birbirine denk olacağı kabul edilmiştir. Araplar arasında ise Kureyşliler birbirine denk kabul edilmektedir.²⁰¹ Buna göre babası Arap olmayan bir erkek, babası Arap olan bir kadına denk değildir. Aynı şekilde babası Arap olan bir erkek, babası Kureyşli olan bir kadına denk görülmemektedir. Kureyşliler arasında ise Beni Haşim ve Beni Muttalip diğerlerine denk görülmemiştir. Bu konuda Hz. Peygamber'e nisbet edilen bir hadiste: *"Allah, İbrahim'in çocuklarından İsmail'i, İsmail'in çocuklarından Beni Kinane'yi, Beni Kinane'den Kureyş'i, Kureyş'ten Beni Haşim'i, Beni Haşim'den de beni seçti,"*²⁰² buyrulmaktadır. Nesepte denkliği esas alan cumhur(Şâfiî, Hanefî, Hanbelî) bu hadisi delil göstermektedir. Arap olmayan milletler arasında da denkliğe itibar edilmektedir. Örneğin Farisîler, Kıptilerden üstün kabul edilmiştir. Şâfiîlerde kadın yüksek bir soya bağlıysa kocanın ona denk veya daha üstün bir soya mensup olması gerekmektedir. Netice itibariyle Şâfiîler nesep yönünden denk olmayı gerekli görmektedirler. Bu görüşlerini de çeşitli ayet ve hadislerle desteklemektedirler. Denilebilir ki, evlilikte nesebin denkliğine hüküm veren müctehidler zamanın şartlarına göre ve o dönem hâkim olan sosyal ve siyasal anlayıştan etkilenmişlerdir.

c. Hürriyet

Hürriyet; özgür olmak, köle olmamak manalarına gelmektedir. Şâfiîlerde denkliğin şartlarından biri de hür olmaktır. Yani hür olanlar birbirlerine, köle olanlar da birbirlerine denk kabul edilmiştir. Köle olan veya sonradan azat edilmiş bir erkek aslen hür olan bir kadına denk değildir.²⁰³ Erkeğin de aslen hür olması ve ailesinde kölelik bulunmaması gerekir. Çünkü kadın, evleneceği erkeğin kendisinde veya ailesinde kölelik bulunmasından dolayı üzüldür ve ayıplanır. Günümüzde kölelik kalmamış olmakla birlikte, önceki dönemlerde var olduğu için fıkıh kaynaklarımızda bu konuya temas edilmiştir. Mâlikîler dışındaki mezhepler denklikte hürriyeti kabul etmişlerdir. Yalnız hürriyetin sadece kişinin kendisiyle mi sınırlı olacağı yoksa ailesini de mi kapsadığı hususunda ihtilaf vardır. Hanefî ve Şâfiîler aslın; Hanbelîler ise bizzat

²⁰⁰Nevevî, *Ravdatu't-Talibîn*, V, 425;Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*,164.

²⁰¹Nevevî, *Minhacu't-Talibîn*, 333; Güneş, *Delilleriyle Şâfiî Fıkhı*, II, 87.

²⁰²Muslim, "Fezail", 1.

²⁰³Şirazî, *Mühezzeb*, II, 132.

evlenecek erkeğin hürriyetini denklik sebebi kabul ederler.²⁰⁴ Buna göre Hanefî ve Şâfiîlerde sonradan azat edilmiş bir erkek aslen hür olan bir kadına denk görülmemektedir. Babası köle olan erkek, babası hür olan kadına denk değildir. Hür olmanın evlilikte denklik şartı sayılmasını savunan mezhepler görüşlerini Kur'an ve sünnetten delillerle savunmuşlardır. Bir ayette şöyle buyrulmaktadır: *“Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen başkasının malı olmuş bir köle ile kendisine güzel bir rızık verilen ve o rızıktan gizli ve açık olarak harcayan hür bir insanı misal verdi. Hiç bunlar eşit olur mu?”*²⁰⁵ Allah(c.c) bu ayette köle ile hür bir insanın aynı olmadığını ve eşit olamayacağını belirtmektedir. Bunun sebebinin, kölenin özgür bir iradeye sahip olmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Köle başkasının mülkiyeti altındadır ve kendi başına tasarruf yetkisi yoktur. Sünnetten delil ise, kendisi de eşi gibi köle olan Berire daha sonra azat edildiğinde Hz. Peygamber onu köle olan eşinden ayrılıp ayrılmama konusunda serbest bırakmıştır.²⁰⁶ Berire'nin kocası köle olduğu için, onunla evli kalıp kalmayacağı isteğine bırakılmıştır. Bu da gösteriyor ki köle olan ile hür olan denk değildir. Mâlikîler denklikte hürriyeti bir şart olarak görmemektedirler.²⁰⁷ Onlara göre Kur'an'da köleliğin evliliğe engel olduğuna dair bir hüküm bulunmamaktadır. Aksine Bakara Suresi 30. Ayette bütün insanların yeryüzünün halifesi olarak yaratıldığı bildirilmektedir. Ve bu hususta köle veya hür ayrımı yapılmamıştır. Bütün insanlar eşit kabul edilmiştir. Berire olayında, Hz. Peygamber'in kendisini nikâhı feshetme konusunda serbest bırakması hürriyette denkliğin evliliğin sıhhat şartlarından olmadığını göstermektedir. Aksi halde Resulullah'ın o'na sormadan evliliği feshetmesi gerekirdi. O'nu serbest bıraktığına göre isterse evli kalabilir ve bu durum evliliğin sıhhatine zarar vermez. Peygamberimizin uygulamalarında köle veya mevali ile hürler arasında evlilikte denklik aramadığını görmekteyiz. Azatlı bir köle olan Zeyd b. Harise ile hür bir kadın olan Zeyneb bt. Cahş'ı evlendirmesi buna örnek olarak gösterilmektedir. Buna benzer birçok olayın olması denklikte hürriyetin bir zorunluluk olmadığını göstermektedir.

d. Meslek (Sanat)

²⁰⁴Nevevî, *Minhacü't-Tâlibîn*, 380; Dirik, *İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik*, 250.

²⁰⁵ Nahl, 16/75.

²⁰⁶Şirbinî, *Muğn'il-Muhtâc*, XII, 246.

²⁰⁷Mâlik b. Enes, *el Müdevvene*, II, 136; Şevket Pekdemir, “Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15/1, 2015, 113-149.

Arapça’da hırfet denilir. Sanat, ticaret, tarım veya benzer araçlarla geçimini sağlamak demektir.²⁰⁸ Hukukî Aile Kararnamesi’nde şöyle tarif edilir: Meslekte kefaet zevcin sülûk ettiği ticaret veya hizmetin şerefçe zevce velilerinin ticaret veya hizmetleriyle mütekarib olmasıdır.²⁰⁹ Meslekte denklik, kocanın mesleğinin kadının veya velilerinin mesleğine itibar ve şeref bakımından denk veya yakın olmasıdır. Malikîler dışındaki cumhur meslekte denkliği kabul etmektedirler. Bunun için Şâfiîler, mesleklerde birtakım sınıflandırmalar yapmıştır. Örneğın bekçi, çoban veya hacamatçı, terzi ve manifaturacının kızına denk görülmemiştir. Tüccar ve manifaturacının kızı da âlim ve hâkimin kızına denk sayılmamıştır. Şâfiîlerin meslekler arasında bu tür sınıflandırmalar yapması, kesin bir kanıta dayanmayıp örfün ve teamülün bir sonucu olarak görülmektedir.²¹⁰ Çünkü meslekleri kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Ayrıca mesleklerin itibarı ülkeden ülkeye ve zamandan zamana değişebilmektedir. Meslekler arasında geçişler de mümkündür. Bir mesleği icra eden biri daha sonra mesleğini değiştirip başka bir mesleğe geçebilir. Bunun önünde herhangi bir engel yoktur. Birisinin ömür boyu aynı meslekte kalması söz konusu olmayabilir. Şâfiîler meslekte denkliği savunurken şu ayeti delil olarak getirmektedirler: “*Allah rızık konusunda kiminizi kiminize üstün kılmıştır.*”²¹¹ Burdaki “rızık” kelimesi kazanç yolu veya meslek olarak tefsir edilmiştir. Mesleklerin birbirinden üstün olabileceği bu ayetle de belirtilmiş olmaktadır. Ebu Hüreyre’den rivayet edilen hadiste: “*insanların bir kısmı bir kısmına denktir ancak dokumacı ve hacamatçı / deri tabaklama işçisi hariç.*”²¹² buyrulmuştur. Mesleklerin bazılarının bazılarına üstün olabileceğine bu hadis işaret etmektedir. Bazı mesleklere sahip olmak gurur ve övünç kaynağı iken, bazı meslekler toplumda pek de itibarlı görünmeyebilir; bu durum evlenecek olan kız ve ailesini utandırabilir, demektirler. Mesleklerin değerinin yüksekliği veya düşüklüğü toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık gösterebilmektedir. Bir meslek bir ülkede itibarlı iken diğer toplumda itibarsız görülebilir. Ayrıca itibarlı olan bir meslek zamanla itibardan düşebilir. Bu konuda kesin kıstaslarla ayırma gitmek mümkün gözükmemektedir.

²⁰⁸Şirbinî, *Muğn’ıl-Muhtâc*, XII, 253; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 69.

²⁰⁹*Hukukî Aile Kararnamesi*, md. 45.

²¹⁰Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 69; Döndüren, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs Aile ve Çözümlü Miras*, 265.

²¹¹Nahl: 16/71.

²¹²Buhari, “Eşribe”, 3; Muslim, “Eşribe”, 5.

Günümüzde hem yeni meslekler ortaya çıkmıştır hem de artık kadınlar da çeşitli iş kollarında çalışmaktadır. Bu durum örfün yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Artık kadının velisinin mesleği değil, kadının da mesleğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

e. Fiziksel ve Ruhsal Sağlamlık

Şâfiîlerce bir diğer denklik şartı nikâhı feshettirme hakkı tanıyan ayıplardan salim olmaktır. Yani bu tür kusurların olmamasıdır. Kendisinde delilik, deri hastalığı, alaca hastalığı gibi kusurlar bulunan bir erkek böyle olmayan kadına denk sayılmamıştır.²¹³ Bir kadının bu türden bir hastalığa maruz kalan bir erkekle evli kalması huzursuzluk çıkmasına ve eşler arasında sevgi saygının kalmamasına yol açar. İnsan, tabiatı gereği böyle birisiyle yaşamak istemez. Bu yüzden fiziksel ve ruhsal sağlamlık kriteri Şâfiî hukukçularca detaylı şekilde ele alınmıştır. Mâlikî ve Şâfiîlere göre ister erkekte ister kadında olsun bu türden hastalıklar bulunduğu durumda birbirlerine denk olamazlar. Çünkü insan tabiatı karşı taraftan böyle bir kusurun bulunmasından tiksiniyor. Şâfiîler ise genel olarak kişide bulunan fiziksel, cinsel ve ruhsal hastalıkların bulunmamasını denklik şartı olarak görmektedirler. Kusurlardan birinin bulunması halinde taraflara evliliği fesh etme hakkı tanımaktadırlar. Bunların dışında kalan körlük, topallık, organ kesikliği, yaş farkı, kültür farkı, yüz çirkinliği gibi kusurlar denkliğe konu şartlara dâhil değildir. Bu tür kusurların varlığı evliliğe engel sayılmadığı gibi nikâhı feshetme nedeni de değildir. Kadın veya kocada evlilikten sonra fiziksel, cinsel veya ruhsal hastalıklardan birinin meydana gelmesi halinde taraflar nikâhı feshetme hakkına sahip olmaktadır.²¹⁴ Nikâhı feshetme hakkı hem kadına hem de kocaya aittir. Kadında çıkarsa koca feshetme hakkına sahip olur, kocada çıkarsa kadın feshetme hakkına sahip olur.

f. Mal veya Zenginlik

Bu madde hakkında mezhep içinde ihtilaf vardır. Esasında İmam Şâfiî malı denklik şartlarından saymamıştır. Ama sonraki dönem Şâfiî fakihleri arasında iki görüş

²¹³Şirbinî, *Muğn' il-Muhtâc*, XII, 245.

²¹⁴Nevevî, *Minhacü't-Tâlibin*, 344.

oluşturmuştur.²¹⁵ Bir kısım Şâfiî hukukçuları malı denklik şartlarından sayarken, bir kısmı saymamıştır. Nevevî'nin de iki görüşü olduğu söylenmektedir. Bir görüşüne göre mal veya zenginlik dikkate alınmaz. Çünkü mal gelip geçici bir şeydir. Bir görüşüne göre ise mal dikkate alınır. Çünkü kadının ve çocuklarının nafakasını ödemek için zenginliğe ihtiyaç vardır. Malın olması gerektiğini savunanlar görüşlerini bazı delillerle temellendirmişlerdir. Konuyla ilgili bir hadiste: *“Kadınla dört özelliği için evlenilir; malı, soyu, güzelliği ve dini. Sen dindar olanını seç ki elin bereket bulsun.”*²¹⁶ buyrulmaktadır. Bu hadiste mal da dikkate alınması gereken özellikten biri olarak zikredilmiştir. Demek ki bir kadınla malı veya zenginliği için de evlenilebilir. Ayrıca kadının nafakasını ve mehrini vermeye güç yetirebilmek için belli bir miktar mala sahip olmak gerekmektedir. Fakir olan kimse ise bunları vermeye güç yetiremez. Bu durumda bir erkeğin, kadının ve kendi ailesinin geçimini sağlaması için bir miktar mala sahip olması şarttır. Her ne kadar malvarlığı evliliğin tesis edilmesinde bağlayıcı olarak kabul edilmemişse de, genel olarak tüm İslam toplumlarında göz önüne alınan bir etken olduğu da bir gerçektir.

Malın denklik şartı olmadığını savunan Şâfiî hukukçuları ise bazı deliller ileri sürmektedirler. Delil olarak kullandıkları bir ayette şöyle buyrulur: *“Bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”*²¹⁷ Burda evlilik teşvik edilirken fakirlik sebebiyle herhangi bir kısıtlamadan bahsedilmemektedir. Aksine fakir olanların Allah tarafından zenginleştirilebileceğinden, fakirliğin geçici bir durum olduğundan dem vurulur. Ayette zenginlik bir denklik şartı olarak görülmemektedir. Bir hadiste Resulullah: *“Allah'ım beni fakir olarak yaşat fakir olarak öldür.”*²¹⁸ buyurmaktadır. Fakirlik utanılacak bir şey değil, aksine teşvik edilen bir durumdur. Bu durum evlilik için de geçerlidir. Fakirliğin denklik şartı olduğuna dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca fakirlik ve zenginlik kalıcı değildir. Fakir olan birisini Allah fazlından zenginleştirebilir, zengin olanı da fakirleştirebilir. O yüzden mal üzerine denklik bina edilmemelidir.

²¹⁵Şirbinî, *Muğn'il-Muhtâc*, XII, 256; Aktan, *“Kefâet”*, s. 168; ; Dirik, *İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik*, 253; Pekdemir, *Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme*, 137.

²¹⁶Buhari, *Nikâh*, 15; Müslim, *Nikâh*, 15.

²¹⁷ Nur, 24/32.

²¹⁸Tirmizi, *Zühd*, 37.

Özetleyecek olursak; mal, İmam Şâfiî tarafından denklik şartlarından biri olarak görülmez. Sonraki Şâfiî uleması arasında denklik şartı sayılıp sayılmaması ile ilgili iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Çoğunluğun kabul ettiği görüş denklikte mala itibar edilmeyeceğidir.²¹⁹ Veli, kızı fakir biriyle evlendirdiğinde akit sahih olmamaktadır. Bunun sebebi fakirlik değil, kızı kendisine denk olmayan biriyle evlendirip hakkı olan şeyi ona vermediği indirdir.

1.6. ŞÂFİİLERDE MUHARREMÂT

Sözlükte “yasaklananlar” anlamına gelir. Fıkıh terimi olarak ise genelde haram kılınan şeylere; özelde ise, İslâm’a göre evlenilmesi yasaklanmış olan kadınlara denir.²²⁰ İslam’dan önceki toplumların çoğunda evlilik yasakları var olmuştur. İslam geldikten sonra bunu sistematize ederek devam ettirmiştir. Bu yasakların bir kısmı sürekli, bir kısmı geçicidir. Kur’an-ı Kerim’de kimlerle evlenilemeyeceği ayrıntılı olarak açıklanmıştır: “*Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, sütbacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*”²²¹ Bu ayete göre evlilik engelleri ikiye ayrılmaktadır: Sürekli engeller ve geçici engeller. Bu konuyla ilgili mezhepler arasında ihtilaf bulunmadığı için kapsayıcı bir bakışla görüşler sunulacaktır.

1.6.1.Sürekli Evlenme Engelleri

Kan, süt veya evlenme gibi tabii veya akdi bir bağ ile gerçekleşen akrabalık ilişkisi sebebiyle oluşan evlenme engelleridir.²²² Bu tür bir akrabalık sonucunda meydana gelen evlilik engeli ebedidir. Hiçbir şart altında evlilik mümkün

²¹⁹Şirazî, *Mühezzebe*, II, 132; Şirbinî, *Muğn’il-Muhtâc*, XII, 257; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 70; Pekdemir, *Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme*, 138; Sâbık, *Fıkhu’s-Sünne*, II, 406.

²²⁰Şirbinî, *Muğn’il-Muhtâc*, XII, 257; Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 459.

²²¹Nisa: 4/23.

²²²Nevevî, *Ravdatu’t-Talibîn*, V, 447.

olmamaktadır. Ve yukarıdaki ayet-i kerimeyle sınırları belirlenmiştir. Bacı-kardeş, damat-kaynana gibi. Bu tür akrabalıklar ya doğuştan gelen ya da sonradan oluşup süreklilik kazanan hüviyet taşımaktadır. Nisa suresi 23. ayet bu sınırlandırmaların temelini oluşturmaktadır.

1.6.1.1.Nesep (Kan) Yoluyla Haram Olanlar

Araya fasıla girmeksizin biri diğerinden gelen iki kişiyi birleştiren veya aynı anne ve babada birleşen kişiler arasındaki akrabalık rabitasını, kısaca ana-baba ile bunların çocukları arasındaki dikey akrabalık ilişkisini ifade etmektedir.²²³ Kan hısımlığı da denilmektedir. Usûl-furû ilişkisi çerçevesinde anne-baba ile bunların çocuklarını ifade etmektedir. Modern hukukta üstsoy-altsoy tabiri kullanılmaktadır. Bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da aralarında kan bağı bulunan akrabalar arasında evlilik yasaklanmıştır. Şafî mezhebine göre kan yoluyla haram olan kadınlar yedi kısımdır.²²⁴ Bunları dört grupta sınıflandırabiliriz.

a. Kişinin Usûlü

Nisa Suresi'nin 23. Ayetinde evlenme manileri açıklanırken erkek merkeze alınmış ve anne ilk sırada zikredilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kullanılan "ümm" kelimesi sadece kişinin annesini değil, aynı zamanda babasının ve annesinin annesini ve ne kadar yukarıya gidilirse gidilsin var olan kadınları kapsamaktadır. Buna göre kişinin sadece annesi değil, ninesi de haramdır."*Size anneleriniz haram kılınmıştır.*"²²⁵

b. Kişinin Furûu

Ne kadar aşağıya inilirse inilsin kızlar. Bunlar da kız, kızın kızı, oğlun kızı ve daha aşağısı olmaktadır. Delili: "...Kızlarınız... size haram kılınmıştır."(Nisa, 23)ayetidir. Torunlar da bu kapsama dâhildir.²²⁶ Çünkü "kızlar" lafzı bütün bu sınıfa girenleri kapsamaktadır. Şâfiilere göre kişinin zina mahsulü kızıyla evlenmesi helal kabul edilmiştir.²²⁷ Çünkü mezhebe göre nikâh cinsel birleşme değil bir akittir. Cinsel

²²³Şamil Dağcı, "İslam Hukukunda Evlenme Engelleri-1",*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39/2000,195.

²²⁴Nevevî, *Ravdatu't-Talibîn*, V, 447; Şirbinî, *Muğn'il-Muhtaç*, XII, 298.

²²⁵ Nisa: 4/23.

²²⁶ Nevevî, *Minhacu't-Talibin*, 336.

²²⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 227.

ilişki nikâh akdinin bir sonucudur. Zina ise nikâhsız bir ilişkidir. Dolayısıyla zina nikâh akdinin doğurduğu sonuçları doğurmamaktadır.

c. Anne ve Babanın Furûu

Bunlar da anne ve babanın öz kız kardeşleri, ana-baba bir veya baba veya ana bir kız kardeşleri, torunlarıdır.²²⁸ Sıhrî civar hısımlığı diye ta'bir edilmektedir. Sıhrî civar hısımlığı ise aynı zürriyetten gelmemekle birlikte müşterek bir sülpte birleşen akrabalığı ifade etmektedir.²²⁹ Nisa suresi 23. ayette bahsedilen “...*Erkek kardeşin kızları ve kız kardeşlerin kızları...*” ibaresi buna delalet etmektedir. Ne kadar aşağıya inilirse inilsin erkek ve kız kardeşlerin kızları da haram kapsamına dâhildir.

d. Dede ve Ninelerin Furûundan Birinci Tabaka

Bunlar halalar ve teyzelerdir. Amca ve dayılar da aynı hükümdedir. Çünkü bunlar dede ve ninelerin ilk furûudur. Hala ve teyzelerin öz veya üvey olması fark etmez. Ayetin “...*Halalarınız ve teyzeleriniz... size haram kılınmıştır.*” (Nisa, 23) kısmında bu duruma işaret edilmektedir. Ancak amca, dayı, hala ve teyzenin kızları birinci derecede furûdan sayılmadığı için erkeğin bunlarla evlenmesinde bir sakınca bulunmamaktadır. “*Ey Peygamber...amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helal kıldık ..*”²³⁰ ayeti de bunu vurgulamaktadır. Şâfiîlere göre İslam evlilik engellerini bu sınıfla sınırlandırmıştır. Bu sınıra ulaşmayan akrabalar arasında evlilik yasağı konulmamıştır. Dolayısıyla amca, hala, dayı, teyze çocuklarıyla evlilik yasağı bulunmamaktadır. Bazı kültürlerde bu sınıfa giren akrabalarla evlilik yasak kabul edilmektedir. Yakın akraba evliliğinin doğacak çocuklarda bazı hastalıklara yol açtığı şeklinde bir algı bulunmaktadır. Bunun doğrudan akraba evliliği sonucu mu yoksa başka sebeplerden dolayı mı olduğu tartışmalıdır. Bakıldığında birçok akraba evliliği yapmış olan ailelerde böyle sorunların olmadığı görülmektedir. Ama akraba evliliği bir emir değil vücbiyet ifade etmektedir. Taraflardan birinin istememesi halinde evlilik yapılmak zorunda değildir.

²²⁸Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 80.

²²⁹Ebu'l-Berekât Sidî Ahmed ed-Derîr, *eş-Şerhu'l Kebir ale'l-Muhtasar*, Matbaatu'l-Amire, Mısır, 1953, XI, 362.

²³⁰Ahzab: 33/50.

1.6.1.2.Evlilik Yoluyla Haram Olanlar

Sürekli evlenme manilerinden biri de evlilik yoluyla oluşur. Buna “Hürmet-i musahere” de denilmektedir. Nikâh sadece karı-kocayı birbirine bağlayan hukukî bir akit değildir. Bu hukukî akit kadını kocasının, kocayı da karısının nesep akrabaları arasında sıhrî akraba haline getirmektedir. Bu akit ile nesep akrabalığı gibi devamlılık kazanmaktadır. Sıhriyetten doğan engel ısfıl ve furu ilişkisinde sözkonusu olmaktadır. Mesela eşinin ölümü veya boşanma halinde baldızıyla kardeşinin ölümüyle onun eşiyle evlenebilmekte ama babasının ölümü halinde analığıyla evlenememektedir. Aynı şekilde oğlunun ölümü halinde onun eşiyle de evlilik yapamamaktadır. Sıhriyet yoluyla haram olma meşru bir evlilik akdinden sonra tarafların usûl ve furûlarının her iki tarafa ebediyen haram olmasını ifade etmektedir. Bazen de geçici bir haramlık söz konusu olur. Baldızla evlilik gibi. Evlilik yoluyla haram olan kadınlar mezhebe göre dördtür.²³¹

a. Baba ve Dedenin Hanımları

Bunlara “asılların hanımları” da denilmektedir.²³² Bu kısma giren kadınlarla evlilik ebediyen haram olmaktadır. Yani kan hısımlığında olduğu gibi ölüm, tefrik ve boşanma gibi durumlarda sona ermez. Bunlar üvey anne ve üvey ninelerdir. Yalnız, evlilik yasağı sadece eşlerin usûl ve furûlarıyla sabittir. Yansoyları kapsamamaktadır. *“Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.”*²³³ ayetiyle bu hüküm kesinleştirilmiştir. Böylece daha önce var olan bu uygulama kaldırılmıştır.

b. Oğul ve Torunların Hanımı

Araya bir vasıta girsin veya girmesin, kişinin oğul veya torunlarının hanımlarıyla evlenmesi haram kılınmıştır.²³⁴ Dikey olarak ne kadar aşağıya inilirse inilsin hüküm değişmemektedir. İlgili ayette şöyle buyrulmaktadır: *“Sulbünüzden(soyunuzdan) olan öz oğullarınızın (boşanmış veya dul olsun) karılarıyla evlenmeniz size haram kılındı.”*²³⁵ Ayette geçen “sulbünüzden” ifadesiyle öz ile üvey evlat arasındaki ayrıma dikkat çekilmiştir. Çünkü cahiliye Arapları arasında evlatlık edinilen çocuk öz evlat

²³¹ Dâbbî, *el-Lübab fî Fıkhi's Şâfiî*, 299.

²³² Hin vd., *Büyük Şâfiî Fıkhi*, II, 129.

²³³ Nisa, 4/22.

²³⁴ Şirbinî, *Muğn'il-Muhtaç*, XII, 312.

²³⁵ Nisa, 4/23.²³⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 221.

muamelesi görürdü. İslam, bu uygulamayı kaldırarak üvey evladın öz evlat yerine geçemeyeceğini deklare etmiştir. Ahzab suresi 33. ayette şöyle buyrulmaktadır: *“Evlatlıklarınız oğullarınız değildir. Bunlar ancak sizin ağızlarınızla söylediğiniz sözlerdir. Allah hakkı söyler ve doğru yola hidayet eder.”*

c. Hanımının Annesi

Hanımının annesi ile birlikte annesinin annesi, babasının annesi ve ne kadar yukarıya çıkılırsa çıkılsın bunların anneleri de bu kapsam girmektedir. *“...Eşlerinizin anneleri... size haram kılındı,”* ayeti kaynana veya kayınpeder ile evliliği haram kılmıştır. Boşanma veya ölüm ile hüküm değişmemektedir. Bu evlenme yasağının evlilik akdinin yapıldığı andan itibaren mi yoksa cinsel ilişkinin olduğu andan itibaren mi başlayacağı hususunda İslam hukukçuları arasında ihtilaf vardır. Şâfiîler ve çoğunluğa göre evlilik akdi yapıldıktan itibaren cinsel ilişki olmasa dahi evlenme yasağı meydana gelmektedir.²³⁶ Zahirîler ve bir kısım hukukçuya göre ise evlilik akdi yeterli olmayıp cinsel ilişkiden sonra evlilik manileri meydana gelmektedir.²³⁷

d. Kadının Furûu (Üvey Kızı)

Bir erkek bir kadınla evlenirse ve o kadının başka kocalardan olma kızları, oğlunun kızları veya kızlarının kızları bulunursa onlarla evlenmesi haram olmaktadır.²³⁸ Hanımını boşasa veya hanımının ölümü halinde de hüküm aynı kalmaktadır. Nisa Suresi 23.ayette: *“Kendileriyle münasebette bulunduğunuz karılarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmeniz haram kılındı”* buyrularak bu konuya açıklık getirilmiştir. Ayetin devamında, eğer anneleriyle cinsi münasebette bulunulmamışsa kızlarıyla evlenmenin haram olmayacağı belirtilmektedir. Cinsel ilişki olmadan kızlarıyla evlenilebileceği dört mezhebe göre de kabul edilmektedir. Yasaklık cinsel ilişki olduktan sonra başlamaktadır. Nikâh akdi yapıldıktan sonra boşanma veya ölüm meydana gelirse ve cinsel yakınlık olmamışsa evlilik caiz görülmüştür.

²³⁶Şâfiî, *el-Ümm*, V, 221.

²³⁷Dağcı, *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri-1*, 201.

²³⁸Şirâzî, *Mühezzeb*, II, 160; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 96.

1.6.1.3.Süt Nedeniyle Haramlık

Nesep ve sıhriyet nedeniyle haram olan kadınlar, süt sebebiyle de haram olmaktadır. Hukuki bir terim (ıstılah) olarak emme (rada') kelimesi, çocuğun muayyen bir müddet içinde bir kadının sütünü belirli bir miktarda emmesini ifade etmektedir.²³⁹ Bunun sonucunda aralarında süt emmeden kaynaklanan bir akrabalık oluşmaktadır. Emziren kimse sütanne, emen kimse ise sütünül veya sütkızı olmaktadır. Böylece süt emen sütü emilene haram olmaktadır. Çünkü süt çağındaki çocuğun içtiği süttten eti, kanı, kemiği oluşmaktadır. Bu da akrabalık oluşması için yeterli olmaktadır. Süt akrabalığı tamamen İslam'a has bir uygulamadır.²⁴⁰ Ve kaynağını Kur'an ve sünnetten almaktadır. Diğer kültür ve medeniyetlerde süt hısımlığı diye bir uygulama bulunmamaktadır. Süt hısımlığı nesep hısımlığının doğurduğu sonuçları doğurmaktadır. Yani nesep akrabalığında hangi akraba haram oluyorsa süt hısımlığında da aynı akrabalar haram olmaktadır. Süt akrabalığının teşri kılınmasının ana sebebi, emenle emziren arasında duygusal ve biyolojik bir yakınlığın oluşmasına sebebiyet vermesi olarak kabul edilmektedir. Emenle emziren arasında süt akrabalığının oluşması için bazı şartlar gereklidir;

1. Emziren bir kadın olmalıdır. Başka bir canlıdan emilmesi mahremiyet gerektirmemektedir.
2. Emzirenin sağ olması gerekmektedir. Ölü olması durumunda süt akrabalığı gerektirmez.
3. Emzirenin biyolojik olarak dokuz yaşından büyük olması gerekir.²⁴¹Bu da en asgari yaştır ki bu yaştan itibaren kadın hayız görmeye başlar. Şafiilere göre bu şartları taşımayan bir emzirme süt hısımlığı ve mahremiyeti oluşturmaz. Mesela biri kız, biri erkek iki kişi bir hayvanı emerlerse aralarında sütkardeşliği oluşmaz.

Süt hısımlığı kaynağını Kur'an ve sünnetten almıştır. Yoksa bu uygulama daha önce mevcut bulunmamaktadır. Nisa suresi 23.ayette: “Sizi emziren süt anneleriniz ve

²³⁹İbn Nüceym, Zeyneddin İbrâhîm b. Muhammed b. Muhamed b. Bekr, *Bahru'r-Râik, Şerhu Kenzü'd'Dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, ty.,III, 238; Zuhayli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, IX,110; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*,II, 81.

²⁴⁰ Dağcı, *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri-1*,215; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, II, 260.

²⁴¹Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkıhı*,V, 2370.

süt kız kardeşlerinize evlenmeniz size haram kılındı.” buyrulmaktadır. Kimlerin haramlığın kapsamına dâhil olacağını ilgili ayet belirtmektedir. Konu ile ilgili hadiste de şöyle buyrulmuştur: “*Kan akrabalığı sebebiyle haram olan her şey, süt emme ile de haram olur.*”²⁴² Böylece hadis süt akrabalığının çerçevesini çizmiştir. İslam hukukçuları hükümleri belirlemede süt ile nesep arasındaki ilişkiyi dikkate almışlardır. Dolayısıyla nesep ve sıhriyet sebebiyle haram olanlar süt sebebiyle de haram olmaktadır. Yukarıda süt vermenin şartlarını zikrettik. Süt emen açısından da bazı şartlar vardır;

1. Süt emenin diri olması gerekir.
2. Süt emen çocuğun iki yaşını geçmemiş olması gerekmektedir. Bu şart Şafiî mezhebine göredir. Eğer çocuk iki yaşını geçmişse mezhebe göre mahremiyet oluşmamaktadır.
3. Çocuğun sütü belli aralıklarla en az beş defa emmesi gerekmektedir. Beş defadan az olması durumunda süt akrabalığı oluşmaz. Bu beş defanın her biri tam emişle emme şeklinde olmalıdır.²⁴³

a. Süt Akrabalığı Olan Kadınlar

1. Sütanne ve usûlü

Sütanne ve ne kadar yukarıya gidilirse gidilsin onun anneleri emen kişiye haram olmaktadır. Aynı zamanda emzirenin kocası ve usûlü de buna dâhildir. Emzirenin kendisi ve anne tarafı haram olduğu gibi, sütbaba diyebileceğimiz emzirenin kocasının annesi de haramlık kapsamındadır. Nisa 23.ayette “*sizi emziren annelerinizle evlenmeniz size haram kılındı*” buyrulmakla birlikte yukarıda geçen hadisın işaret ettiği gibi emzirenin usûlü ve dalları haram kapsamına alınmıştır. Sütbabanın belirli akrabaları da bu kapsamdadır.

2. Süt kız kardeş

Nisa, 23. “*...Sütten ötürü kızkardeşleriniz... size haram kılındı.*” ayetine binaen sütünü emdiği kadının varsa kızları süt emen çocuğun süt kardeşleri olurlar. Süt emen kız ise, emzirenin oğulları süt emen kızla süt kardeşi olmaktadır.

²⁴²Buhari, Nikâh, 20; Müslim, Rada', 1,3,13,14.16.

²⁴³Şafiî, el-Ümm, VI, 78; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 82.

3.Sütkız kardeşin kızı,4.Sütkardeşin kızı,5.Süt hala ve sütbabanın kızkardeşi,6.Süt teyze,

7.Kişinin hanımının emzirdiği kız.²⁴⁴ Sütkızın furûlarının hepsi aynı hükümdedir. İki yaşından küçük olup süt emen çocuk eğer erkek ise saydığımız bu yedi sınıf kadını emene haram olmaktadır. Süt emen çocuk kız ise tersi durum söz konusu olur. Süt akrabalığından doğan evlenme engelini daha dar tutup sadece emen ile emziren arasında haramlık oluşturduğunu savunan İslam hukukçuları da vardır. Hz. Ayşe(ö. 58/678), Abdullah b. Ömer(73/693), Cabir b. Abdullah(ö. 78/697), Said b. el-Müseyyib(ö. 94/713), Davud ez-Zahiri(ö. 270/884), İbrahim en-Nehai(ö. 96/714), Mekhul(ö. 112/730), Ata b. Yesar(ö. 103/721) bunlardandır.²⁴⁵Bu kısım hukukçulara göre süt emen ve emziren arasında süt akrabalığı ve mahremiyet oluşmaktadır.

1.6.2.Geçici Evlenme Engelleri

Sürekli evlenme engelleri hiçbir şart altında değişmemektedir. Ancak geçici evlenme engellerinde niteliğin veya şartların değişmesiyle evlilik mümkün olabilmektedir. Yasaklık doğuran şartların değişmesi veya ortadan kalkması sonucunda evlenme engelleri de kalkmış olmaktadır. Bunları sırayla inceleyeceğiz:

1. Din Farkından Doğan Evlilik Engeli

Kurulacak olan aile fertleri arasında uyum ve ahenk olması gerekmektedir. Bunun da temeli inanç yönünden uyuşma olmasıdır. İslam, eşler arasında inanç açısından uyuma önem vermiştir. Ama farklı inançtan olanlarla evliliği tümünden yasaklamamıştır. Ehl-i kitap olmaları şartıyla gayr-ı Müslim kadınlarla evliliği serbest bırakmıştır. İslam'ın getirdiği bu serbestlik Yahudilik ve Hristiyanlıkta bulunmamaktadır.²⁴⁶ Yahudilik ve Hristiyanlıkta din farklılığı önemli bir engeldir ve bir Hristiyan veya Yahudi başka bir inançtan birisiyle evlenememektedir. İslam bu kapıyı tümünden kapatmayıp, belirli şartlar dâhilinde buna müsaade etmiştir. Kur'an'da aslolan, Müslüman bir erkeğin Müslüman bir kadınla evlenmesidir. Buna güç yetiremeyen

²⁴⁴ Hin vd.,*Büyük Şafî Fıkhi*,II, 130.

²⁴⁵ Dağcı, “İslam Hukukunda Evlenme Engelleri-1”,219.

²⁴⁶Dağcı, “İslam Hukukunda Evlenme Engelleri-2”,*Ankara ÜİF Dergisi* 41/1, 2000, 138.

²⁴⁶ Bakara: 2/221

²⁴⁶ Bakara: 2/221.

erkeklerinse Müslüman bir cariyeyle ya da namuslu olan hür, ehl-i kitap kadınlarla mehirlerini ödeyerek evlenmesidir. Ancak Müslüman bir cariye veya köle ile evlilik dahi, Yahudi ve Hristiyanlarla evliliğe tercih edilmektedir.²⁴⁷ Burda bir tercih söz konusudur, zorunluluk bulunmamaktadır. Bakara suresi 221.ayette belirtildiği üzere cariye de olsa Müslüman bir kadınla evlilik daha hayırlı bir davranış olarak kabul edilmektedir. İslam hukukçuları evlilik sebebiyle kadınları inanç bakımından üçe ayırmaktadır;

2. Müşrik Kadınlar

Müşrik, semavî bir dine inanmayıp Allah'a ortak koşan kimse demektir. Bu konuda kesin hüküm vardır: *"İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin."*²⁴⁸ Ayet, her ne kadar o dönemdeki müşrik Araplar hakkında nazil olmuşsa da hükmü her zaman için geçerli bulunmaktadır. Müslüman bir kadının müşrik veya ehl-i kitap olan bir erkekle evlenmesi haramdır. Bakara suresi 221.ayette: *"İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle kadınlarınızı evlendirmeyin,"* denilmesine rağmen bu hüküm tüm gayr-i Müslim erkekleri kapsamaktadır. Müslüman bir kadının gayr-i Müslim bir erkekle evlenmesinin yasaklanmasının sebebi, erkeğin kadının üzerinde velâyet hakkının bulunmasıdır. Kâfirin Müslüman üzerinde velâyet hakkı bulunmamaktadır. Müslüman bir kadın gayr-ı Müslim bir erkekle evlenirse nikâh batıl kabul edilir ve ayrılmaları gerekir.²⁴⁹

3. Kitabî Olduğu Şüpheli Olanlar

Şâfiî fıkıh kaynakları bu konuda sadece Mecusileri zikretmektedir.²⁵⁰ Nevevî, bu konuda İmam Şâfiî'nin Yahudi ve Hristiyanları ehl-i kitaptan saydığını zikrederken Mecûsîleri dâhil etmediğini ifade etmektedir.²⁵¹ Mecusiliğin daha önce hak din olup sonradan tahrif edildiğine inanılmakla birlikte bu konuda da ihtilaf bulunmaktadır. Mecusiler kitabî sayılmadığı için Müslüman bir kadının onlardan biriyle evlenmesi caiz görülmemiştir. Şayet Müslüman bir kadın Mecusi bir erkekle evlenmiş bulunursa dahi nikâh batıl kabul edilmektedir ve derhal ayrılmaları gerekmektedir. Bu konuda dört

²⁴⁷Bakara: 2/221.

²⁴⁸Nisa: 4/23.

²⁴⁹ Keskin, *Şâfiî Fıkhu*-2,80.

²⁵⁰ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l- Mühezzeb*, XVII, 339; Ğazzalî, *el-Vâsıt fil- Mezheb*, V, 125; Nevevî, *Minhacu't-Talibin*, 339.

²⁵¹ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l- Mühezzeb*, XVII, 339.

mezhep arasında ittifak olmakla birlikte Zahirîlere göre kitap benzeri bir şey mevcut olduğu için Mecusilerle evlilik caiz görülmektedir.²⁵² Buna göre Mecusiler ehl-i kitaptan sayılmamaktadır.

4. Ehl-i Kitap Kadınlar

Semavî dine mensup olanlara ehl-i kitap denilmektedir. Ehl-i kitap kavramı Hristiyan ve Yahudiler için kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim, En'am suresi 156. ayette daha önce kendilerine kitap verilen iki topluluğu (Yahudi ve Hristiyanlar) açıkça zikretmektedir. Maide suresi 5. ayette: *“Bu gün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir”* buyrulur, “kendilerine kitap verilenler” deyimiiyle Yahudi ve Hristiyanların kastedildiği anlaşılmaktadır. Semavî kitaba inananlar mutlak olarak zikredilmiştir. Teslis inancına sahip olsalar bile kendileriyle evlilik serbest görülmüştür. Ehl-i kitap kadınlarla evliliğe sahabe uygulamalarında da rastlamaktayız. Hz. Osman'ın Hristiyan bir kadınla, Huzeyfe b. Yeman ve Talha b. Ubeydullah'ın Yahudi kadınlarla evlendiği bilinmektedir.²⁵³ Bu da kitabî kadınlarla evliliğin helal olduğunu göstermektedir. Belirtmek gerekir ki ayet cevaz ifade etmektedir yoksa vûcub anlamına gelmemektedir. Nikâhlı kitabî kadın nafaka, talak ve geceleme konusunda Müslüman kadın gibi muamele görme hakkına sahiptir.

5. Üç Boşamadan Doğan Engel

İslam'da evlilik süreklilik üzerine kurulu olmasına rağmen bazen bu süreklilik olmayabilmektedir. Evlilikte üç talak hakkı vardır. Bir veya iki talakla boşanma olması halinde geri dönülebilmektedir. Buna ric'i talak denilir. Kur'an-ı Kerim Bakara suresi 230. ayette boşamanın iki defa olduğu, üçüncü boşamanın artık evlilik bağına ortadan kaldıracağını bildirmektedir. Kişinin üç talakla boşadığı karısıyla yeniden evlenmesi belli şartlar yerine gelmeden haram olmaktadır. Üçüncü boşamaya ise bain tâlak denilir ve üç talakla boşanmış kadın yeni birisiyle şer'i bir şekilde evlenip daha sonra meşru bir

²⁵² Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, V, 2140.

²⁵³ Dağcı, *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri*-2,149.

şekilde boşanıp iddetini tamamladıktan sonra varabilmektedir. Bu şartlar yerine gelmediği takdirde karı-kocanın yeniden bir araya gelmesine imkân yoktur. Üç talakla boşanmış kadının ilk kocasına helal olması için gerdeğe girdikten sonra boşanmak şartıyla başka bir erkekle evlenmesine “Hülle nikâhı” denilmektedir.²⁵⁴ Bu evlilik şekli meşru ve geçerli görülmemiştir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin ortak görüşüne göre hülle nikâhı fasittir.²⁵⁵

6. Dört Evlilikten Doğan Engel

İslamiyetin nazil olduğu Arap toplumunda birden fazla kadınla evlilik normal karşılanan bir durumdu. Öyle ki, bir erkek istediği kadar kadınla evlenebiliyordu. Belli bir sınır yoktu. İslam geldikten sonra bu durumu düzenlemiş ve dört kadınla sınırlandırmıştır.²⁵⁶ Dört kadınla evlilik bir emir değil, sadece izindir. O da bazı şartlara bağlanmıştır. Bu şartları yerine getirmeyen kimsenin birden fazla kadınla evlenmesi caiz görülmemiştir. Nisa suresi 3. Ayette: *“Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır”* buyrulur, birden fazla evliliğin gerçekleştirilmesi durumunda adalet şart koşulmuştur. Adalet ve eşitlik ilkelerine uyulmaması halinde tek kadınla yetinmek asıldır.²⁵⁷ Birisinin nikâhında dört kadının bulunması durumunda beşinciyle evlilik geçici olarak haram kılınmıştır. Nikâhı altında dört kadın bulunan erkeğin evlenebilmesi için eşlerinden birinin ölmesi veya birisini boşaması gerekmektedir.

7. Evli Olmaktan Doğan Engel

Nikâh rabitası karı-kocayı birbirine bağlayan ve birbirine aidiyetini gösteren bir akittir. Bu sebeple başka bir erkekle evli olan bir kadını nikâhlamak haram kılınmıştır. Nisa suresi 24. Ayette: *“...savaş esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli olan kadınlar (ile evlenmeniz) size haram kılındı ...”* buyrulur, konuya temas edilmektedir. Evli olan kadının başkasıyla evlenebilmesi için kocasının ölümü veya onu boşaması veya başka boşama şekilleriyle boşanmış olması; ayrıca iddetini

²⁵⁴ Keskin, *Şâfiî Fıkhi*-2,83.

²⁵⁵ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 117.

²⁵⁶ Dağcı, *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri*-2,179.

²⁵⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 117.

bitirmiş olması gerekmektedir. Bu şartların yerine gelmesi halinde kadın başkasıyla evlenebilir. Bu şartlar oluşmadığı takdirde evlilik yapılması haram olmaktadır.

8. Sihrî Civar Hısımlığından Doğan Evlenme Engeli

Aralarında akrabalık bağı olan kadınlardan birini erkek kabul ettiğimizde, birinin diğeriyle evlenmesi nasıl caiz değilse, bunları bir nikâh altında birleştirmek de aynı şekilde caiz değildir. Bunlar da iki kız kardeş, kadınla halası veya kadınla teyzesidir gibi birinci dereceden akrabalık bulunan kadınlardır. Nisa suresi 23. ayette: “...daha önce geçenler müstesna, iki kız kardeşi birden almanız size haram kılındı.” Buyrulurak mesele kız kardeşler bağlamında ele alınmıştır. Sünnette bu yasak genişletilerek kadın ve halası, kadın ve teyzesi de dâhil edilmiştir. Hadiste: “Bir kadın, aynı anda halası, teyzesi, erkek ve kızkardeşinin kızı ile birlikte bir kişinin nikâhında birleştirilmez.”²⁵⁸ buyrulurak yasağın kapsamı belirlenmiştir. Aralarında yakın kan veya süt bağı bulunan akrabaları aynı nikâh altında toplama yasağının illeti, bu evliliklerin, yakın akrabalar arasında akrabalık bağının kesilmesine (*kat-ırahm*) sebebiyet vermesidir.²⁵⁹ Kadınlardan birinin ölümü veya boşanması durumunda yakın akrabalarıyla; ikinci kız kardeş, teyzesi veya halasıyla evliliğin caiz olduğuna dair İslam hukukçuları arasında ihtilaf yoktur. Ama ikisini bir nikâhta cem etmesi halinde nikâh batıl olur. Bu kadınları aynı akitle nikâhlanmışsa ikisinin de nikâhı batıl olur; birini önce diğerini sonra nikâhlanmışsa son nikâhladığının evliliği batıl olmaktadır.²⁶⁰

9. İddet Bekleyen Kadınla Evlilik Engeli

Kadının; kocasının ölümü, boşanma veya diğer yollardan ayrılması sebebiyle beklemesi diğer bir deyişle evlenememesi gereken belli bir süre vardır. Bu süreye iddet denilmektedir. İddet, durumlara göre değişiklik arz etmektedir. Boşanma halinde üç kur’, kocasının ölümü halinde dört ay on gün beklemesi gereken şer’î süreler vardır. Boşanmış veya dul kalmış kadının iddet süresi içinde evlenememesi geçici evlenme engeli oluşturmaktadır. Bakara suresi 235. ayette bu hususa vurgu yapılmıştır: “Müddeti (iddet bekleme süresi) sona erinceye kadar kadınlarla nikâh akdi yapmaya kalkışmayın.” İddet beklenmesini istemenin bazı hikmetleri vardır:

²⁵⁸ Buhari, Nikâh, 27; Ebu Davud, Nikâh, 13; Müslim, Nikâh, 16.

²⁵⁹ Dağcı, *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri*-2, 181.

²⁶⁰ Şirbinî, *Muğni’l- Muhtaç*, XII, 331.

- a. Boşanma gerçekleştikten sonra kadının hamile olup olmadığının tesbiti ve hamile ise doğacak çocuğun nesebinin tesbiti ve haklarının teminat altına alınması,
- b. Ölüm sebebiyle beklenen iddette kadının psikolojik yönden hazır hale gelmesinin sağlanması,
- c. Rahmin temizlenmesinin sağlanması gibi sebepler sayılabilir.

Evlilik kocanın ölümü ile sona ermişse iddet bekleme süresi dört ay on gün olarak belirlenmiştir: *“Sizden; ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduğunuzu bilir.”* Evlilik ölüm ile değil boşanma ile sonuçlanmışsa iddet müddeti Bakara suresi 228. ayette hayız veya temizlik süresi olarak belirlenmiştir: *“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç kur’ (ay hali veya temizlenme süresi) beklerler.”* Kur’ kelimesi fakihler arasında tartışma konusu olmuştur. Şâfiî ve Mâlikîler kur’ kelimesini temizlenme süresi olarak anlamışlardır. Buna göre boşanmış olan kadın eğer halvet-i sahiha veya cinsel ilişkiden sonra boşanmışsa en az üç temizlik süresi iddet beklemesi gerekmektedir. Ama duhul olmamışsa iddet beklemesi gerekmez. Hayızdan kesilen yaşlıların iddeti Talâk suresi 65. âyetteki, *“Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz, onların iddetleri üç aydır.”* ifadesi gereğince üç aydır.

10. İhramda olma Sebebiyle Doğan Evlilik Engeli

Kelime olarak haram kılmak, yasak kılmak anlamına gelen ihram, terim olarak Allah'ın farz kıldığı bir ibadeti ifa ederken kişinin, normal şartlarda işlenmesi mübah olan bazı fiilleri, kendisine haram kılmasını ifade etmektedir.²⁶¹ İhram sebebiyle kişiye haram olan geçici fiillerden biri de evlenmedir. Ancak evlenmenin cinsel ilişkiyi mi yoksa hem nikâh akdini hem de cinsel ilişkiyi kapsadığı hususunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre cinsel ilişki olmasa bile²⁶² nikâh akdi yapmak da caiz görülmemektedir. Bu konuda Bakara 197. ayetteki *“... Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihrama girerse), hac esnasında kadına yaklaşmak, günah*

²⁶¹ Dağcı, *İslam Hukukunda Evlenme Engelleri-2*, 186.

²⁶² Sâbık, *Fıkhu's- Sünne*, II, 358.

sayılan davranışlara yönelmek ve kavga etmek yoktur ...” hükmü esas alarak evlilik akdi yapılmasının caiz olmayacağına hükmetmişlerdir.. Ayrıca Peygamberimizin: “İhramlı, nikâhlayamaz, nikâhlanamaz ve nikâh talebinde de bulunamaz.”²⁶³ Hadisi de görüşlerine delil teşkil etmektedir. Bu mezheplere göre ihramlıya koku sürünme, dikişli elbise giyme gibi daha hafif olan fiiller yasak iken; daha ağır olan nikâh akdi yapmak gibi fiillerin yasak olmaması abestir. Dolayısıyla ihramlı olmak geçici evlenme engeli teşkil etmekte olup, cinsî münasebet olmasa dahi evlilik akdi yapmak da haram kabul edilmiştir. Nikâh yapılması halinde nikâh batıl olur ve hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.

11. Mülkiyetten Doğan Evlilik Engeli

Mülkiyet ilişkisinden doğan evlenme mânîi kaynağını Nisa suresi 25. Ayetten almaktadır: *“İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin câriye kızlarınızdan alabilir. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikâhlayın, mehirlerini de âdete uygun olarak verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı gerekir. Bu (câriye ile evlenmek), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir; sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır.”* Buna göre evlenecek hür bir kadın bulamayan kimse bir cariye ile evlenebilir. Ama evli ise ve bir cariye ile evlenmek isterse; cariyenin mülkiyetinin tamamı ona aitse cariye ile evlenemez. Kişi karısının mülkiyetini tamamen elde ederse artık onu nikâhlayamaz.²⁶⁴ Dolayısıyla bir müslümanın hür bir hanımı varsa kendi mülkiyetindeki bir cariyeye nikâh yapamamaktadır. Hür kadınla evlenmeye güç yetirebilmek ve zinaya düşme korkusunun olmaması cariyeye evlenmeye engel görülmüştür. Aksi olduğunda erkeğin cariyeye veya kadının köleyle evlenmesi caiz olmaktadır.

1.7. ŞÂFİİLERDE MEHİR

Evlilikte erkek ve kadının karşılıklı olarak birbirleri üzerinde hakları bulunmaktadır. Bu haklar maddi olabildiği gibi manevi de olabilir. Haklar tek taraflı

²⁶³ Buhari. Nikâh, 41,43; Müslim, Nikâh, 5.

²⁶⁴ Nevevî, *Minhacu't- Talibin*,338.

değildir. Bu durum Bakara suresi 228. ayette de belirtilmektedir: “*Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.*” Kadının kocası üzerindeki maddi haklarından biri de mehirdir. Fıkıh terimi olarak mehir, erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mala denir.²⁶⁵ Tanımdan anlaşılacağı gibi mehir, erkeğin hanımına vermesi gereken maddi bir meblağ olup kadının hayat sigortası görevi görmektedir. Böylece kadının boşanması durumunda mağdur olmasının önüne geçmek amaçlanmıştır. İslam’dan önceki toplumlar da mehir uygulaması çeşitli şekillerde vardı. Her kültürün ve toplumun yapısında olan bu âdeti İslam yeniden yorumlayıp düzenleyerek kadının lehine olacak şekilde emretmiştir. Mehirin meşru kılınışının asıl amacı kadının ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına almaktır. Boşanma olması durumunda kadının mağdur olmasını önlemek ve nafaka yerine geçecek bir mal veya paraya sahip olmasını sağlamaktır. Hele kadının hiçbir sosyal güvencesi yoksa alacağı mehir geçimini sağlayacağı tek kaynak olabilir. Diğer açıdan kadının sosyal statüsünü ve değerini gösteren sembolik bir uygulamadır. Buna benzer birçok anlamı içinde barındıran önemli bir dini emirdir. Çünkü Kur’an, kadının şahsiyetini ve onurunu korumuş; önceki bütün kültürlerde kadının değersizleştirilip bir mal gibi alınıp satılması anlayışını tamamen ortadan kaldırarak değerini ve itibarını iade etmiştir.

Mehir uygulaması Kur’an ve sünnetle sabittir. Kur’an-ı Kerim’de mehir hakkında birden fazla ayet olması ve ayetlerin genelinden çıkarılan hüküm, mehrin farz olduğuna delâlet etmektedir. Nisa suresi 4. ayette: “*Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.*”

Nisa suresi 24. Ayette: “*Onlardan faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur.*” buyrulması mehrin kadın açısından bir hak olduğunu, kocanın da görevi olduğunu bildirmektedir. Konuyla ilgili hadiste şöyle buyrulmaktadır: “*Yerine getirilmeye en ziyade lâyık olan şart, kadınları helal kılmak üzere kabul ettiğiniz şartlardır (mehirdir).*”²⁶⁶ Gene Resulullah(sav), evlenmek isteyen

²⁶⁵ Nevevî, *Ravdatu’t-Talibîn*, V, 574; Şirbinî, *Muğni’l- Muhtaç*, c.13,1; Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 419.

²⁶⁶ Buhari, *Nikâh* 52; Müslim, *Nikâh* 63; Ebu Dâvud, *Nikâh* 63.

bir kişiye: “*Demir bir yüzükle de olsa mehir ver.*”²⁶⁷ buyurmuştur. Hz. Peygamber tüm evliliklerinde mehir vermiş ve evlenen kimselerin de mehirsiz evlenmelerine müsaade etmemiştir. Şafiî mezhebine göre mehir vermek farzdır. Ama hemen verilmesi gerekmemektedir. Ömrün sonuna kadar verilebilmektedir. Hangi mehir olduğu da önemlidir.

1.7.1.Mehrin Meşru Kılınmasının Hikmeti

Değişik şekillerde de olsa bütün milletlerde ve dinlerde var olan mehir kısmi olarak değiştirilerek İslam’da da meşru kılınmıştır. Meşru kılınmasının pek çok hikmeti vardır. Birinci hikmeti, geçimin sağlanması erkek üzerindedir. İslam ailenin geçindirilmesi ve nafaka yükümlülüğünü kocaya yüklemiştir. Nisa suresi 4. Ayette şöyle buyrulmaktadır: “*Erkekler kadınlardan daha güçlüdürler. Bunun nedeni şudur; Allah onlardan kimini kimine üstün kılmıştır. Bir de erkek, malıyla evin geçimini sağlamaktadır.*” Olası bir boşanma durumunda kadının mağdur olacağı açıktır. Böyle bir durumda kadının mehir olarak belli bir miktar mal alması geçimini sağlamak ve hayatını devam ettirmekte önemli katkısı olacaktır. Bir başka ifadeyle kadının sigortasıdır. İkincisi ise kadına yönelik bir değer ifade etmesi içindir. Aynı zamanda Allah tarafından kadına verilen bir değer ve ihsandır. Ayrıca evlilik akdinin önemi ve değerini tüm insanlara göstermektir. Mehir, kadının sosyal statü, toplumsal değer ve hakları açısından önem arz etmektedir. Boşama yetkisinin erkeğe verilmesi nedeniyle, erkeğin boşama yetkisini kötüye kullanmasının önüne geçme amacı da bulunmaktadır. Bütün bu sebeplerden ötürü mehir evlilikte meşru kılınmıştır. Ama mehir akdin bir rüknü sayılmamaktadır.²⁶⁸ Mehir belirlenmeden de evlilik sahih olmaktadır. Ama kocaya bir borç olarak kalmaktadır. Kocanın evlilikten sonra boşanma veya ölüm gibi durumlara kadar mehri ödemesi gerekmektedir.

1.7.2.Mehrin Alt ve Üst Sınırı

Mehrin miktarı hakkında ayetlerde bir sınırlandırma bulunmamaktadır. Konu ile ilgili Nisa suresi 20. Ayette şöyle denilmektedir: “*Eğer bir eşin yerine başka bir eş*

²⁶⁷Buhari, Nikâh 6, 32, 35, 40, 44, 50, 51; Müslim, Nikâh 76; Tirmizi, Nikâh 22.

²⁶⁸Nevevî, *Ravdatu't-Talibîn*, V, 574.

almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın.” Söz konusu ayette ‘yüklerle mal’ denilmiş ve belli bir miktardan söz edilmemiştir. Sünnetten delil ise Hz. Peygamberin yukarıda geçen demir yüzük ifadesidir. Öyle denilmesi sembolik de olsa mal veya paradan bir miktar verilmesi kâfidir anlamına gelmektedir. Buna dayanan Şâfiî mezhebinde mehrin alt ve üst sınırı için bir miktar belirlenmemiştir. İhtiyaca göre, bulunulan bölgenin sosyo-ekonomik şartlarına göre ve evlenecek tarafların maddi durumuna göre belirlenebilir. Hafif olması müstehab görülmüştür.²⁶⁹ Mâlikî mezhebine göre ise en azı çeyrek dinar veya üç gümüş dirhemdir.²⁷⁰ Yani fıkhen mal olma özelliği olan ve bunların yerine geçen para, eşya, hayvan, gayrimenkul ve benzeri şeylerdir. Kişinin maddî ve manevî durumuna göre güç yetirebildiği miktarda mehir vermesi en makbul olanıdır.

1.7.3.Mehir Cinsi

Mezhebe göre satışı caiz olan her şeyin mehir olması da caizdir.²⁷¹ Satılıp alınabilen ve maddi bir değer ifade eden her şey mehir olabilmektedir. Peşin veya vadeli, para veya altın, belirli bir menfaat; mesela onun bir şahsi işini yapma, hayvanlarına veya dükkânına bakma, umreye götürme, Kur’an veya benzeri bir şey öğretme karşılığında olabilir.²⁷² Ama necis sayılan herhangi bir şey maddi olarak bir değer ifade etmediği için mal sayılmaz. Çünkü necis olanın alım-satımı caiz değildir. Buna göre şarap, domuz eti, usulünce kesilmemiş hayvan vs. İslâm’da kullanılması ve yararlanılması yasak olan şeyler bu kısma dâhildir. Denizdeki balık, henüz avlanmamış av hayvanı gibi elde edilmemiş şeyler de mal sayılmamıştır.

1.7.4.Mehir Çeşitleri

Mehir, ödenme durumu ve şekillerine göre kısımlara ayrılmaktadır. Evlilik sebebiyle farz olan mehir, akit esnasında tespit edilip edilmemesi bakımından mehr-i müsemma ve mehr-i misil olmak üzere iki kısma ayrılır.

²⁶⁹ Gazzalî, el-Vâsit fi’l Mezheb, V, 216; Şirâzî, Mûhezzeb, II, 194.

²⁷⁰ Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Gırnatî, *el-Kavaninül Fıkhiyye*, thk. Macid el-Hamavî, Dârü İbn-Hazm, Beyrut 2013, 350; Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 203.

²⁷¹ Gazzalî, el-Vâsit fi’l Mezheb, V, 216; Nevevî, *Minhacü’t- Talibin*, 349.

²⁷² Şirâzî, el-Mûhezzeb, II, 196.

1. Mehr-i Müsemma

Mehrin akit esnasında taraflarca belirlenmesi veya akitten sonra tarafların karşılıklı rızalarıyla belirlenmesidir. Taraflar karşılıklı rıza ile nikâh akdi esnasında veya sonra mehrin peşin veya sonradan ödenmesi hususunda anlaşabilirler. Bakara suresi 237. Ayette bahsedilen “*Daha önce mehir tayin etmişseniz, o vakit belirlediğiniz mehrin yarısı kadınlarındır,*” mehrin bu olduğu kabul edilmektedir. Ödeme şekline göre ise mehr-i müsemma ikiye ayrılır:

a. Mehr-i Muaccel

Akit esnasında peşin olarak ödenmesi kararlaştırılan mehre denir. Zifaktan önce verilmesi mümkün olduğu gibi zifaktan sonra da verilebilir. Bir kısmı peşin olarak, bir kısmı ertelenerek ödenmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.²⁷³ Bu tür mehirde belirlenen zamanda mehri kadına vermek gerekmektedir. Eğer koca adayı ödeme zamanı geldiğinde ödemezse veya ödeyemeyecek durumdaysa kadın evliliğin feshini isteyebilir veya kendisi fesh edebilir.²⁷⁴

b. Mehr-i Müeccel

Mehrin tamamen peşin ödenmesi şart koşulmamıştır. Bazen ödenmesi zamana bırakılarak ertelenebilmektedir. İşte daha sonra ödenmesi şart koşulan mehre, mehr-i müeccel denilmiştir. Bu mehir türünde belirlenen zaman gelmeden kadının isteme hakkı bulunmamaktadır. İsteddiği takdirde erkek zamanından önce ödememe hakkına sahiptir. Mehirde bir süre belirlenmemişse tarafların boşanması veya birinin ölümüyle ödenmesi gerekmektedir.²⁷⁵ Ödenmesi için bir süre tayin edilmişse; mesela beş yıl, on yıl vb. o tarihte verilmesi gerekir. Ödenecek olan mehrin muayyen olması ve elde edilmesi mümkün olmalıdır. Örneğin bir köprü, yol gibi kamuya ait bir gayrimenkulün, henüz ortada mevcut bulunmayan bir mal gibi.

2. Mehr-i Misil

Kadının emsallerine göre hak ettiği mehirdir.²⁷⁶ Mehrin belirlenmemesi, bir sebepten dolayı geçersiz olması veya necis bir şey üzerine takdir edilmesi durumunda

²⁷³ Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhi*, II, 171-172.

²⁷⁴ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 15; Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 221.

²⁷⁵ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 25; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 125.

²⁷⁶ Nevevî, *Minhacu't- Talibin*, 353.

akrabası olan kadınların emsal mehrine göre takdir edilip ödenmesi gerekmektedir. Emsal mehrin ölçütü ise kadının akrabalarıdır. En yakın kadın akrabadan başlayarak uzağa doğru gider. Emsal olacak kadınlarda bazı özellikler dikkate alınmaktadır. Güzellik, yaş, bakirelik, akıl, gençlik-yaşlılık gibi özellikler kadının mehrinin değerinin belirlenmesinde dikkate alınan hususlardandır.²⁷⁷ Emsal alınacak kadınlar önce baba tarafından aranmaktadır. Baba tarafından emsal olacak kadınlar yoksa anne tarafından nineler ve teyzeler başta olmak üzere dikkate alınır. Anne tarafında da emsal olacak kimse bulunamaması halinde yabancı kadınlardan emsal olanlar dikkate alınır. Baba tarafından emsal olan kadınlar: Ana-baba bir kız kardeş sonra baba-bir kız kardeş sonra ana-baba bir erkek kardeşin kızları sonra baba-bir erkek kardeşin kızları sonra da aynı şekilde yani önce ana-baba bir sonra baba-bir olmak üzere halalardır.²⁷⁸

1.7.5. Mehrin Hak Edildiği ve Düştüğü Durumlar

İslam hukukçuları, evlilik akdinin sahih olması durumunda, mehrin bizzat akit ile erkeğe vacip olacağı hususunda görüş birliği içindedirler.²⁷⁹ Eğer tesmiye edilmişse mehr-i müsemmadır, belirlenmemişse veya fasit bir evlilik akdi sonucu ise mehr-i misil olmaktadır. Her iki durumda da kadın bazı şartların gerçekleşmesiyle mehrin tamamını almaya hak kazanır. Bazen mehrin yarısını alır; bazen de mehrin tamamını alma hakkını kaybeder.

1.7.5.1.Mehrin Tamamının Hak Edilmesi

Hakiki ilişkiyle kadının mehrin tamamını hak ettiğine bütün mezhepler ittifak etmiştir.²⁸⁰ Sahih nikâh akdinden sonra, mehir ister akit esnasında ister akitten sonra veya belirlenmemiş olsun, cinsel ilişki olduktan sonra kadın mehrin tamamını almaya hak kazanmaktadır. İlişkinin haram yoldan olması veya kadın aybaşı halindeyken olması da durumu değiştirmemektedir. İlişkinin olup olmaması hususunda anlaşmazlık olması durumunda yeminle birlikte kocanın sözü muteber kabul edilir.²⁸¹ Çünkü davalı

²⁷⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 127.

²⁷⁸ Şirbinî, *Muğni'l- Muhtaç*, XIII, 59.

²⁷⁹ Şirazi, *Mühezzebe*, II, 200.

²⁸⁰ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubî İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesîd*, II, ter. Ahmet Meylani, Beyan yay., 1991, 441.

²⁸¹ Şirbinî, *Muğni'l- Muhtaç*, XIII, 24.

olan erkektir. Bunun sonucunda kadın eğer hakkından vaz geçmezse mehrin tamamını alma hakkı elde etmektedir.

İkinci sebep ise kadın veya kocadan birisinin sahih nikâh akdinden sonra ve cinsel ilişkiden önce ölmesi durumunda vaki olmaktadır. Eşlerden birinin diğerini öldürmesiyle de kadın mehrin tamamını hak eder.²⁸² Yalnız ilişkiden önce kadın kocasını öldürürse mehir kesinleşmez. Yani mehir hakkı sakıt olur. Çünkü bu durumda kadının kusuru söz konusudur. Kadının intihar etmesiyle mehir hakkı düşmemektedir. Mehir bir borç gibidir. Kişinin ölmesiyle borç ortadan kalkmıyorsa aynı şekilde mehir de şahısların ölümüyle düşmemektedir. Kadın ölürse kadının mirasçıları kocadan mehri talep etme hakkına sahiptir. İmam Şâfiî'nin kavli-i ceditine göre halvet-i sahiha ile kadın mehrin tümüne hak kazanmaz.²⁸³ Ama kavli-i kadimine göre halvet de, cinsel ilişki gibidir. Şâfiî fıkıh kaynakları imamın birinci görüşüne göre ictihadda bulunmuşlardır. Hiç mehir tayin edilmeden eşlerden birinin cinsel ilişkiden önce ölümü durumunda kadının mehir alıp almayacağı konusunda mezhep içerisinde ihtilaf bulunmaktadır. Tercih edilen görüş, kadının mehr-i misle hak kazanmasıdır. Zifaktan önce erkeğin ölümü halinde yine kadın mehr-i misle hak kazanmaktadır.²⁸⁴

1.7.5.2.Mehrin Yarısının Hak Edilmesi

Bakara suresi 237. Ayette bildirilen “*Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır.*” Hükmüne binaen belirtilen durumda yani cinsel ilişkide bulunulmadan boşanma olmasıyla kadın mehrin yarısını alabilmektedir. Bu konuda bütün mezheplerin ittifakı vardır.²⁸⁵ Boşanma ister feshetme ister lian, irtidat, ilâ, muhalaâ gibi sebeplerle olsun koca tarafından geldiği müddetçe kadına mehrin yarısını ödemek durumundadır.²⁸⁶ Bundan anlaşılan şudur; boşamanın kadından veya ondan

²⁸² Şirbinî, *Muğni'l- Muhtaç*, XIII, 25.

²⁸³ Nevevî, *Ravdatu't-Talibîn*, V, 587; Şirbinî, *Muğni'l- Muhtaç*, XIII, 24; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 135.

²⁸⁴ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 25.

²⁸⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 442; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, II, 23.

²⁸⁶ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 69.

kaynaklanan bir kusurdan dolayı olmaması gerekmektedir. Kadın mehrin tamamını peşin olarak almışsa, yarısını kocaya iade etmesi gerekir.²⁸⁷

1.7.5.3.Mehir Hakkının Tamamının Düşmesi

Mezhebe göre evlilik akdinden sonra cinsel ilişkiden önce kadından kaynaklanan bir nedenden ötürü boşanma meydana gelirse, kadın mehir hakkını kaybetmektedir. Kadından kaynaklanan sebepler ise; kadının irtidat etmesi, kocası Müslüman olduğu halde kendisinin Müslüman olmayı reddetmesi, kocasındaki bir kusur sebebiyle evliliği fesh etmesi gibi nedenlerdir. Kocanın, kadındaki bir kusur sebebiyle boşanması sebebiyle de kadının mehir hakkı düşer.²⁸⁸ Ama kocadan kaynaklanan diğer sebeplerden ötürü mehir hakkı düşmemektedir.

1.7.6.Mehirde Anlaşmazlık

Mehir, kadın açısından nikâh akdinin malî bir sonucu olup, bir çeşit güvence ve teminattır. Kur'an ve sünnette mehrin belirlenmesi örfe bırakılmış ve ödenmesi için bir şekil şartı aranmamıştır. Böyle bir durumda taraflar arasında mehir hususunda anlaşmazlık olması halinde nasıl davranmak gerekmektedir? Şüphesiz bir ispat güçlüğü doğacağı açıktır. Çünkü Şâfiîlere göre mehir akit esnasında belirlenmeyebilir hatta tayin edilmeden evlilik yapılabilir. Mehir hususundaki anlaşmazlık fıkıh kaynaklarımızda üç açıdan ele alınmıştır. Mehrin belirlenmesinde anlaşmazlık, miktarında anlaşmazlık ve ödenmesindeki anlaşmazlık.

a. Mehrin Belirlenmesinde Anlaşmazlık

Taraflar arasında mehrin tesmiyesinde ihtilaf olduğunda eğer davacı tarafın isbat edici bir delili yoksa davalıya yemin ettirilir.²⁸⁹ Bu durum; bir tarafın mehrin belirlendiğini, bir tarafın da belirlenmediğini iddia etmesi halinde yapılmaktadır. Mesela koca adayı mehrin tespit edildiğini söyler, kadın da tespit edilmediğini iddia eder. Davalı yemini reddederse davacının istediği miktarı ödemeye mecbur olur; şayet kabul ederse kadına mehr-i misil ödemesi gerekmektedir. Karı- kocadan birinin vefat etmesi

²⁸⁷ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 69.

²⁸⁸ Şirbinî, *Muğni'l- Muhtaç*, XIII, 68.

²⁸⁹ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 108; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 252.

halinde, ölenin varisleri ile diğer taraf arasındaki dava aynen hayattaymışlar gibi devam eder.²⁹⁰ Birisinin ölmesi ile hakları kaybolmamaktadır. O zaman ölenin hakları varislerine geçmektedir.

b. Mehrin Miktarında Anlaşmazlık

Mehrin belirlenmesi ve varlığı hususunda ittifak sağlandığı halde miktarı hakkında bir anlaşmazlık ortaya çıktığında hüküm verilirken kimin sözüne itibar edileceği ile ilgili mezhepler arasında ihtilaf vardır. Şâfiî mezhebine göre eğer mehrin miktarında karı-koca arasında ihtilaf varsa her ikisine de yemin ettirilir. Eşlerden biri yoksa varislerine yemin ettirilir. Taraflar yemin ettikten sonra belirlenmiş olan mehir feshedilerek mehr-i misle dönüleceği hükmüne bağlanmıştır.²⁹¹ Çünkü bir tarafın yemini ile diğer tarafın iddiası ortadan kalkmaktadır. Bir tarafın yemin edip diğer tarafın yemin etmemesi halinde yemin edenin sözü geçerli kabul edilmiştir. Şayet ikisi de yemin etmezse ikisi de yemin etmiş gibi tesmiye edilen mehir geçersiz sayılıp mehr-i misile hükmedilir.²⁹² Eğer biri sözünü ispat ederse, söz hakkı ispat edene düşmektedir. İkisi de ispat edemezse gene mehr-i misil vuku bulmaktadır. Kocanın iddia ettiği miktar kadının iddia ettiği miktardan fazlaysa yeminleşme yapılmaz, kadının iddia ettiği miktar kadarı kadına verilir. Fazla olan miktar kocada kalır. İhtilafın zamanı da önemlidir. Karı-koca arasındaki mehrin miktarı hususundaki anlaşmazlık cinsel ilişkiden önce olması durumunda kadın mehrin yarısını; ilişkiden sonra olması halinde ise kadın mehrin tamamını almaktadır.²⁹³

c. Mehrin Tesliminde Anlaşmazlık

Mehrin miktarı üzerinde anlaşılan karı-kocanın teslim edilip edilmediğiyle veya bir kısmının teslim edilip bir kısmının teslim edilmediğiyle ilgili anlaşamaması halinde ortaya çıkan durumdur. Şâfiî ve Hanbelîlere göre karı-koca arasında veya murisleri arasında mehrin teslimi ile ilgili anlaşmazlık çıkması durumunda söz, yemin edilmesi şartıyla kadın veya varislerindir.²⁹⁴ Çünkü aslolan kadının mehri almamış olmasıdır. Erkek teslim ettiğini iddia ediyorsa iddiasını ispatlamakla mükelleftir. Örneğin mehir,

²⁹⁰Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 106; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 152.

²⁹¹Mâverdî, *el-Hâvi'l Kebir*, IX, 494; Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XIII, 109; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 450.

²⁹²Nevevî, *Ravdâtu't Tâlibîn*, VII, 323; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 450.

²⁹³ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, V, 2264.

²⁹⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 185; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 155.

bir süre öğretmek veya alfabeyi öğretmek olsun. Koca öğrettiğini iddia eder; kadın da öğrenmediğini iddia ettiğinde kadının sureyi ezberleyip ezberlemediğine bakılır. Ezberlememişse kadının sözü geçerli olur. Burada aslolan kadının sözüdür. Çünkü öğrenme gerçekleşmemiştir. Dul olsun bâkire olsun rızası olmadan mehir babasına veya ailesinden birine teslim edilmemişse mehri almış sayılmamaktadır.²⁹⁵

d. Mehrin Artması veya Eksilmesi

Mehrin artması; tarlanın ürün vermesi veya hayvanın doğurması şeklinde olmaktadır. Arsaya bina alınması gibi durumlar da buna dâhildir. Böyle hallerde mehir kadının olmaktadır. Fakat boşanma olması durumunda mehrin ve fazlalığının ne olacağı hususunda Şâfiîler mehrin erkeğin hakkı olduğuna hükmetmektedirler.²⁹⁶

Mehrin azalması durumunda ise mehrin teslimden önce ve teslimden sonra olmak üzere iki dönem özelinde değerlendirilmektedir. Şâfiîler mehrin kimin zimmetinde olduğuna ve kimin telef ettiğine bakmaktadırlar. Mehrin kadına tesliminden önce telef olması veya eksilmesi halinde sorumluluğun kocaya ait olduğuna hükmetmektedirler.²⁹⁷ Mehr kadına teslim edilmeden önce semâvî bir sebeple veya kocanın ihmaliyle telef olmuşsa mehir iptal edilir ve kadına mehr-i misil verilir.²⁹⁸ Kadının telef etmesi halinde almış sayılmaktadır.

²⁹⁵ Mâverdi, *el-Hâvi'l-Kebir*, IX, 502.

²⁹⁶ Mâverdi, *el-Hâvi'l-Kebir*, IX, 421-465.

²⁹⁷ Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud b. Muhammed b. Ferra el-Begavî(v. 516/1122), *et-Tehzîb fî Fıkhı'l-İmâm Şâfiî*, thk. Adil Ahmed b. Abdilmevcud vd., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997,VIII, 485.

²⁹⁸ Begavî, *et-Tehzîb fî Fıkhı'l-İmâm Şâfiî*, V, 485-486.

İKİNCİ BÖLÜM

NIKÂH KONUSUNDA ŞÂFÎ MEZHEBİ GÖRÜŞLERİNİN HANEFÎ GÖRÜŞLERİYLE MUKAYESESİ

2.1. HITBE (KIZ İSTEME) KONUSUNDA MUKAYESE

2.1.1.İstenen Kıza Bakmanın Sınırı

Bakmanın hangi şartlar altında olacağı, bakılacak yerler konusunda mezhepler arasında görüş farklılıkları vardır. Şafîilere göre bir erkek evleneceği kadına bakabilir.²⁹⁹ Evlenmenin sıhhati açısından bu zaruridir. Kadın istemese bile erkeğin bakması caiz görülmüştür. Çünkü Şâri' bu konuda izin vermiştir. Hanefilere göre de erkek evleneceği kadına bakabilir.³⁰⁰ Bu konuda bir mahzur bulunmamaktadır. Tanımak için bakmanın gerektiği kadar bakabileceği kabul edilmiştir. Bir bakışla maksat hâsıl olacaksa bir bakış da yeterli olmaktadır. Bakma konusunda makul kabul edilen sayı üç olarak kabul edilmiştir.³⁰¹ Amaç, birbirini tanıma hususunda elde edilmek istenen maksadın hâsıl olmasını sağlamaktır. Evlendikten sonra pişman olmamak için gereklidir. Bakışma, tüm mezheplere göre yalnız başına olamaz.³⁰² Bu halvet olarak kabul edilir ve kadın ile erkeğin yalnız kalmaları caiz görülmemiştir. Yanlarında üçüncü bir kişinin bulunması gerekmektedir. Bakma konusunda erkek ile kadın eşittir.³⁰³ Evlenme hususunda erkeğin kadına bakmaya hakkı olduğu gibi kadının da erkeğe bakma hakkı vardır. İslam bu konuda kadına da hak tanımıştır. Çünkü kadın evleneceği erkeğin nasıl birisi olduğunu bilme hakkına sahiptir. Burda kadın ve erkeğin sorumluluğu ortaktır. Nerele bakılacağı da mezhepler arasında tartışılmıştır. Bakılacak yerlerle ilgili Şafîî ve Hanefî mezhepleri arasında ufak farklılıklar vardır. Şafîilere göre erkek sadece evlenmeye talip olduğu kadının yüz ve ellerine bakabilir.³⁰⁴ Kadının vücudunun diğer bölgelerine bakamayacağı kabul edilmiştir. Çünkü kadının vücudunun

²⁹⁹ Şafîî, *el-Ümm*, V, 170; Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l- Mühezzebe*, XVII, 207; Gazzalî, *el-Vasit fi'l Mezheb*, V, 28; Nevevî, *Minhacu't- Talibin*, 373; Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 32.

³⁰⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 131.

³⁰¹ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 31.

³⁰² Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 27.

³⁰³ Sâbık, *Fıkhu's Sünn*, II, 311.

³⁰⁴ Nevevî, *Minhac*, 325.

diğer bölgeleri erkek için mahremdir. Şâfiîler bu konuda Nûr 31. Ayeti delil almaktadırlar; “*Kendiliğinden görünen yerler müstesnâ, zinetlerini göstermesinler.*” Burada bahsedilen ‘kendiliğinden görünen yerler’den maksadın yüz ve eller olduğu müfessirler tarafından kabul edilmektedir.³⁰⁵ Evlilik amacıyla da olsa erkek kadının bu bölgeleri dışındaki yerlerine bakamaz. Çünkü bu bölgelerin evliliğin amacını yerine getirebileceği kabul edilmiştir. El ve yüz vücudun geneli hakkında bir fikir vermektedir. Bunun için Şâfiîler el ve yüz dışında diğer yerlere bakmayı haram görmektedirler. Hanefilere göre ise erkeğin el ve yüzün yanında kadının ayaklarına da bakabileceğini kabul etmişlerdir.³⁰⁶ Bu sınırın aşılmasını kabul etmemişlerdir. Hanefilere göre bu miktar kadının yaratılışının ve vücut yapısının anlaşılması için yeterlidir. Kadın da aynı şekilde erkeğe bakabilir. Hanbelî mezhebi ise kadının günlük ev işlerini yaptığı sırada görünen kısımlara bakılabileceğini söylemektedirler.³⁰⁷ Bu uzuvlar baş, boyun, yüz, el ve ayaktır. Malikî mezhebine göre sadece el ve yüzdür.

2.1.2.Evlilik Teklifi Üstüne Teklif

a. Ölüm Sebebiyle İddet Bekleyen Kadına Evlenme Teklifinde Bulunmak

İddet, kadının boşandıktan veya kocası öldükten sonra başkasıyla evlenmesinin helal olması için beklemesi gereken süredir.³⁰⁸ İddet, kitap sünnet ve icmayla sabittir. İddet süresi dört ay on gündür. Kadın bu süre içinde bekler. Evlilik yapamaz. Şâri’ bu süre içinde kadının hamile olup olmadığının belirlenmesi ve kocasının yasını tutmak ve hatırasına saygı duymasını sağlamak için iddet beklenmesini emretmiştir. Ölüm iddeti bekleyen kadına üstü kapalı evlilik teklifi yapmanın caiz olduğuna bütün müctehidler ittifak etmiştir.³⁰⁹ Kadının kocası ölmüş olduğu için hakkına hukukuna bir saldırı veya saygısızlık söz konusu olmayacaktır. Karı-kocalık artık bitmiştir. Müctehidler bu konuda Bakara suresi 235. Ayeti delil almaktadırlar. Bu ayette ölüm iddeti bekleyen kadınlara üstü kapalı olarak evlilik teklifi yapmanın bir günah olmadığı bildirilmektedir. Nitekim Resululullah(s.a.v.) kocası ölen Ümmü Seleme'ye “*sen benim peygamber*

³⁰⁵ Komisyon, *Kur'an Yolu Tefsiri*, IV, 70-71.

³⁰⁶ Kasâni, *Bedaiü's Sanai*, V, 122; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 27.

³⁰⁷ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah, *el- Muğnî*, c. 9, Thk. Abdülmuhsin et-Türkî - Muhammed el-Hulv, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1999, 490-492; Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 23.

³⁰⁸ Tahhan, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhu*, 736.

³⁰⁹ Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 29.

olduğumu, benim kavmim arasındaki konumumu ve seni tercih ettiğimi biliyorsun”diyerek üstü kapalı şekilde evlilik teklifinde bulunmuştur.³¹⁰ Bu konuda ihtilaf yoktur. Kocasını vefat eden kadına açıktan evlilik teklif yapılmasının haram olduğu konusunda görüş birliği vardır.³¹¹ Bu sırada kadın yas tutmaktadır. Açıktan evlilik teklifi yapılması ölenin hatırasına saygısızlık olur. İslam, kocasını ölen kadının, kocasının hatırasına saygı duymasını ve belli bir süre beklemesini emretmiştir. Hem kadının hem ailesinin acısına saygı duymak ve rencide olmalarına sebebiyet vermemek için bu dönemde açıktan teklif edilmesi şari’ tarafından uygun görülmemiştir.

b. Boşanma Sebebiyle İddet Bekleyen Kadına Evlilik Teklif Etmek

Boşanma iki türlü olmaktadır. Ric’î talak ve bain talak. Ric’î talak, erkeğin yeni bir nikâh akdine gerek kalmadan eşine dönebildiği talaktır.³¹² Ric’î talâkta nikâh bağı devam ettiğinden koca tek taraflı irade beyanıyla karısına dönme hakkına sahiptir.³¹³ Birinci ve ikinci talakta ric’î talak söz konusudur. Erkek karısını bir veya iki talâkla boşadığında tekrar eşine dönebilmektedir. Yeni bir akde ve yeni bir mehre ihtiyaç olmamaktadır. Bain talak ise üç boşama hakkının kullanıldığı talaktır. Tarafların tekrar bir araya gelmeleri için yeni bir nikâh akdine veya kadının ilk eşine helal olması için yeni bir evlilik yapıp doğal yollardan boşandıktan sonra ilk kocasıyla evlenmesine ihtiyaç duyulan talak çeşididir.³¹⁴ Talak sayısının bir veya iki tane olması durumunda beynûnet-i suğra(küçük ayrılık) denilmektedir. Beynûnet-i suğrada taraflar yeni bir nikâh akdiyle birbirlerine dönebilmektedir. Talak sayısının üç olması durumunda ise Beynûnet-i Kübra(büyük ayrılık) meydana gelmektedir. Bu durumda kadın başka bir erkekle evlenip, kocasının ölümü veya boşanma olmadan ilk kocasına dönememektedir. Ric’î talakla iddet bekleyen kadına evlilik teklif etmek tüm mezheplere göre haramdır.³¹⁵ Hukuken de geçersizdir. Bu tür talakla iddet bekleyen kadına teklifin haram olmasının sebebi kocanın tekrar karısına dönme ihtimalinin olmasıdır. Henüz tam boşanmış değillerdir. İsterlerse yeniden evlenebilirler. Karı-kocalık hukukları bitmemiştir. Bu durumdaki bir kadına teklif yapmak hem kadının hem kocasının

³¹⁰ Darimi, *Sünen*, III, 224.

³¹¹ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 25.

³¹² Hallaf, *Ahkamu Ahvali’ş Şahsiyye*, 144; Mehmed Zihni, *Nimet-i İslam(Münakehât ve Müfarakat)*, 427.

³¹³ İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, IV, 4.

³¹⁴ Mehmed b. Ferâmurz b. Ali Muhyiddin Hüsrevî(Molla Hüsrev), *Ed-Gürer ve’l Gürer*, TBMM Kütüphanesi, Ankara 2011, I-II, 253.

³¹⁵ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 26.

hukukunu çiğnemek anlamına gelmektedir. Bu yüzden açık veya kapalı bir şekilde asla evlilik teklif edilemez. Hanefilere göre bain talakla boşanmış kadına beynûnet-i suğra ve beynûnet-i Kübra halinde olsun evlilik teklif etmek caiz değildir.³¹⁶ Çünkü küçük beynûne halinde kocanın, karısının iddetinin bitiminde tekrar karısına dönme ihtimali bulunmaktadır. Ki o hakkı da bulunmaktadır. Büyük beynûne halinde ise gene öyle bir ihtimal bulunmaktadır. Cumhura göre bain talakla iddet bekleyen kadına üstü kapalı şekilde evlilik caiz görülmüştür.³¹⁷ Cumhur bu hükmü verirken Bakara 235. Ayeti esas almışlardır. Çünkü ayette, bu durumda olup iddet bekleyen kadınlara üstü kapalı bir şekilde teklifte bulunabileceği belirtilmektedir. Cumhura göre bu ayetin hükmü umumidir. Kocasını ölen kadın olacağı gibi bain talakla iddet bekleyen kadınlar da bu hükme dâhildir. Cumhura göre bain talakın her iki çeşidi de karı-kocalık hukukunu sona erdirmektedir. Karı-kocalık hukuku bittiği için evlilik teklifi üstü kapalı bir şekilde yapılabilmektedir. Dolayısıyla şahısların hakkını gasp söz konusu değildir.

2.2.NİKÂHIN TANIMI

Hanefilere göre nikâh, kasten mülki müt'ayı ifade eden bir akittir şeklinde tanımlanmıştır.³¹⁸ Erkeğin kadınla evlenmesi ve faydalanmanın mübah olması için aralarında hurmet-i musaherenin bulunmaması gerekmektedir. Mülki müt'a kavramıyla bu anlam kastedilmektedir.³¹⁹ Evliliğin oluşması için kadın ve erkeğin olması şart koşulmuştur. Buna göre kadın olmayıp üçüncü bir cins olursa; hünsa, cin vb. akit oluşmamaktadır.³²⁰ Hanefî mezhebine göre nikâhın asıl anlamı cinsel ilişkidir.³²¹ Akit manası mecaz manaya gelmektedir. Çünkü evlilikten kastedilen budur, demektedirler. Bu konuda Nisa 22. ayeti delil olarak ileri sürmektedirler: “*Babalarınızın nikâhladığı*

³¹⁶ Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 30.

³¹⁷ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, 17.

³¹⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylâî, *Tebyinu'l Hakaik Şerhu Kenzi'd Dekaiik*, 2. Cilt, 1. Basım, Matbaatü'l Kübra, Mısır 1889,94; İsmail Hakkı, *Vesail'ul Felah fi Mesail'in Nikâh*, 5; Hallaf, *Ahkamu Ahvali's Şahsiyye*, 15; Molla Hüsrev, *Ed-Gürer ve'l Gürer*, 208; Dureyviş, *ez- Zevacu'l Örfi*, 15; İbrahim b. Muhammed el- Halebî, *Mülteka el- Ebhur*, ter. Mustafa Uysal, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1968, I,326; Meydanî, *el-Lübab*, II, 1; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindîyye*, II, 255; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 17.

³¹⁹ İsmail Hakkı, *Vesail'ul Felah fi Mesail'in Nikâh*, 5; Taha Yılmaz, *Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2023, 59.

³²⁰ İbn-i Abidin, *Reddü'l- Muhtar*, V, 249.

³²¹ Serahsî, *Mebisât*, IV, 357; Bedrüddin Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidâye*, thk. Emin Salih Şa'ban, 5. Cilt, 1. Baskı, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 2000,3; Ebu'l Muhsin er-Rüyanî, *Bahru'l Mezheb*, thk. Tarık Fethi es-Seyyid, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, IX, 1. Basım, Beyrut 2009, 9.

kadınlarla nikâhlanmayın.”Ayetteki “nikâhlanmayın” ifadesinden maksat onlarla cinsel temasta bulunmayın manasına gelmektedir.³²² Yoksa onlarla evlilik akdi düzenlemeyin anlamına gelmemektedir. Buna göre nikâh, aralarında şer’î bir engel olmayan kadın erkeğin birbirinden faydalanmasını sağlayan bir akittir. Yani cinsel ilişkide bulunmayı helal kılan bir akittir. Cem manası buradan gelmektedir. Hanbelîlere göre hem bir akit hem de cima manasına geldiği kabul edilmektedir.³²³ Akit olarak kabul edilmesinin sebebi, akit olmadan da cinsel ilişki olabilmesidir. O yüzden akit olması lazımdır. Malikîlerin bir kısmına göre gerçek manada akit, mecaz manada cinsel ilişki ifade etmektedir.³²⁴ Diğer bir kısmına göre ise hem evlenme akdi hem de cinsel ilişki anlamına gelmektedir. Malikîler nikâhı kadının cinsel organından faydalanmak için yapılan bir akittir, şeklinde tanımlamışlardır.³²⁵ Buna göre aralarında şer’î bir engel olmayan bir kadından nikâh yoluyla faydalanmanın karşılığıdır. Malikîlere göre Kur’an-ı Kerim’de nikâh kelimesi hem cinsel ilişki hem akit anlamında kullanılmıştır. Şâfiîlere göre nikâh, inkah ve tezvic kelimeleri kullanılarak cinsel ilişkinin helal olmasını sağlayan akittir şeklinde tanımlanmaktadır.³²⁶ Bu kelimelerin başka dillerdeki karşılığıyla da akit sahih olmaktadır. Nikâhın amacı faydalanmayı sağlamasıdır. Yani nikâh kadından cinsel olarak yararlanmayı sağlamaktadır. Şafiîlere göre nikâh kelimesi hakikatte evlenme akdini, mecaz olarak da cinsel teması ifade etmektedir.³²⁷ Kur’an-ı Kerim’de nikâh kelimesi pek çok yerde evlilik akdi manasında kullanılmıştır, görüşündedirler. Bakara suresi 230. Ayette “...kadın başka birisiyle nikâhlanmadıkça...” kullanılan ifade akit anlamındadır, cinsel ilişki anlamında değil. Şafiîlerle Hanefîler bu konuda birbirlerine muhaliftir. Tanımın, yararlanma noktasında birleşirken mülkiyet ilişkisi bakımından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Ayrıca nikâhın işlevi konusunda Hanefîler gerçekte kastedilen cinsel ilişkidir derlerken; Şafiîler cinsel ilişki anlamı mecazdır, kastedilen mana evlenme akdidir görüşündedirler. Her iki mezhep de görüşlerini dile getirirlerken Kur’an-ı Kerim’den delil getirmektedir. Hanefîler Nûr suresi 3. Ayetindeki “zina eden erkek, zina eden kadından başkasıyla evlenemez” “nikâh” kelimesinin cinsel ilişki anlamında kullanıldığını ve evlilikle ilgili

³²² Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, V, 2041.

³²³ İbn Kudâme, *Muğnî*, III, 531.

³²⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 14.

³²⁵ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, V, 2044.

³²⁶ Şirbinî, *Muğnî’l Muhtaç*, XII, 2; Gazzalî, *el- Vâsit fi’l Mezheb*, V, 3.

³²⁷ Aynî, *Binaye Şerhu’l Hidaye*, 5. Cilt,3; Gazzalî, *el- Vâsit fi’l Mezheb*, V, 3.

diğer ayetlerin de bu anlamda kullanıldığını ifade ederlerken; Şafîiler Nûr suresi 3. Ayetinde “aranızdan bekârları evlendirin” kullanılan nikâh kelimesinin evlilik akdi anlamında kullanıldığını söylemektedirler. Mu'tezilî âlimlerinden Zemahşerî (ö.538/1144), Bakara Suresi 230. Ayetindeki “*kadın başka biriyle nikâhlanmadıkça*” hitabının dışında Kur'an'da nikâh kelimesinin cinsel ilişki anlamında hiç kullanılmadığını söylemektedir.³²⁸ Kısaca özetlemek gerekirse nikâhın tanımı konusunda her iki mezhep birbirinden farklı düşünmektedir. Hanefîler nikâhı cinsel ilişki anlamında yorumlamışlardır. Baktığımızda Şâfiî mezhebinin ictihadı daha isabetli görünmektedir. Kur'an'da da bu manada kullanıldığı aşîkârdır. Çünkü nikâh akdi denildiğinde sadece cinsel ilişki anlaşılmamaktadır. Ayet ve hadislerin çoğunda evlilik akdi anlamıyla kullanılmıştır.

2.2.1.Nikâhın Hükümü

Kur'an, sünnet ve icmayla sabit olan evliliği teşvik eden pek çok ayet ve hadis vardır. Bu durum İslam hukukçularını konu üzerinde düşünmeye ve hükmü konusunda ictihada varmaya sevk etmiştir. Nisa 3. Ayette “*içinizden bekârları evlendirin*” buyrulmaktadır. Bir hadiste “*sizden her birinizin evliliğinde sadaka sevabı vardır*”³²⁹ buyrulmaktadır. Bu emirlerin vücbiyet mi yoksa ibahiyet mi içerdiği tartışılmıştır. Peygamberimiz döneminde evlenmemeyi tercih eden sahabeler olmuştur ve Resulullah bu durumu kınamamıştır.³³⁰ Sonraki dönemlerde evlilik yerine ibadeti ve ilmi tercih eden birçok âlim bulunmuştur. Nikâhın hükmü şahısların durumuna göre değişebilmektedir. Bu konuda Şâfiîler ve Hanefîler evlilik konusunda çeşitli durumların oluşabileceğini kabul etmektedirler. Genel olarak i'tidâl halinde evliliğin hükmü konusunda iki mezhep arasında farklılıklar vardır. Müctehidlerin Kur'an ve sünnetten anladıkları mana, onların görüşlerini temellendirmede etkili olmuştur. Hanefîlere göre genel olarak normal durumda evlilik sünnettir.³³¹ Mezheplerin çoğu yani Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler bu görüştedir. Evliliğe güç yetiren ve zinaya düşme tehlikesi olmayana evlilik sünnet olarak görülmektedir. Böyle olmayanların hükmü ise değişmektedir.

³²⁸Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 3.

³²⁹ Müslim, Zekât, 53.

³³⁰ Serahsî, *Mebûsât*, IV, 360.

³³¹ Serahsî, *Mebûsât*, IV, 357; İbn-i Abidin, *Reddû'l- Muhtar*, V, 253.

Zahirîlere göre evlilik kişiye farz-ı ayndır.³³² Onlara göre Nisa 3'teki “*beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder olarak nikâhlayınız*” ayet emir mahiyetindedir ve her müslümanı evlenme konusunda bağlayıcıdır. Şâfiî mezhebine göre evlilik müstehaptır.³³³ Farz veya sünnet değildir. Kişi evlendiğinde bir sevap kazanmadığı gibi, evlenmediğinde ise günah kazanmaz. Hatta Şâfiîlere göre evlenmeye gücü yeten bir kimsenin evlenmeyip kendini ibadete vermesi daha makbul görülmüştür. Evliliğin ibadet olarak kabul edilmemesinin sebeplerinden biri kâfirin de evliliğinin meşru kabul edilmesidir. İbadet olsaydı kâfirin evliliğinin meşru kabul edilmemesi gerekirdi. Evliliğin hükmü konusunda Hanefîlerle Şâfiîler farklı düşünmektedirler. Hanefîlere göre evlilik sünnettir ve yapan sevap kazanır; Şâfiîlere göre ise evlilik mübahtır, yapan sevap kazanmadığı gibi yapmayan da günah işlemiş olmamaktadır. Şâfiî âlimlerinden Şirazî caiz olduğunu söylemektedir.³³⁴ Şâfiîlere göre Nisa 3'teki hitap emir değil nedbi ifade etmektedir. Evlenebilirsiniz anlamına gelmektedir. Peygamberimiz(s.a.v) in “*Ey gençler topluluğu! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin. Güç yetiremeyenler ise oruç tutsun*”³³⁵ hadisinde evlilik tavsiye edilmekte ama bir bağlayıcılık arz etmemektedir. Evlenmeye imkânı olmayanlara sabır ve oruç tavsiye edilip evlenmenin emredilmemesi evliliğin caiz ve müstehap olduğunu göstermektedir. İmam Şâfiî'ye göre evlenmek yerine ibadet etmenin daha makbul oluşu Al-i İmran suresi 39. Ayete dayanmaktadır.³³⁶ Ayette Allah u Teâlâ Yahya(as)ı “*efendi ve iffetli/nefsine hâkim olan kişi*” diye tasvir etmektedir. Şâfiî'ye göre Yüce Allah, o'nun ibadeti evliliğe tercih etmesini takdir etmektedir. Nikâhın hükmü konusunda Hanefî mezhebinin görüşü daha isabetli gözükmektedir. Gerek Kur'an'da gerek hadislerde evlilik teşvik edilmiştir. Dolayısıyla evliliğin sünnet olduğu akla uygun gözükmektedir. Peygamberimiz de yaptığı evliliklerle bizlere bilfiil örnek olmuştur. Evliliğin sünnet olduğu ve yapanın sevap kazandığı bizce daha makul görünmektedir. Çünkü evliliğin birçok maslahatı

³³² Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, V,5.

³³³ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, XII, 21; Nevevî, *Minhâc*,325; Gazzalî, *el- Vâsit fi'l Mezheb*, V, 2; Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l Mühezzeb*, XVII, 198; Nevevî, *Ravdatu't Tâlibîn*, V, 363; Maverdî, *el-Hâvî'l Kebir*, IX, 3.

Müstehap: Hz. Peygamberin bazen yapıp bazen yapmadığı, âlimlerin de insanlara yapılmasını tavsiye ettikleri fiil ve davranışlardır. Müstehabın terk edilmesi dinen kınanmayı gerektirmez, kişi yapıp yapmamakta serbesttir. Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 505.

³³⁴ Şirazî, *Mühezzeb*,IV, 111.

³³⁵ Bûharî, *Nikâh*, 5.

³³⁶ Genç, *Evlenmenin şer'i hükmü*, 474; Kasanî, *Bedâi*, II, 228.

vardır. Bunlardan bazıları nefsi haramdan korumak, fitnenin def edilmesi, çocuk terbiyesi gibi.³³⁷

Şahıslara göre nikâhın hükmü hakkında ise Hanefî mezhebi kaynaklarında değişik rakamlar bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda üç,³³⁸ bazı kaynaklarda dört,³³⁹ bazı kaynaklarda iki,³⁴⁰ bazı kaynaklarda da beş³⁴¹ olarak geçmektedir. Bu kaynakların ortalamasını ele aldığımızda ortaya şu sonuç çıkmaktadır:

1. Farz Olan Evlilik

Genel olarak hükmü sünnet olan evlilik şahısların durumuna göre bazen farz olabilmektedir. Bu da şahsın zinaya düşme tehlikesidir. Âlimler buna “tevekân” demektedirler. Tevekân, şiddetli şehvet halidir.³⁴² Kişiye galebe çalabilir. Kişiyi haram olanı işlemeye sevk edebilir. Kesin olarak zinaya düşme tehlikesi olmalıdır. Oruç tuttuğu halde nefsinin dizginlemeye yeterli olmamalıdır. Tüm âlimlere göre şiddetli tevekan halinde evlilik farz olmaktadır.³⁴³ Bu durumdaki bir kimsenin evlenebilmek için mehri verebilecek durumda olması gerekmektedir.

2. Vacip Olan Evlilik

Zinaya düşme tehlikesi bulunan kimsenin evlenmesi vacip olmaktadır.³⁴⁴ Mehir verebilecek ve eşinin geçimini temin edebilecek durumda olması gerekmektedir.

3. Haram Olan Evlilik

Kişinin, evlendiği kadına zulmedeceği bir durum varsa veya eşinin ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumdaysa evlilik haram olmaktadır.³⁴⁵ Evlilik huzur ve saadet bulmak içindir. Birbirine eza ve ızdırap verme yeri değildir. Erkek karısına zulmedecekse veya adaletli davranmayacaksa bu haram olur. Evlenmemek daha iyidir. Çünkü harama götüren yol da haram kabul edilmiştir.

³³⁷ İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-kadîr, III, 98-101.

³³⁸ Alemgir Şah, Fetavayı Hindîyye, II, 255; Mevsilî, İhtiyâr, 353, İsmail Hakkı, Vesail'ul Felah fi Mesail'in Nikâh, 8; Zeylî, Tebyinu'l Hakaik, II, 95.

³³⁹ Bilmen, Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, II, 42.

³⁴⁰ Molla Hüsrev, Ed-Gürer ve'l Gürer, 209.

³⁴¹ İbn-i Abidin, Reddû'l- Muhtar, V, 254-56.

³⁴² İbn-i Abidin, Reddû'l- Muhtar, V, 254; Aynî, Binaye Şerhu'l Hidaye, V, 6.

³⁴³ Kasanî, Bedâî, II, 228.

³⁴⁴ Molla Hüsrev, Ed-Gürer ve'l Gürer, 209.

³⁴⁵ İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, II, 7; Zuhaylî, İslam Fıkhi Ansiklopedisi, IX, 29.

4. Sünnet Olan Evlilik

İ'tidâl halinde ise sünnet olmaktadır.³⁴⁶ İ'tidâl ise, cinsel ilişkiyi istemekle istememek arasında bulunan normal haldir.³⁴⁷ Kişi evlenmediğinde zinaya düşme tehlikesi bulunmuyorsa, evlendiğinde eşine zulmedeceği bir durum yoksa evliliği sünnet olmaktadır. Aynı zamanda ailesinin geçim ve nafakasını karşılayabilecek durumda olmalıdır. Evliliğin aslî hükmü Hanefî mezhebine göre sünnet olarak kabul edilmektedir.

5. Mekruh Olan Evlilik

Eşine zulüm yapma ihtimali bulunan kimsenin evlenmesi mekruh olmaktadır.³⁴⁸ Şafîilere göre nikâhın aslî hükmü mubahlıktır. Yani ibahiyyettir.³⁴⁹ Kişinin evlenmesi bir ibadet olmayıp dünyevî işlerdendir. Hanefîlerle Şâfiîler bu konuda ayrılmaktadır. Kişilere göre evlenmenin hükmü hakkında da Şafîî hukuk kaynaklarında şu değerlendirmeler yapılmıştır:

Cinsel ilişkiye aşırı arzu duyup imkânı bulunan kimsenin evlenmesi müstehap kabul edilmektedir.³⁵⁰ Amacı nefsinin haramlardan korumak, salih çocuk sahibi ve sevap elde etme isteği gibi hayırlı amellerse uhrevî mükâfatı bulunmaktadır.

Evlenmeye ihtiyacı olmayıp evlenmeyen veya bir hastalığa maruz kalmış olan kimsenin evliliği mekruh olmaktadır.³⁵¹ Bu hastalık süregelen bir hastalık olabilir. Yaşlılık ve acizlik gibi sebeplerin bulunması durumunda da evlilik mekruh olmaktadır. Cinsel isteği olmadığı ve evliliğin gereğini yerine getiremeyecek durumdaysa yine evliliği mekruh olmaktadır. Evlenecek kişinin amacı salih evlat yetiştirmek, iffetini korumak gibi gayelerle olursa evlilik mübah olmaktadır.³⁵² Yani evlenmesi ile evlenmemesi müsavidir. Dilerse evliliği tercih eder.

Mehir ve nafaka ödeyebilmekle beraber kendini ibadete vermek isteyen kimsenin evlenmemesi müstehaptır.³⁵³ Çünkü evlilik onu ibadetten ve hayırdan alıkoyabilir.

³⁴⁶ İbn-i Abidin, *Reddû'l- Muhtar*, V, 255.

³⁴⁷ Molla Hüsrev, *Ed-Gürer ve'l Gürer*, 209.

³⁴⁸ Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, V,6.

³⁴⁹ Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, V,5.

³⁵⁰ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 13.

³⁵¹ Hin vd., *Büyük Şafîi Fıkhi*, II, 123.

³⁵² Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 21.

³⁵³ Hin vd., *Büyük Şafîi Fıkhi*, II, 123.

Görüldüğü gibi Şafîiler evliliği bir ibadet olarak görmedikleri için şahıslara göre evliliği de buna göre sınıflandırmışlardır. Hanefiler ise evliliği bir ibadet olarak görmektedirler. Şafîiler Nisa 3. Ayeti kendilerine delil olarak getirmektedirler; “*beğendiğiniz(veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın.*” Onlara göre bu ayet evliliğin neden farz veya vacip olmadığına delildir. Farz olan bir şey isteğe göre değildir.³⁵⁴ Kesin ve bağlayıcıdır. Evlilik farz veya vacip olsaydı namaz ve hac gibi emredilirdi. Hanefiler ise söz konusu ayeti evliliğin ibadet oluşuna delil olarak getirmektedirler. Hanefilere göre evlilikte şahısların durumu beş iken Şafîilere göre dördür.

Değerlendirme

Şafîiler ibadet olarak kabul etmemektedirler. Buna binaen şahısların durumunu efdâl olmaya göre değerlendirmişlerdir. Hanefiler ise evliliği ibadet olarak kabul etmektedirler. Şahısların durumuna göre evliliğin hükmü konusunda Hanefilerin taksimi daha makul görünmektedir. Çünkü evlenme ihtiyacı olanların yukarıda saydığımız maddelerden birine şartı tutmaktadır. Bu durumda evlilik farz olmaktadır. Her iki mezhep müctehitleri evliliğin hükmünü ve kişilere göre durumunu cinsel yönden ihtiyacın olması başta olmak üzere evliliğin gereklerini yerine getirebilme açısından ele almışlardır. Şafîiler özellikle şahısların ibadet hayatının evlilikten etkilenme, ibadetlerin aksaması açısından değerlendirmişlerdir. Hanefiler ise erkeğin evlendikten sonra kadına zulmetme ihtimalinin olması ihtimalini göz önünde bulundurarak, böyle olması muhtemel kimselerin evlenmesinin haram olmasına hükmetmişlerdir. İ’tidal halinde cumhura göre sünnet, Şafîilerde mübah kabul edilmiştir. Hanefilerin ictihadı daha makbul görünmektedir. Nasslarda evliliği teşvik anlamı vardır. Hz. Peygamber de evlilik konusunda bizzat örnek olmuştur. Bu durumda evlenmenin daha hayırlı ve sevap getiren bir amel olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.NİKÂHIN RÜKNÜ KONUSUNDA MUKAYESE

Hanefilere göre nikâhın tek bir rüknü vardır o da icap ve kabuldür.³⁵⁵ İcap, ilk konuşan kişiye aittir, kabul hemen peşinden gelmektedir. Hanefilere göre ilk tarafın

³⁵⁴ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 15.

³⁵⁵ Zeylaî, *Tebyinu'l Hakaik Şerhu Kenzi'd Dekaik*, II, 96; Kemalüddin Muhammed b. Abdilvahid el-İskenderî İbnü'l Hümmam, *Şerhu Fethi'l Kadir*, 1. Basım, Matbaatü'l Kübra, Mısır 1892,II, 344; Mevsilî, *el-İhtiyar*,353; Kasânî, *Bedâi*,II, 229; Meydanî, *el-Lübab*,II, 1; Ebu'l Hasan Ahmed b. Muhammed el-

“kızımı sana eş olarak verdim” lafzı icaptır. Karşı tarafın “kabul ettim” demesi de kabuldür. Cumhura göre kocanın veli veya vasiye yapmış olduğu teklif icap, kızın kendisinin veya velisinin karşılık vermesi kabuldür.³⁵⁶ Şâfiîlere göre ise nikâhın rükünleri beştir.³⁵⁷ Görüldüğü gibi nikâhın rükünü konusunda Hanefî ve Şâfiî mezhepleri arasında ortak olan tek madde siğa olarak görünmektedir. Bazı Şâfiî kaynaklarında ³⁵⁸ buna muhalif olarak nikâhın rükünü dört olarak kabul edilmektedir. Ama Şâfiî müctehidlerinin çoğunluğuna göre kabul edilen ortak görüş nikâhın toplam rükünlerinin beş tane olduğudur. Mâlikî mezhebine göre nikâhın toplam rükünleri beştir.³⁵⁹ Bunlar veli, mehir, koca, zevce ve siğadır. Sahih bir nikâh akdinin oluşması için siğanın belli şartları vardır. Bu şartlar yerine gelmeden akit sahih olmamaktadır. Şâfiîlere göre inkah ve tezvic kelimeleri olmadan akit sahih olmamaktadır.³⁶⁰ Çünkü icap ve kabul belirli lafızlarla olmaktadır. Kura’n-ı Kerim’de evlilik hakkında bu kelimelerle bahsedilmiştir. Ahzab 37. Ayette: “*Zeyd o kadınla ilişkisini kesince onu sana tezvic ettik...*” buyrulmaktadır. Ayette “tezvic” kelimesi kullanılmıştır. Bu yüzden Şâfiîlere göre evlilik için başka bir kelime kullanılması o manayı kapsamamaktadır. Hukukçulara göre her üç zaman kipinden biriyle akit kurulabilmektedir. Şâfiîler daha çok geçmiş zaman kipinini kullanılmasını tercih etmişlerdir.³⁶¹ Evlilikle ilgili siğa mazi fiille kullanılmaktadır. Hanefîlere göre biri geçmiş biri gelecek fiil siğasıyla da akit sahih olmaktadır.³⁶² Emir kipi de olmaktadır. Biri “kızımı bana nikâhla” dediğinde diğeri de “nikâhladım” derse akit sahih olmaktadır. Hanefîlere göre nikâh alış, bağışlama, sadaka ve mülkiyet lafızlarıyla mümkün olmaktadır.³⁶³ Ancak icar, ibaha, emanet, rehin ve vasiyet lafızları

Kudûrî, *Muhtasarü'l Kudûrî*, thk. Kamil Muhammed Mahmud, Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 1997,144; Mehmed Sürûrî, *Nikâh ve Talak Ahkâmı*, İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2023,66;

³⁵⁶ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX,33.

³⁵⁷ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 97; Ebu Bekr b. Muhammed Şettâ ed- Dimyatî, *Îlânetu't Talibin Metni Fethu'l Mûin*, Daru's Selam, Kahire 2013, III, 274; Nevevî, *Minhac*, 327; Muhammed Zührî el Gamravî, *Siracü'l Vehhac*, Darü'l Ma'rife, Beyrut ty., 362.

³⁵⁸ Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim er-Rafî el- Kazvinî, *el Aziz Şerhi'l Veciz*, 7. Cilt, 1. Basım, Daru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut 1997,492; Ebû Zekerîya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Ravdatu't Talibin*, IV, 382.

³⁵⁹ Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî (ö. 741/1340), *el-Kavaninü'l Fıkhiyye*, thk. Mâcit el-Hamâvî, Dâr-ı İbn-i Hazm, Beyrut 2013,340; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, V, 2058.

³⁶⁰ Nevevî, *Minhac*, 328; Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, V, 10; Yahya b. Ebu'l Hayr b. Salim el-İmranî, *el-Beyan Fi Mezhebi's Şâfiî*, thk. Kasım Muhammed Nûri, Daru'l Minhac, Cidde 2014, IX, 233.

³⁶¹ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 100.

³⁶² Merğinanî, *Hidaye*, II, 5.

³⁶³ Halebî, *Mülteka*, I, 328.

ile sahih olmamaktadır. Çünkü bu lafızlarda malikiyet ifade eden bir anlam bulunmamaktadır. Nikâhın mülk anlamı ifade eden kelimelerle kullanılması gerekir. Çünkü nikâhta süreklilik sözkonudur. İmam Şafî'ye göre bu kelimelerle olmamaktadır. Ancak evlendirme manasında olan inkah ve tezvic kelimeleriyle olmaktadır. İcap ve kabulün şartları;

1. Hem Hanefî hem de Şafîlere göre siğanın belli lafızlarla olması gerekmektedir. Şafîlerde inkah, tezvic ve türevleri ile olabilmektedir. Bu kelimeler haricinde kullanılan kelimelerle akit mün'akit olmamaktadır. Bu kelimeler hem icapta hem kabulde kullanılmalıdır. Hanefîlerde ise hibe, temlik, tasadduk, bey' kelimeleriyle de olabilmektedir.³⁶⁴ Buna benzer akdin sürekliliğini ifade eden kelimeler akdin kurulması için kabul edilmektedir.

2. Hanefîlerde ve Şafîlerde icap ve kabulün aynı mecliste olması gerekmektedir. Kadın veya babasının damat tarafına evlilik teklif etmesinden sonra damadın meclisten ayrılıp sonra tekrar meclise dönüp "kabul ettim" demesi halinde siğa gerçekleşmiş olmamaktadır. Taraflardan birinin hazır olmaması durumunda hüküm aynıdır.

3. Şafîlerde icap ve kabulün peşpeşe olması gerekmektedir. Kızın velisinin koca adayına teklif yaptıktan sonra koca adayının aradan belli bir sürenin geçmesi halinde akit mün'akit olmamaktadır. Böyle bir durumda damadın evlenmekten vazgeçmiş olabileceği akla gelebilir. Hanefîlerde ise kabulün icaptan hemen sonra olması şart değildir.³⁶⁵ İcap yapıldıktan sonra aradan bir müddet geçtikten sonra kabul yapılırsa akit geçerli olur. Şayet icap yapıldıktan sonra sonra kabul yapılmadan meclis değişirse akit geçerli olmamaktadır.³⁶⁶ Bunun için tarafların bir mecliste bulunmaları şarttır.

4. Şafî mezhebine göre akdin belli bir süreyle sınırlandırılmış olmaması gerekmektedir.³⁶⁷ Ayrıca akdi yapanların ehliyetinin akit tamamlanıncaya kadar devam etmesi gerekmektedir.³⁶⁸ İcap ve kabulde bulunanlardan birinin bayılması vb. sebeplerle

³⁶⁴ Mevsilî, *el-İhtiyar*, 355.

³⁶⁵ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, V, 2062; Yılmaz, *Aile Hukuku*, 73.

³⁶⁶ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindîyye*, II, 261.

³⁶⁷ El- Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhı*, II, 155.

³⁶⁸ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 103.

ehliyetini kaybetmesi durumunda akit mün'akit olmamaktadır. Hanefî mezhebinde de aynı şart geçerlidir.³⁶⁹

5. Her iki mezhebe göre de kabulün icaba aykırı olmaması şarttır.³⁷⁰ Lafızların birbirine uygun olması ve kastedilen şeylerin aynı manaya delalet etmesi gerekmektedir. Eğer kastedilen şeylerle söylenen şeylerin ayrı olması durumunda akit sahih olmamaktadır.

2.3.1. Sarih ve Kinaî Lafızlarla Nikâh

Hanefî mezhebine göre kinaî lafızlarla akit sahih olmaktadır.³⁷¹ Kinayeli lafızlar “evlendirme” vb. kelimeler dışında kullanılan kelimelerdir. “Sana temlik ettim” “sana eş olarak verdim” gibi içinde nikâh ve evlendirme geçmeyen kelimelerdir. Şafiîlere göre kinaî sözlerle evlendirme kesinlikle sahih olmamaktadır.³⁷² Şafiîler burada niyete bakmışlardır. Kinayeli sözlerle evlendirmenin asıl maksadı ifade etmeyeceğini düşünmüşlerdir. Hanefiler ise sözlere itibar etmişlerdir. Niyete itibar etmemişlerdir.

2.3.2. Arapçadan Başka Dille Nikâh

Arap olmayan ve Arapça bilmeyenlerin Arapçadan başka bir dille nikâh akdetmeleri tüm mezheplerce kabul edilmektedir.³⁷³ Evlilik akdinde kastedilen amaç, maksadı ve gayeyi ifade edebilmektir. Bu da tüm dillerde mümkün olabilmektedir. Yalnız İmam Şâfiî, Arapça bilenlerin Arapça dışında bir dille nikâh kıymalarını caiz görmemektedir.³⁷⁴ O'na göre nikâh da namaz gibidir. Namaz kılan nasıl kıraati Arapça yapıyorsa, evlilik akdinde de Arapça bilen Arapça icap ve kabulde bulunması gerekir. Ancak Arapça bilmeyenin Arapça siğayı kullanması halinde maksadın ne olduğunu anlamayabilir. Cumhur, isteyen istediği dilde nikâhı akdedebileceğine hükmetmiştir. Özellikle günümüzde bu konunun tartışılması İslam'a zarar verebilmektedir. İbn-i Teymiye de nikâhın sadaka ve alışveriş gibi bir muamele olduğunu ve ister Arapça

³⁶⁹ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 62.

³⁷⁰ İsmail Hakkı (Manastırlı), *Vesail'ul Felah fi Mesail'in Nikâh*, 13.

³⁷¹ Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidâye*, V, 9.

³⁷² Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 107; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, V, 383; Kazvinî, *el-Aziz*, 491.

³⁷³ Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 42.

³⁷⁴ Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 43.

isterse başka bir dilde olsun bir fark bulunmadığını söylemiştir.³⁷⁵ Bakıldığında cumhurun görüşü daha isabetlidir. Nikâhın Arapça olmasıyla ilgili herhangi bir nass bulunmamaktadır. Herkes kendi dilinde akdi icra edebilmelidir. Arapça yapılmasının bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu konuda Şâfiîler Hanefîlerle ayrılmaktadır.

2.3.3.Yazı veya Mektupla Nikâh

Evlilik akdinde aslolan yüzyüze ve şifahi olarak akdetmektir. Tarafların yüzyüze bulunması ve birbirlerini işitip anlamaları; arada başka bir şeyin olmaması gerekmektedir.Çünkü nikâh önemli bir akittir ve sonuçları tüm tarafları etkileyebilmektedir. Fakat bazen şartlar tarafların bir arada bulunmasını engelleyebilmektedir. Koca adayı ve gelin adayı arasında uzak mesafe bulunabilmektedir. Bu durumda olanların nikâhlarının nasıl kıyılacağı konusunda Hanefî ve Şâfiî mezhepleri arasında ihtilaf vardır. Hanefî mezhebine göre mektup veya yazıyla akit nün'akıt olmaktadır.³⁷⁶ Damat adayının gönderdiği mektubun iki şahidin huzurunda kadına okunmasıyla ve kadının kabul etmesiyle akit mün'akıt olmaktadır. Bu tıpkı yüzyüze yapılan akit gibidir. Elçi gönderilmesi de Hanefî mezhebinde mektupla akit yapmak gibi kabul edilmiştir. Esasında tarafların birbirlerini işitme şartı vardır. Ama mektupla mesaj okunduğunda bu şart yerine gelmiş olmaktadır. Şâfiîler mektupla evliliği kabul etmemektedirler.³⁷⁷ Mektupla evlilik kinayeli sözlerle evliliğe benzetilmiştir. Bu sebeple caiz görülmemiştir. Dolayısıyla Hanefî mezhebine göre mektupla evlilik caiz görülürken, Şâfiî mezhebine göre caiz değildir. Günümüzde teknolojik gelişmelere bağlı olarak internet ve telefonla nikâh akdinin icra edilmesi tartışılmaktadır. Bu mesele yeni olması hasebiyle çağdaş İslam hukukçularının gündeminde yer almaktadır. Esasında teknoloji aletleriyle nikâh akdi yazı ve mektupla evliliğe benzemektedir. Şâfiîler³⁷⁸ bu meseleyi caiz görmemektedirler. Aslolan irade beyanının sözlü olarak yapılmasıdır. Dolayısıyla gaippler arasında icap ve kabulün yazılı olarak yapılması ile icra edilen nikâh akdi geçersizdir.³⁷⁹ Bu durum nikâh akdinin

³⁷⁵ Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*,43.

³⁷⁶ Mehmed Zihnî, *Nimet-i İslam(Münakehat ve Müfarakat)*, 383; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, II, 318; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyîye*,II, 262; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*,44.

³⁷⁷ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*,V,384;Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*,XII, 108; Kazvinî, *el-Aziz*,496.

³⁷⁸ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, V, 383-384.

³⁷⁹ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzeb*, XVII, 197;

taşıdığı hassasiyetten kaynaklanmaktadır. Diğer muamelelerde yazılı irade beyanıyla yapılan işlemler geçerli kabul edilmiştir. Elektronik cihazlarla nikâh akdinin kabul edilmemesinin gerekçelerinden biri icap ve kabulün aynı anda olmasının şart koşulmasıdır.³⁸⁰ Diğer bir gerekçe aldatma/aldanma ihtimalinin olma ihtimalidir. Ayrıca irade beyanının sarîh lafızlarla ifade edilmesi gerekmektedir. Sosyal medya ile yapılan akit kinaî akit kategorisine girmektedir. Hanefîler ise sosyal medya ve internet aracılığıyla yapılan akdi geçerli kabul etmektedirler.³⁸¹ Hanefîler, gaibin iradesini yazılı olarak ifade etmesi sözlü olarak ifade etmesi gibidir, kuralını işletmektedirler. Bunun için sosyal medya aracılığıyla icapta bulunulduğunda iki şahit, kabulde de iki şahit huzurunda icra edilmesi şartıyla mün'akit olacağı kabul edilmiştir.

Değerlendirme

Nikâh akdi hassas bir konu olduğundan tarafların yüzyüze ve şahitler huzurunda sözel irade beyanıyla akdi gerçekleştirmesi ictihadı yani cumhurun görüşü daha makul gözükmektedir. Tarafların açık ve kesin iradeyle ve sözlerle ifade etmesi gerekmektedir. Telefon vb. kitle iletişim araçlarıyla yapılan akit akdin güvenilirliğine darbe vurabilir. Aldatılma mümkündür. Özellikle yapay zeka teknolojisinin kullanılmasıyla kişilerin sesleri ve görüntüleri kopyalanabilmektedir. Henüz yeni olan yapay zeka teknolojisinin ileride ne tür sorunlara yol açabileceği de meçhuldür. Hem kadın hem de erkeğin menfaatlerini ve maslahatlarını gözetme amacıyla nikâhın rükünlerinin beş olması da konuya verilen önemi göstermesi bakımından daha makuldür.

2.4. VELÂYET KONUSUNDA MUKAYESE

Velayet konusuna geçmeden önce tanımına bakmada yarar vardır. Sözlükte “idare etmek, düzenlemek, işini üzerine almak” anlamlarına gelen velayet fikhî ıstılahta; başkası üzerindeki söz ve tasarruf hakkını ifade etmekte olup, başkaları adına onların rızaları alınmaksızın hukukî işlemde bulunma yetkisini ifade etmektedir.³⁸² Velâyet, ehliyetsiz veya eksik ehliyetli kimseler adına ve onların yerine tasarrufta bulunma sistemidir. Velinin bulunmasının zorunlu tutulmasının ilk başta kişi hak ve

³⁸⁰ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, V, 384.

³⁸¹ İbnü'l-hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, 192-193.

³⁸² Cürcânî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, thk. Âdil Enver Hızır, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007, 254; Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 690.

hürriyetlerine kısıtlama konulması gibi anlaşılabilir. Oysa asıl amaç başta ehliyet bakımından nakıs olanlar başta olmak üzere tarafların haklarını savunmak ve teminat altına almaktır. Bu yüzden İslam velâyet sistemini tanımış ve meşru kabul etmiştir. Şâfiîler velâyetin gerekli olduğuna inanmaktadırlar. İmam Şâfiî'ye göre Bakara 232. ayetindeki: “*Onların eşleriyle evlenmelerine engel olmayın*” ayeti veliliğin hukukî statüsü hakkında en önemli delildir.³⁸³ Hz. Peygamber bir hadisinde: “*Velînin dul kadın konusunda bir yetkisi yoktur. Yetim kız evlendirilirken kendisine danışılır, susması kabul anlamına gelir*”³⁸⁴ buyurarak velinin bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Bu hadis veliliğin meşru kılındığına delil olarak gösterilmektedir. Bu hadise dayanarak Şâfiîler evlendirmede dul kadının velisinin onayının alınması gerektiğini, bakire kızların evliliğinde ise veli onayının zorunlu olduğuna hükmetmişlerdir. Velâyet ile ilgili diğer hadisler: “*Velisiz nikâh olmaz*”³⁸⁵ “*Hangi kadın velîsinin izni olmadan evlenirse onun nikâhı batıldır, batıldır, batıldır.*”³⁸⁶ Bu hadisler aynı zamanda Şâfiîlere göre kadının kendi irade beyanıyla evlilik akdedemeyeceğini beyan etmektedir. Şâfiîlerde veli nikâhın rûknü olarak kabul edilmektedir.³⁸⁷ Nikâhta da veli olmadığı zaman nikâh batıl olmuş olup bir hüküm ifade etmemektedir. Şâfiîlerle birlikte Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ile Hz. Ömer, İbni Mes'ud(ö. 32/652), İbni Abbas(ö. 68/687), Hz. Aîşe(ö. 58/678), Said b. El- Müseyyeb(ö. 94/713), Ömer b. Abdülaziz(ö. 101/720) ve diğer müctehidler de bu görüştedir.³⁸⁸ Velâyet bütün kadınlar için geçerli olmaktadır.³⁸⁹ Küçük büyük, asil veya düşük, bakire veya dul tüm kadınlar için geçerli olmaktadır. Şâfiîlere göre herkes veli olamamaktadır. Veli olmanın bazı şartları ve sebepleri vardır. Şâfiîlerde veli olma sebepleri kazandıran durumlar şunlardır.³⁹⁰ Baba olmak, ki bu en kuvvetli sebeptir. Baba, bakire olan küçük ve büyük kızlarının rızalarını almaksızın onları evlendirme yetkisine sahiptir. Aralarında bir düşmanlık bulunsa evlendirme yetkisi kendisinden alınabilir. Yalnız yetişkin olan dulun iznininbizzat alınması gerekir. Dede de baba gibidir. İkincisi asabe olmaktır; erkek kardeş, amca gibi baba tarafından

³⁸³ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 141.

³⁸⁴ İbn Mâce, Nikâh, 11; Nesâî, Nikâh, 31; Ebû Dâvûd, Nikâh, 25.

³⁸⁵ Buhârî, Nikâh, 36; İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14.

³⁸⁶ İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14.

³⁸⁷ Şâfiî, el-Ümm, VI, 31; Kazvinî, *el-Aziz*, 496; Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 37-38; Süleyman el-Büceyremî, *Büceyremî Ale'l Hatib*, 2. Basım, Daru'l Fikr, Beyrut 2007, III, 387; Şirazî, *Mühezzeb*, II, 119; Nevevî, *Ravdatu't Talibin*, 401; Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, el-Ümm, VI, 31; Nevevî, *Minhac*, 329.

³⁸⁸ Kazvinî, *el-Aziz*, 7. Cilt, 526; Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 38.

³⁸⁹ Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 38.

³⁹⁰ Nevevî, *Ravdatu't Talibin*, V, 401-405;

gelen akrabalaradır. Bunların, rızalarını almadan kadınları ve kız çocuklarını evlendirmeleri caiz olmamaktadır. Üçüncüsü mülk, dördüncüsü de devlet başkanıdır. Ki veliyyi hass bulunmadığında yetki devlet başkanı veya onun şahsında hâkime geçer. Hanefîlere göre velâyet evliliğin nefaz şartlarındandır.³⁹¹ Nefaz şartları, akdin yürürlük kazanması için gerekli olan şartlardır. Nefaz şartı akdin tamamlanması için şart değildir. Olursa iyi olur olmazsa akit eksik bulunmakla birlikte geçerlidir.³⁹² Buna göre evliliğin oluşması için bütün şartlar yerine gelmişse akdin işlerlik kazanması için veli onayı gerekebilir. Kadın dengi olmayan biriyle evlenmişse veya değerinin altında mehirle evlenmişse velisi itiraz edebilir. Bu durumda akit işlerlik kazanmaz yani evlilik olmaz. Veli izin verdiğinde akit nafız olur. Malikîlere göre şeref, güzellik ve mal yönünden bir eksiklik bulunmazsa velisiz akit sahih olmaktadır.³⁹³ Hanefîlere göre velâyet sebepleri şunlardır; Neseb veya neseple asabe yani fûrû; önce oğul ve ne kadar aşağıya inerse insanın oğullar sonra baba(akrabalık), ikinci olarak vela, üçüncü olarak mülk, dördüncü olarak kadı yani sultan gelmektedir.³⁹⁴ Bilmen bunlara karibler yani yakınları ve zev’l erhamı eklemektedir.³⁹⁵ Bu kimseler küçük yaştaki kızlar üzerinde icbarî velâyet hakkına sahiptirler. Bu saydığımız sebepler küçük yaştaki kız çocuklarının veliliği hakkındadır. Yetişkin olan kızların ve kadınların evlilikte veliliğe gerek olmadığına dair Hanefîlerin görüşü vardır. Bu konudaki delilleri: Bakara 234. Ayet; “*Bekleme surelerini bitirdikleri vakit kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur.*” Bakara 230. Ayet: “*Eğer erkek kadını (üç defa) boşarsa ondan sonra kadın başka bir erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz.*” Hanefîlere göre bu ayetler evlilikte veliliğe gerek olmadığı ve hitabın kadınlara olduğunun delilleridir.³⁹⁶ Bu durumda ergenliğe ulaşmış tüm kadınlar kendilerini evlendirmekte yetkilidir. Veliye gerek yoktur.

Velâyet-i amme bütün şahısları kapsayan velayettir. Devlet başkanı, temsilcisi, onun adına iş gören vali ve hâkimler bu velayete sahip kişilerdir.³⁹⁷ Velinin velayet

³⁹¹ Hallaf, *Ahkamu Ahvali Şahsiyye*, 28; Ebû Zehra, *Ahvalu’ş Şahsiyye*, 107.

³⁹² Maverdî, *Havi’l Kebir*, IX, 38.

³⁹³ Maverdî, *Havi’l Kebir*, IX, 38.

³⁹⁴ Kasânî, *Bedâi*, II, 252; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, V, 2077; Molla Hüsrev, *ed-Dürer ve’l Gürer*, 221; Mehmed Zihni, *Nimet-i İslam*, 393.

³⁹⁵ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 47.

³⁹⁶ Serahsî, *Mebcut*, V, 17.

³⁹⁷ Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 690; Yılmaz, *Aile Hukuku*, 84.

hakkını yitirdiği durumlarda veya velilerden hiç kimsenin bulunmadığı hallerde velayet sultana veya onun atadığı temsilciye geçer. Şafîî ve Hanefî mezheplerinde durum aynıdır. Hadiste: “*Velisi olmayanın velisi sultandır*”³⁹⁸ buyrulmaktadır. Veli olduğu halde meşru bir gerekçeye dayanmadan kızı evlendirmedeği takdirde velayet yine devlet başkanına geçmektedir. Velayet hakkı önceliği velilere ait olduğu için devlet başkanına devredilmesi son çaredir. Bir kızın baba veya dede gibi velisi varken özel bir sebep olmaması dışında devlet başkanı tarafından evlendirilemez.³⁹⁹

Velâyet-i hassa veya mahkeme kararıyla kâsır(ehliyet bakımından kısıtlı kişi) kimsenin malî ve şahsi işlerini yürütmek üzere atanan kişinin sahip olduğu velayete denilmektedir.⁴⁰⁰ Baba, dede, amcanın velayeti bu türden velayete girmektedir. Mecelle’de şöyle kanunlaştırılmıştır: “Velâyet-i hâssa velâyet-i âmmeden akvâdır.”(Mecelle, md: 59). Cumhura göre velayet asabenin(erkek akrabaların) hakkıdır. Hanefilere göre asabe bulunmadığı takdirde velayet umumi veliye değil zevi’l-erhama (asabe dışında kalan akrabalar) geçer.⁴⁰¹ İcbarî Velâyet velayeti altındaki kimseleri izin ve rızalarını almaksızın evlendirme yetkisine sahip olan velidir.⁴⁰² Daha çok uygulaması görülen velilik türü bu veliliktir. Sıradışı durumlarda velayet babadan başkasına geçmektedir. Şafiîlere göre icbar velayetine sahip olanlar baba ve dedelerdir.⁴⁰³ Yetkinin sadece bu iki kesime verilmesinin sebebi, bunların velisi oldukları kimselere karşı şefkat ve merhamete daha fazla sahip olmasıdır. “*Dul kadın kendi nefsi hakkında tasarrufa daha fazla hak sahibidir; bakireyi ise babası evlendirir*”⁴⁰⁴ hadisi Şafiîlerce velinin baba ve dede olacağına delil olarak getirilmiştir. Bu veliler büyük olsun küçük olsun kızlarını zorla evlendirebilir.

Baba ve dede dışındaki velilerin zorla evlendirme yetkileri yoktur. Hanefilere göre ise icbar velayeti hakkı bütün asabeye aittir. Asabe erkek akrabalardır. Yakın akraba yoksa velayet uzak akrabaya intikal etmektedir. Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiîler icbar velayetinin, ehliyetini yitirenleri ve küçük olsun büyük olsun bakire olan yani

³⁹⁸ İbn Mâce, *Nikâh*, 15.

³⁹⁹ Kasânî, *Bedâi*, II, 252.

⁴⁰⁰ Aslan, *İslam Hukukunda Evlilikte Velayetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velayetinin Kime Geçeceği Konusunun Değerlendirilmesi*, 29.

⁴⁰¹ Serahsî, *Mebhut*, V, 13.

⁴⁰² Ebu Zehra, *Ahvalu’s-Şahsiyye*, 107

⁴⁰³ Şirazi, *Mühezzeb*, II, 125.

⁴⁰⁴ Müslim, *Nikâh*, 9.

evlenmemiş kızları kapsadığını söylemektedirler.⁴⁰⁵ Hanefîler ise icbari velayetin ehliyetini yitirenleri ve yaşı küçük olan kız ve erkekleri kapsadığını kabul etmektedirler.⁴⁰⁶ Burada görülüyor ki her iki mezhepte de ehliyetini yitirmek ortak sebeptir. Hanefîler velayet konusunu dar tutarken Şafîîler daha geniş tutmuşlardır. Şafîîlere göre evlenmemiş bütün kızlar icbari velayet kısmına dâhildir. Ehliyetini yitiren kimselerin yaşlarının büyük olması önemli değildir. Üzerlerindeki zorunlu velayet devam eder. Hanefîler ise yaşları büyük kızların yani bülûğa ermiş kızların icbari velayete dâhil olmayacağı görüşündedirler. Nikâhlarını kendileri akdedebilirler. Şafîîler ise bülûğa ersin ermesin tüm kızların icbari velayete tabi olduğunu savunmaktadırlar. Hanefîlerde velayetin illeti küçüklük iken Şafîîlerde ve Malikîlerde bekârlıktır.⁴⁰⁷ Bu yüzden Şafîîlerde kızın yaşı kaç olursa olsun bekâr olduğu müddetçe icbari velayete tabidir. Ama Hanefîlerde bülûğ yaşına uğramış kız artık icbari velayete tabi değildir. Şafîî mezhebinde var olan icbari velayet uygulaması bazen velilerin kızlarını istemedikleri kimselere zorla vermesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir. İcbari velayetin buna alet edilmesi sonradan mutsuz evliliklere sebep olabilmektedir. Evlendirmede kızın da rızasının alınması güzel bir davranıştır. Hz. Peygamber bu konuda: “*Genç kızın izni alınır izni ise susmasıdır*”⁴⁰⁸ buyurarak bekâr kızların izinlerinin alınmasını emretmiştir. Velinin müvekkilesini zorla evlendirmesinin caiz olmadığını savunan âlimler çoğunluktadır.⁴⁰⁹ İhtiyarî velâyette velinin, evlendireceği kişinin izin ve rızasını alması gerekmektedir. Rızası olmadan evlendiremez. Şafîîlere göre bu tür velayet sadece dul kadın hakkında geçerlidir.⁴¹⁰ Veli dul kadını rızasını almak şartıyla evlendirebilmektedir. Dul kadın rızasını şifahi olarak bildirmek zorundadır. Hanefîlere göre bülûğa ermiş kızlar ve dul kadınlar velilerinin izni olmadan da evlenebilirler. Bu konuda velilere ihtiyaç yoktur. Yalnız, örfe ve âdete göre izin istemeleri müstehap kabul edilmiştir.⁴¹¹ Dolayısıyla Hanefîlere göre mücbir veli dışında veli yoktur. İhtiyarî velayet ise isteğe bağlıdır. Hanefîler bu konuda Bakara suresi 230. ayete

⁴⁰⁵ Aslan, *İslam Hukukunda Evlilikte Velayetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velayetinin Kime Geçeceği*, 30.

⁴⁰⁶ Zeylî, *Tebyînu'l-Hakâik*, II, 117.

⁴⁰⁷ H. Yunus Apaydın, “*Velâyet*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, 17.

⁴⁰⁸ Buhârî, *Nikâh*, 41; İbn Mâce, *Nikâh*, 11; Nesâî, *Nikâh*, 31.

⁴⁰⁹ Şah Veliyullah Dihlevî, *Hüccetullahi'l Baliğa* (İslam Düşünce Rehberi), II, ter. Mehmet Erdoğan, İmaj Yayınları, İstanbul 2003, 326.

⁴¹⁰ Hin vd., *Büyük Şafîî Fıkhi*, II, 163.

⁴¹¹ Ebu Zehra, *Ahvalu's-Şahsiyye*, 126.

dayanmaktadırlar: “Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın başka bir erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz.” Burada Allahu Teâlâ evlenme fiilini kadına nispet etmektedir. Erkeklerle hitap etmemektedir. Bu durum da kadının evlenirken bir veliye ihtiyacı olmadığına delalet etmektedir. Kadın, kendisini kendi isteğiyle evlendirme yetkisine sahiptir. Hanefilere göre hür, akil ve baliğa kadının kendini evlendirme konusunda kimseye ihtiyacı yoktur.⁴¹² Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Züfer bu görüştedir.⁴¹³

2.4.1. Velide Bulunması Gereken Şartlar

İslam hukukunda velilik önemlidir. Çünkü veli başkasının hayatı üzerinde etkili olabilmektedir. Vereceği karar sadece kendisini değil, başkasını da etkileme özelliğine sahiptir. Bu etki ömür boyu sürebilmektedir. Çünkü evlilik çoğunlukla ömür boyu sürmektedir. Veli eğer müvekkilini istemediği bir evliliği yapmaya zorlamışsa, onu ömür boyu mutsuz olmaya mahkûm etmiş demektir. Tersisi durum da geçerlidir. Bunun için veli olacak kimsenin bir takım şartlara sahip olması gerekmektedir. Adaletli olmak gibi. Velinin taşıması gereken şartlar bu açıdan önem arz etmektedir. Örneğin adaletten yoksun birisinin müvekkili bulunduğu kimse hakkında hakkaniyetli bir karar vermesi biraz zordur. Ve haksızlığa düşme ihtimali yüksektir. Müvekkilinin maslahatını gözetme konusunda ihmalkâr davranabilir. İslam hukukçuları bu konuda veli olmaya elverişli olmak için velilerin bazı şartlar taşımaları gerektiği üzerinde durmuşlardır. Din birliği her iki mezhepte de geçerlidir. Büluğ alameti görülmeyen çocuklar ise cumhura göre 15 yaşında, İmam-ı Azam’a göre erkeklerde 18 kızlarda 17 yaşına girmekle hükmen büluğ olmuş sayılırlar. Bunaklık da akıl hastalığı gibidir. Bazen tamamen kalıcı olduğu gibi, bazen akıllı gibi davranabilmektedirler. Bunaklar mümeyyiz çocuk gibi muamele görürler.⁴¹⁴ Akil ve baliğ olmak Hanefî ve Şafiîlere göre veli olmak için gereklidir. Velilik için gerekli olan şartlardan biri de hür olmaktır.⁴¹⁵ Hürriyet şartı her iki mezhebe göre de gerekli görülmüştür. Hanefiler dışındaki cumhura göre velilik için erkek olmak şarttır.⁴¹⁶ Cumhura göre kadının kendi nefsi üzerinde velayet hakkı

⁴¹² Kazvinî, *el-Aziz*, VII, 526.

⁴¹³ Kazvinî, *el-Aziz*, VII, 526.

⁴¹⁴ Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, XI, 179.

⁴¹⁵ Şirazi, *Mühezzeb*, IV, 121; Kazvinî, *el-Aziz*, 549.

⁴¹⁶ Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 156.

bulunmamaktadır. Hanefîler ise velayet için erkek olmanın şart olmadığını söylemektedirler. Bu konuda Hanefîler Şâfiîlerle ayrılmaktadır. Adalet, büyük günahları işlememek ve küçük günahlarda ısrar etmemektir.⁴¹⁷ Şâfiî ve Hanbelî mezhebi velilikte adalet sahibi olmayı şart koşarken Hanefî ve Mâlikî mezhebi adalet şartını aramamaktadırlar.⁴¹⁸ Adil olmayanın veliliği Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre elinden alınır. Adil olmayan birinin tarafsız ve sağlıklı karar veremeyeceği düşünülmüştür. Şâfiî ve Hanbelîlerin dayandıkları delil şu hadistir: “*Veli ve iki adaletli şahit olmadıkça nikâh olmaz.*” Hanefî ve Malikîler ise velide adalet şartının gerekli olmadığını, Hz. Peygamber döneminde de böyle bir olayın yaşanmadığını söylemektedirler. Adil olmamak, yani fasık olmak insani ve vicdani duygulardan yoksun olacağı anlamına gelmemektedir. Çağımızda var olan genel bozulmadan dolayı adalet şartının aranmaması daha makbul görünmektedir. Hac için ihrama giren kişiye birçok şey haram olmaktadır. Onlardan biri de evlenme ve evlendirme yasağıdır. Şâfiîlere göre ihramlı olan kimse başkasını evlendirmek için veli olamaz. Konu ile ilgili: “*İhramlı olan kişi evlenemez ve evlendiremez*”⁴¹⁹ hadisine dayanmışlardır. Cumhur bu hadisi akit manasında anlamışlar ve ihramlının evlenme ve evlendirmesinin yasak olduğu hükmüne varmışlardır. Hanefîler ise bu hadisteki ifadeyi cinsel ilişki manasında anlamışlardır.⁴²⁰ Ayrıca Peygamberimizin ihramlı iken evlendiğini söyleyerek ihramlı iken evlenmenin caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bu konuda her iki mezhep arasında hadisin yorumlanması konusunda görüş ayrılığı vardır.

Sözlükte “doğru yolu bulmak, mâkul davranmak” gibi mânalara gelen **rüşd** kelimesi fıkıh terimi olarak kişinin mallarını din, akıl, mantık ve iktisat prensiplerine uygun biçimde koruyup harcamasını sağlayan fikrî olgunluğa sahip olmasını, Şâfiî’ye göre bunun yanı sıra dinî ve ahlâkî açıdan adalet vasfını taşımasını ifade eder.⁴²¹ Bunun tersine “sefih” denir. Sefihlik dinde bir engeldir. Bazı hakları kısmen veya tamamen elinden alınmasına sebep olabilmektedir. Rüşd, Şâfiî ve

⁴¹⁷ Hin vd., *Büyük Şâfiî Fıkhi*, II, 160.

⁴¹⁸ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 285.

⁴¹⁹ İbn Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, I, 463.

⁴²⁰ Aslan, *İslam Hukukunda Evlilikte Velayetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velayetinin Kime Geçeceği Konusunun Değerlendirilmesi*, 40.

⁴²¹ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 458; Saffet Köse, “*Rüşd*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 298.

Hanbelîlerde veliliğin şartlarından biridir.⁴²² Çünkü sefih hacr altındadır. Hacr altındaki kişi ise ne kendi nefsi üzerinde ne de başkasının üzerinde velayet hakkına sahip değildir. Hanefî ve Mâlikîlere göre rüş, evlendirme velayeti için şart değildir. Kişi hacr altında olsa bile velayet altına girebilmektedir.

Değerlendirme

İslam hukukunda veliliğin şart olduğunu savunanlar olduğu gibi, şart olmadığını savunanlar da vardır. Şâfiîler velinin gerekli olduğu görüşünderken, Hanefîler velâyetin gerekli olmadığı görüşünü savunmaktadırlar. Her ikisinin de delilleri vardır. Hanefîler Bakara 234. Ayetteki: “...onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur ...” ibareden kadınların muhatap alındığını söylemektedirler. Şâfiîler ise Bakara 232’deki ifadenin erkeklere hitap ettiğini savunmaktadırlar. Hanefîlere göre velayet nefaz şartlarından iken Şâfiîlere göre sıhhat şartlarındandır. Şâfiîlere göre velayeti icbar sadece baba ve dede ile sınırlı iken Hanefîlerde baba tarafından bütün asabelere aittir. Şâfiîlerde ihtiyari velayet dul kadın hakkında geçerli iken Hanefîlerde müstehaptır. Olmasa da olur. Veliliğin şartlarından ilk üçü ortak iken diğerlerinde ihtilaf vardır. Ortak olanlar İslam, tam ehliyetli olması ve hürriyettir. Diğerleri Hanefîlere göre şart değildir. Kanaatimizce veliliğin gerekli olduğu icthadı kadınların maslahatı için daha uygundur. Ergenliğe ulaşmış olsa bile bir kimse kendi hayatı hakkında isabetli bir karar veremeyebilir. Böylesi durumlarda tecrübeli insanların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Evlilik de ciddi bir akittir. Etkileri ömür boyu sürebilmektedir. İnsanları tanımak ve doğru kararlar verebilmek daha önceden bu tecrübeyi yaşamış insanlarla istişare ederek mümkün olabilmektedir. Velayet-i icbar hakkının baba ve dedeye verilmesi isabetli görünmektedir. Bu konuda Şâfiî mezhebinin görüşü daha doğru görünmektedir. Dul kadın ise daha önce evlilik tecrübesi yaşadığı için velâyet-i ihtiyar hakkının olması daha uygundur. Zaten velâyet, başından evlilik geçmemiş kimseler ile eksik ehliyetli kimseler hakkında geçerli olmaktadır. Bu kimselerin kendi hayatları hakkında doğru karar vermeleri zor olmaktadır. Ayrıca velinin, çocuğunu büyütüp belli bir yaşa getirince artık ona müdahale edememesi kültürümüze aykırı bir durumdur. Velâyet şartları hususunda Hanefîlerle Şâfiîler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Akıl, ergenlik, hürriyet ve Müslüman olma

⁴²²Şîrâzî, *Mühezzebe*, II, 36; ; Buhûtî, *Keşşâfî’l Kına*, IV, 150; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, 157.

şartlarında her iki mezhep görüş birliği içindedir. Erkek olma, rüşt, ihramda bulunmama ve adalet şartları sadece Şâfiîlerde istenmektedir. Dolayısıyla dört şartta ittifak, dört şartta ise ihtilaf bulunmaktadır.

2.5. ŞAHİTLİK KONUSUNDA MUKAYESE

Evlilik önemli bir müessesedir. Tüm toplumların temelidir. Evlilikle karı-koca ve aileleri arasında kalıcı bir münasebet başlar. Önemli sonuçlar doğuran bu müessesenin şahitlerinin bulunması, ileride bir sorun çıkması halinde şahitlerin devreye girmesi beklenir. Şahitliğin amacı ispat ve ikrardır. Ayrıca evlilik akdinin meşruiyet kazanması için bir araçtır. Böylece evliliğin zinadan ayrılması sağlanmaktadır. Tüm toplumlarda nikâh merasiminde şahitlik kurumu vardır. İslam, şahitlik kurumunu benimsemiştir. Nisa 135. Ayette: *“Allah için şahitlik eden kimseler olun”* buyrulurak şahitlik yapmak teşvik edilmiştir. Hz. Peygamber de: *“Bir veli ve iki adaletli şahit olmadıkça nikâh olmaz”*⁴²³ buyurmuştur. Başka bir hadiste: *“Şahitler bulunmadan nikâh geçerli olmaz”*⁴²⁴ buyurmuştur. Nikâhta iki şahidin bulunması dört mezhebe göre de nikâhın sıhhatinin şartıdır.⁴²⁵ Akitte şahit bulunmadığı zaman akit muteber olmamaktadır. Evlilik akdi esnasında şahitlerin bulunması gerekmektedir. Bütün İslam âlimleri bu konuda ittifak halindedir.⁴²⁶ Yalnız şahitlerin akit esnasında bulunup bulunmaması hususunda ihtilaf vardır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre şahitlerin akit esnasında hazır bulunmaları gerekmektedir.⁴²⁷ Malikî mezhebine göre iki şahidin akit esnasında bulunması gerekmemektedir. Düğün esnasında, eve girerken veya benzeri hallerde görmeleri yeterli olmaktadır. Cumhur ise şahitlerin ancak nikâh akdi esnasında hazır bulunmasını şart koştıklarıdır. Akit yapıldıktan sonra şahitlerin gelmesi durumunda akit olmamaktadır. Şahitlerin sözleri anlamaları gerekmektedir. Anlamadıkları zaman akit mün’akit olmamaktadır. Türkçe kıyılan bir nikâhta Türkçe bilmeyen şahitlerin olması durumunda akit mün’akit olmamaktadır. Ayrıca işitmeleri

⁴²³ Ebû Dâvud, *“Nikâh”*, 19.

⁴²⁴ Buhârî, *“Şehâdât”*, 8.

⁴²⁵ Nevevî, *Minhac*, 328; Şirbînî, *Muğni’l Muhtaç*, XII, 124; Ebû Zehra, *Ahvalu’s Şahsiyye*, 52; Hallaf, *Ahkamu Ahvali’s Şahsiyye*, 26; Meydanî, *el Lübab*, 2; Nevevî, *Ravdatu’t Talibin*, V, 391; Şirâzî, *Mühezzeb*, IV, 136; Büceyremî, *Büceyremî Ale’l Hatib*, III, 387; Maverdî, *el Havi’l Kebir*, IX, 57; Kazvinî, *el-Aziz*, VII, 526; Serahsî, *Mebcut*, V, 49; Muhammed b. İdris eş-Şafiî, *el-Ümm*, VII, 57.

⁴²⁶ Ebû Zehra, *Ahvalu’s Şahsiyye*, 52.

⁴²⁷ Ebû Zehra, *Ahvalu’s Şahsiyye*, 53.

gerekmektedir. Sağır olan veya uyuyanın olması durumunda akit olmamaktadır. Şahitlerin cinsiyetleri konusunda ihtilaf vardır. Hanefî mezhebine göre ise şahitlerin bir erkek ve iki kadın olmasıyla da olabilmektedir.⁴²⁸ Hanefîlerin dayandıkları delil Bakara 282. Ayettir: “*Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için iki de kadın olsunlar.*” Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre şahitlerin erkek olması şarttır.⁴²⁹ Cumhur nikâhta kadını taraf kabul etmedikleri için yani nikâh akdine muktedir olmadıklarını kabul ettikleri için şahit olmaya ehliyetli görmemektedirler.⁴³⁰ Evlenenlerin usul ve fûruu da şahit olabilmektedir. Şahitlerin tam ehliyetli olması gerekmektedir. Şahit olmanın şartlarında belirtilecektir. Şahit olacak kimselerin birtakım şartlara sahip olmaları gerekmektedir. Çünkü evlilik akdi için şahitlik yapacak kimselerin şehadetiyle akit kurulacaktır. Ebu Sevr (ö. 240/854) ve İbn-i Hazm’(ö. 456/1064) a göre nikâh akdi şahitsiz de olabilmektedir.⁴³¹ Onlara göre evlilik de alışveriş gibidir. Alışverişe nasıl şahit gerekmiyorsa nikâhta da şahit olmasına gerek bulunmamaktadır.

2.5.1.Şahitliğin Şartları

1.Şahitler âkil ve bâliğ olmalıdır.⁴³² Bu hususta Şâfiî ve Hanefî mezhepleri aynı görüştedirler. Mecnunun, matuhun ve çocuğun şahitlik yapması mümkün değildir. Çocuk mümeyyiz olsa da şahit olamamaktadır. İmam Şâfiî’ye göre onbeş yaşını doldurmuş olması gerekmektedir.⁴³³ Kadın için ise hayız görmesiyle şahitlik şartı yerine gelmiş olur. Ayrıca uyuyan, ne denildiğini anlayamayacak kadar sarhoş ve sağır olmak şahit olmaya engeldir. Kısaca şahitlerin tam ehliyetli ve mükellef olmaları gerekmektedir.

⁴²⁸ Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*,243.

⁴²⁹ Maverdî, *el-Havi'l Kebir*, IX, 59; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 33.

⁴³⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 30.

⁴³¹ Şirazi, *Mühezzeb*, IV, 136.

⁴³² Nevevî, *Ravdatu't Talibin*, V, 391; Hallaf, *Ahkamu Ahvali's Şahsiyye*, 26; Büceyremî, *Büceyremî Ale'lHatib*, III, 387; Kasanî, *Bedaî*, II, 253; Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, XI, 12.Ebubekir Razî el Cessas, *Muhtasar-ı Tahavî*, 1. Basım, Daru's sirac, Medine 1983, IV, 243.

⁴³³ Şâfiî, *el-Ümm*, VII, 57.

2. Şahitlerin iki kişi olması gerekmektedir.⁴³⁴ Bir kişiyle şahitlik olmamaktadır. Bütün mezhepler bu konuda görüş birliği içindedirler. Yukarda geçen “*iki adil şahit olmadan nikâh olmaz*”hadisine göre şahitlerin iki kişi olmaları şarttır.

3.Şahitler hür olmalıdır.⁴³⁵Kölelerin şahitliği geçerli değildir. Şahitlerin ikisi köle olsa akit geçerli olmamaktadır. Şahitlerden biri köle olsa da durum aynıdır. Dediğimiz gibi kölelerin kendi nefisleri üzerinde bir malikiyetleri yoktur. Bu yüzden de başkasına velâyet edemezler. Hanbelîler dışındaki cumhura göre hürriyet şahitliğin şartlarındandır. Hanbelîler kölenin şahit olmayacağı ile ilgili Kur’an ve sünnette bir delil bulunmadığını söylemektedirler. Köle eğer takva sahibi ve güvenilir biriye şahitlik yapabilir görüşündedirler. Şahitlik de velâyetlerden sayılır. Günümüzde kölelik kalmadığı halde fıkıh kaynaklarımızda geçmektedir. Ama Hanbelîlerin görüşü daha makuldür. Kölenin insan olma hasebiyle diğerlerinden bir farkı yoktur. Üstünlüğün ancak takva ile olacağı Kur’an’da belirtilmektedir. Dolayısıyla kölenin şahit olamayacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır.

4. Erkek olmak: Şafîîlerde erkek olmak şarttır.⁴³⁶ Kadın ve hünsanın şahit olamayacağı kabul edilmiştir. Şâfîîlerde, Mâlikîlerde ve Hanbelîlerde şahitlerin ikisinin de erkek olması şarttır. Hanefîlerde bir erkek ve iki kadının olmasıyla akit sahih olmaktadır.⁴³⁷

5.Müslüman olmak: Şahitlerin ikisinin de müslüman olması şarttır.⁴³⁸ Her iki mezhepte de müslüman olmak şart kabul edilmektedir. Kâfirin şehadeti kabul edilmez. Çünkü kâfir müslüman üzerinde velayete sahip olamaz.⁴³⁹ Nikâh bir yönüyle dini bir ritüeldir. Bu nedenle müslüman olmayan biri müslüman lehine şahitlik yapamamaktadır. Bu durum karı-kocanın ikisinin de müslüman olması halinde geçerli olmaktadır. Hanefîlere göre bir müslüman gayr-i müslim biriyle evlenirse iki gayr-i

⁴³⁴ Kudurî, *Muhtasarı’l Kudûrî*,145; İzzeddin b. Abdusselam, *el -Gaye fi İhtisari’n Nihaye*, thk. Halid et-Tabbaa, c. 9, 1. Basım, Daru’n Nevadir, Katar 2016,94; Maverdî, *el- Havi’l Kebir*, IX, 60.

⁴³⁵ Kudurî, *Muhtasarı’l Kudûrî*,145; Dimyatî, *İnetü’t- Talibin*,III,298; İzz b. Abdüsselam, *el-Gaye*, IX, 94; Kasanî, *Bedaî*,II, 253; Aynî, *Binaye Şerhu’l Hidaye*, XI,12; Cessas, *Muhtasar-ı Tahavî*, IV,243.

⁴³⁶Dimyatî, *İnetü’t- Talibin*, III,298; Şirbinî, *Muğni’l Muhtaç*, c.12,126; ; İzz b. Abdüsselam, *el-Gaye*, IX,94; Maverdî, *el- Havi’l Kebir*, IX, 60.

⁴³⁷ Aynî, *Binaye Şerhu’l Hidaye*, XI,12; Cessas, *Muhtasar-ı Tahavî*,IV,246.

⁴³⁸ Meydanî, *el-Lübab*, II, 2; İzz b. Abdüsselam, *el-Gaye*,IX,94;Aynî, *Binaye Şerhu’l Hidaye*, XI,12;Cessas, *Muhtasar-ı Tahavî*, IV,243.

⁴³⁹ Kasanî, *Bedaî*,II, 253; Aynî, *Binaye Şerhu’l Hidaye*, XI,17.

müslimin şهادetiyle akit sahih olmaktadır.⁴⁴⁰ Çünkü gayr-i müslimin kendi dindaşına şهادeti caiz görülmektedir.

6. Adalet: Adalet sahibi kimse büyük günahlardan kaçınan ve küçük günahları işlemede ısrar etmeyendir.⁴⁴¹ Şahitlerin görünürde de olsa adalet sahibi olması yeterli görülmüştür. Gizli halinde fasık olması durumunda akdin sıhhatine zarar gelmemektedir. Şahidin özel hayatını araştırmaya gerek bulunmamaktadır. Bu konuda Şâfiîler ve Hanbelîler aynı görüştedir.⁴⁴² Hanefîlere göre şahitlerin adaletli olmaları şart değildir.⁴⁴³ İki fasık ve günahları açıktan işleyen kimselerin şهادetleriyle akit sahih olmaktadır. Ama sarhoşken ne dediğini ve ne yaptığını bilemeyecek kadar kötü durumdaysa şahitliği kabul edilmemektedir.

7. Görmek: Şâfiîlere göre gözle görmek şarttır.⁴⁴⁴ Baskın olan görüş görmenin gerekli olacağıdır. Hanefîlere göre görme şart değildir.⁴⁴⁵

8. Sağır olmamak: Şahitlerin konuşulanları işitiyor olmaları gerekmektedir.⁴⁴⁶ Çünkü evlilik akdi sözlerle kurulmaktadır. Konuşulan sözleri duymayan ve anlamayan birisinin şahitlik yapması beklenemez. Şahitlerin sözlerden murat olunan şeyleri işitip anlamaları gerekmektedir. Hanefî mezhebi de Şâfiîlerle aynı görüştedir. Bütün bu saydıklarımız şahit olmanın şartları olarak geçmektedir.

Değerlendirme

Şahitlik şartı Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde evliliğin sıhhat şartı olarak kabul edilmektedir. Şahitlerin nikâh esnasında hazır bulunmaları şarttır. Mâlikîlere göre akit esnasında bulunmaları şart değildir. Akdin herhangi bir zamanında bulunmaları yeterli görülmüştür. Şâfiîler iki şahidin de erkek olmasını şart koşarken; Hanefîler bir erkek ve iki kadınla akit yapılabileceğini kabul etmektedirler. Şahitliğin şartları konusunda ise üç maddede Hanefîler Şâfiîlerden ayrışırlar. Onlar da erkek olmak, adalet ve görmedir.

⁴⁴⁰ Kudurî, *Muhtasarı'l Kudûrî*, 145.

⁴⁴¹ Dimyatî, *İlanetü't- Talibin*, III, 298.

⁴⁴² Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, V, 2075; Maverdî, *el- Havi'l Kebir*, IX, 60; Şafiî, *el- Ümm*, VII, 57.

⁴⁴³ Maverdî, *el- Havi'l Kebir*, IX, 60.

⁴⁴⁴ Dimyatî, *İlanetü't- Talibin*, III, 298; ; İzz b. Abdüsselam, *el-Gaye*, IX, 94.

⁴⁴⁵ Meydanî, *el-Lübab*, II, 2.

⁴⁴⁶ Dimyatî, *İlanetü't- Talibin*, III, 299; Kasanî, *Bedaî*, II, 253.

Diğer beş noktada her iki mezhep arasında ittifak vardır. Kadınların da şahit olması görüşü daha makul görünmektedir.

2.6.MUHARREMAT KONUSUNDA MUKAYESE

Muharremat, evlenilmesi haram olan kadınlar demektir. İslam'ın nazil olduğu zamanda o zamanki dünyada buna riayet eden toplumlar olduğu gibi riayet etmeyenler de vardı. Araplarda bilinmemekle beraber çok yakın olanların birbiriyle evlendiğine dair bir kanıt yoktur.⁴⁴⁷ İslamiyet nazil olduktan sonra çirkin uygulamaları kaldırdı, bazılarını da devam ettirdi. Evlilik engelleri konusunda İslam'la benzerlik taşıyan medeniyetler de vardır. Bazı toplumlarda sınırsız sayıda kadınla evlilik söz konusudur. Hepsindeki ortak nokta kadının düşük bir değere sahip olmasıdır. İslam'ın gelişiyle kadına bakış açısı değişmiştir. Çok kadınla evlilik dörtle sınırlandırılıp ağır şartlara bağlandı. Bu şartları yerine getiremeyenlerin tek kadınla evlenmesi teşvik edildi. Kendilerine muharremat denilen kadınlarla evlilik yasaklandı. Kendileriyle evlenilmesi yasaklanan kadınlar ana başlığıyla iki kısma ayrılmaktadır.⁴⁴⁸ Evlenilmesi ebedi olarak haram olanlar ve evlenilmesi geçici olarak haram olanlar. Evlenilmesi ebedi olarak haram olanlar ya nesep yoluyla, ya süt emme yoluyla ya da musahare yoluyla olmak üzere üçe ayrılmaktadır.⁴⁴⁹

2.6.1. Evlenilmesi Ebedi Olarak Haram Olanlar

Kan bağıyla bağlı olan şahıslar arasında var olan haramlıktır. Ebedidir. Zamanın ve şartların değişmesiyle değişmemektedir. Bu konuya Kur'an-ı Kerim'de Nisa 23. ayette ayrıntılı olarak değinilmiştir.

2.6.1.1.Nesep (Kan) Yoluyla Haramlık

Ebedi haramlık oluşturan engellerin başında kan yoluyla gelen hısımlık gelmektedir. Baba-kız, anne-oğul gibi birbirlerine birinci derece yakın olanlar arasında oluşan haramlıktır. Ne kadar yukarıya çıkılırsa çıkılsın kişinin usulü ile ne kadar aşağıya

⁴⁴⁷ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 101.

⁴⁴⁸ Ebû Zehra, *Ahvalu 'ş Şahsiyye*, 63.

⁴⁴⁹ Kasanî, *Bedaî*, II, 253; Zeylâî, *Tebyînu'l-Hakâik*, II, 101-105.

inilirse inilsin kişinin furûu bu kısma dâhildir. Buna göre tüm mezheplere göre sayılan yedi sınıf kadınla erkeğin evlenmesi haram kılınmıştır. Bu konuda mezhepler arasında kayda değer bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Nesep yoluyla haramlık dört gruba ayrılmıştır;⁴⁵⁰

1. Kişinin usulü: Erkeği merkeze aldığımızda, onu doğuran kadın ile ne kadar yukarıya gidilirse gidilsin onların anneleridir. Kur'an-ı Kerim'de "...anneleriniz..." diye belirtilmişse de usul de buna dâhil edilmiştir. Çünkü Arapçada anne kelimesi kişinin anne veya babasını doğuran bütün kadınları kapsamaktadır.⁴⁵¹ Yani bir vasıta ile veya vasıtasız kişinin soyunun dayandığı her kadın kişinin mecazî olarak annesi sayılmaktadır. Bu konuda mezhepler arasında ittifak vardır.

2. Kişinin furûu: Ne kadar aşağıya inilirse inilsin kişinin kızları ve kız torunlarıdır. Kur'an'da bu, ayetle sabittir. Kızdan doğmuş olan kızlar ve onların kızları da kız kavramına şamildir.⁴⁵² Oğlun kızı da ve onların kızları da furûya dâhildir.

3. Anne ve babanın furûu: Bunlar kızkardeşler olmak üzere ana baba bir veya baba bir veya ana bir kızkardeşlerinin ve erkek kardeşlerinin kızları ve torunlarıdır.⁴⁵³

4. Dede ve ninelerin birinci dereceden furûu: Bunlar da kişinin amca, dayı, hala, teyze gibi yakınlarıdır. Bu sayılanlar arasında olan evlilik hükümsüz olarak kabul edilmektedir.

2.6.1.2. Sıhriyet (Evlilik) Yoluyla Oluşan Haramlık

Evlilik yoluyla da haramlık oluşmaktadır. Bunların bazısı kalıcı bazısı geçicidir. Sıhriyet, eşlerden birini diğerine bağlayan hukukî bir bağıdır.⁴⁵⁴ Eşlerin, birbirlerinin usul ve furûuyla evlenmesi haram kılınmıştır. Bu tüm mezheplerde aynıdır. Sıhriyet sebebiyle haramlık dört sınıftır.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ Cezerî, *Camiü'l Usul*, XVIII, 698.

⁴⁵¹ İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 452.

⁴⁵² İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 452.

⁴⁵³ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 80.

⁴⁵⁴ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 102.

⁴⁵⁵ İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 452; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyye*, II, 275; Mehmed Zihni, *Nimet-i İslam*, 388

1.Eşin Usûlü: Kişinin karısının annesi ve onun annesiyle evlenmesi haramdır. Ne kadar yukarıya gidilse de aynıdır.⁴⁵⁶

2. Eşin furûu: Erkeği merkez aldığımızda karısının önceki kızlarıyla ve torunlarıyla evlenmesi haramdır. Aynı durum kadın için de geçerlidir. Hanefilere göre fasit evlilik ve zina yoluyla da usul ve furûun eşleriyle haramlık oluşmaktadır.⁴⁵⁷ Şâfiîler ve Malikîler aksi kanaattedir. Onlara göre zina sebebiyle musaheret oluşmamaktadır.⁴⁵⁸ İmam Şâfiî helal olan cima ile haram olan cimayı ayrı tutmuştur. Şâfiî, nikâh akdiyle kastedilenin cinsel ilişki değil akit olduğunu söylemektedir.

3. Üvey anne: Üvey annelerle de evlilik haramdır. Nisa 22’de: *“Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur”* buyrulurken analıklarla evlilik haram kılınmıştır.

4. Gelinler: Oğulların karısı da haramdır. Nisa 23’te: *“Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın helalleri de size haram kılındı”* şeklinde açıklanmıştır. Yukarıdaki maddelerde Hanefilerle Şâfiîler arasında ihtilaf bulunmamaktadır.

2.6.1.3.Süt Yoluyla Oluşan Haramlık

Süt emme yoluyla emen ile emziren arasında akrabalık oluşmaktadır. Cahiliye devrinde Araplar arasında sütannelik uygulaması vardı. Fakat süt emme sebebiyle oluşan akrabalık ve haramlık sadece İslam’a özgüdür. Nisa 23’te *“....sizi emziren sütannelerinizi ve süt kızkardeşlerinizle evlenmeniz size haram kılındı...”* şeklinde belirtilmiştir. Hadiste: *“Neseple haram olan her şey süt emme ile de haram olur”*⁴⁵⁹ şeklinde beyan edilerek süt hısımlığının çerçevesi çizilmiştir. Buna göre nesep yoluyla hangi kadınlar haram oluyorsa süt emme yoluyla da aynı kadınlar haram olmaktadır. Bu konuda tüm mezhepler arasında ittifak vardır. Emme sebebiyle haram olanlar sekiz sınıftan oluşmaktadır.⁴⁶⁰ Bunların dördü nesep yönünden dördü süt yönünden olmaktadır. Bunları daha önce zikrettiğimiz için burda değinmiyoruz.

Süt Hısımlığının Şartları

⁴⁵⁶ İbni Abidin, *Reddû'l Muhtar*, V, 304.

⁴⁵⁷ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindîyye*, II, 275; Hallaf, *Ahkamu Ahvali Şahsiyye*, 46.

⁴⁵⁸ İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 455.

⁴⁵⁹ Buharî, *Şehâdât*, 7; Müslim, *Radâ*, 1,2.

⁴⁶⁰ Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, IX, 110.

Emen ile emziren arasında süt hısımlığı oluştuğunu söylemiştik. Hısımlığın oluşabilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. Öncelikle süt, çocuğun midesine ulaşmalıdır. Emzirenin en az dokuz yaşında olması gerekir.⁴⁶¹ Dokuz yaşından küçüklerin emzirmesi süt hısımlığı doğurmaz. Emen çocuk Şâfiîlere göre iki yaşından küçük olmalıdır.⁴⁶² İki yaşını geçmiş çocuk ne kadar emerse emsin hürmet-i musahere oluşmamaktadır. Mezhebin görüşü bu yöndedir. Hanefîlere göre değişiklik göstermektedir. İmam Ebu Hanife'ye göre emzirme müddeti otuz aydır.⁴⁶³ Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre iki aydır. Delilleri Ahkâf 15. Ayettir: “*Annesinin çocuğu karnında taşıması ve süttten kesilmesi otuz aydır.*” Anne karnında kalması en az altı ay sürerse geriye iki yıl kalmış olmaktadır. Mâlikîlere göre ise iki yıl iki aydır.⁴⁶⁴ Bu iki ayı ihtiyat olarak eklemişlerdir. Her iki mezhebe göre emzirenin kadın olması gerekmektedir. Başka bir canlıdan emmesi bir sonuç doğurmaz. Şâfiîlere göre emzirenin sağ olması gerekir.⁴⁶⁵ Hanefîlere göre kadın ölü olursa da yine hürmet-i musahere oluşmaktadır. Şâfiî ve Hanbelîlere göre emmenin en az beş defa olması gerekir. Beş defadan az bir emme olması durumunda haramlık oluşmamaktadır. Şâfiîlerin delili: “*Bir emzirme veya iki emzirme, bir soğurma veya iki soğurma haram kılmaz*”⁴⁶⁶ hadisidir. Ayrıca emme tam bir emiş olmalıdır. Yani çocuğu doyuracak kadar olmalıdır. Hanefî mezhebine göre ise emmenin sınırı yoktur.⁴⁶⁷ Az da olsa çok da olsa emme meydana geldiğinde haramlık oluşmaktadır. Hanefîlerin delili Nisa 23'teki “...sizi emziren süttanneleriniz...” ayetidir. Burada emzirmenin sayısı veya sınırı konusunda bir kayıt olmadığını savunmaktadırlar. Çocuk emzirme çağını geçtikten sonra her iki mezhebe göre de emzirmenin bir hükmü kalmamaktadır. Süt emme konusunda mezheplerin çoğuna göre şahitlik aranmıştır. Şâfiîlere göre dört kadının bulunması şart koşulurken, Hanefîlere göre bir kadının olması da yeterlidir.⁴⁶⁸

⁴⁶¹ Bedreddin Ebu'l Fadl Muhammed b. Ebi Bekr el-Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, 3. Cilt, Daru'l Minhac, Cidde, 2011, 385.

⁴⁶² Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, III, 387.

⁴⁶³ Merğınanî, *el-Hidaye*, II, 54.

⁴⁶⁴ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, V, 2365.

⁴⁶⁵ Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, III, 385.

⁴⁶⁶ Müslim, *Radâ*, 5.

⁴⁶⁷ Serahsî, *Mebhut*, V, 209.

⁴⁶⁸ İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 461.

2.6.2.Geçici Olarak Haram Olma

Bazı durumlarda evlilik geçici bir sebepten dolayı haram olabilmektedir. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Şâfîlilere göre ihramlı kimse evlenemeyeceği için geçici haramlık söz konusudur. Delilleri “*İhramlı olan kişi evlenemez, evlendiremez ve evlenme teklifinde bulunamaz*”⁴⁶⁹ hadisidir. Hanefîler ise Peygamberimizin fiilî hadisine dayanmışlardır. Rivayete göre Resulullah(s.a.v.), ihramda iken Meymûne(r.anha) ile evlenmiştir.⁴⁷⁰ Geçici engellerin çoğu her iki mezhebe göre ortaktır. Bunlar da; Üç talakla boşanmış kadın, iddet bekleyen kadın, semavî bir dine inanmayan kadınla evlilik, iki yakın akrabayı bir nikâh altında toplama, dörtten fazla kadınla evlilik, lian sebebiyle evlilik, ihramlı iken yapılan evlilik, başkasıyla evli olan kadınla evlilik. Sadece lian ve ihramlı iken evlenme durumunda Hanefîler farklı düşünmektedirler. Hanefîler, kişinin ihramlı iken evlenebileceğini savunurken Şâfîliler, Mâlikîler ve Hanbelîler tekrar evlenilemeyeceğini savunmaktadırlar.⁴⁷¹ Bu mezhepler ihramlı iken yapılan evliliği batıl kabul etmektedirler. Delilleri ise Bakara 197. “... *Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihrama girerse), hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek ve kavga etmek yoktur*” ayeti ile “*ihramlı, nikâhlayamaz, nikâhlanamaz ve nikâh isteğinde de bulunamaz*” hadisidir. Aralarında ihtilaf olan konulardan biri liandır. Karşılıklı lanetleşme anlamına gelmektedir. Fıkîh ıstılahta, karısının zina ettiğini veya çocuğunun kendisine ait olmadığını iddia eden ve bu iddiasını ispat edemeyen koca ile karısının mahkemede özel bir şekilde lanetleşmeleridir.⁴⁷² Liandan sonra karı ile kocanın arası ayrılır ve evlilikleri sonlandırılır. Bundan sonra her iki mezhep arasında ihtilaf ortaya çıkmaktadır. Çünkü cumhur lian sebebiyle karı-koca arasında ebedi bir ayrılık meydana geleceğini savunurken; Ebu Hanife, erkeğin kendisini yalanlaması halinde tarafların tekrar birleşebileceklerini savunmaktadır.⁴⁷³ İmameyn de cumhurla aynı görüştedir. Bu iki madde dışında diğer geçici evlilik engellerinde bir farklılık olmadığını görüyoruz.

⁴⁶⁹Buhari, *Nikâh*, 41, Müslim, *Nikâh*, 5; Ebu Davud, *Nikâh*, 45.

⁴⁷⁰ Buhari, *Nikâh*, 30; Müslim, *Nikâh*, 5.

⁴⁷¹İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*,II, 469; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*,131.

⁴⁷² Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*,397.

⁴⁷³Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 111; Zuhaylî, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, IX, 142.

2.7. KEFÂET KONUSUNDA MUKAYESE

Kefâetin tanımını daha önce yapmıştık. Kısaca tekrar etmek gerekirse kefâet, bazı durumlarda eşler arasında din, nesep, meslek gibi konularda uyumun yani denkliğin olması demektir.⁴⁷⁴ Denklik, küçükler ve tam ehliyeteye sahip kızlar arasında aranmaktadır. Dul kadınlar kendileri hakkında yetki sahibi oldukları için onlarda aranmamıştır. Denkliğin gerekip gerekmediği hususunda İslam hukukçuları arasında ihtilaf vardır. Gerekmediğini söyleyenler olduğu gibi, gerektiğini söyleyenler de vardır. Çoğunluk gerektiği görüşündedir. Gerektiğini söyleyenler kadının mağdur olmasını önlemek ve itibarını gözetmek amacını gütmüşlerdir. Gerekmediğini söyleyenler ise bütün Müslümanların eşit olduğundan ve aralarında takvadan başka bir üstünlük unsuru bulunmadığını savunmuşlardır. Aslında her iki tarafın da haklı olduğu noktalar bulunmaktadır. Allah'ın tüm insanları eşit olarak yarattığı doğrudur. Ama kadın kendisine denk olmayan birisiyle evlendiğinde evlilikte istenen amaç hâsıl olmamaktadır. Savunanların ve karşı olanların delillerine bakmakta yarar bulunmaktadır. Denklik konusunda müctehidler ikiye ayrılmıştır.⁴⁷⁵

a.Kefaete karşı olanlar: Hasan el-Basrî(ö. 110/728), Süfyan es-Sevrî(ö. 161/778) ve Hanefî alimlerinden el-Kerhî(ö. 340/952), İbn Hazm (ö. 456/1064) gibi hukukçular kefaetin gerekmediği görüşündedirler.⁴⁷⁶ Bu kesime göre denklik evliliğin bir şartı değildir. Koca, kadına denk olmasa da evlilik sahihtir. Denkliğe karşı olan bu grup görüşlerini çeşitli delillerle desteklemişlerdir.

Hucûrat 10. Ayette “*Allah katında en üstünüüz O’ndan en çok korkanınızdır*” diye buyrulmakta ama soy veya başka bir özellik denklik şartı olarak zikredilmemektedir. Üstünlük sadece kişinin takvasında aranmalıdır. Diğer özellikler gelip geçicidir. Dolayısıyla eş seçiminde bir bağlayıcılığı yoktur.

Hz. Peygamber “*İnsanlar Âdem’in çocuklarıdır, Âdem ise topraktır*” buyurmuştur. Hepsinin tek bir soydan geldiğini bildirmekte ve bir üstünlük aracı bildirmemektedir. Hz. Peygamber uygulamalarında da bunu göstererek sahabeler arasında birbirine denk olmayan kişileri evlendirmiştir.

⁴⁷⁴ Cürânî, *et-Ta’rîfât*,169; Abdulvehhâb Hallaf, *Ahkâmu’l-ahvali’s-şahsiyye fi’s-şer’iati’l-İslâmiyye*, Dâru’l-Kalem, Kuveyt, 1990, 69; İsmail Hakkı, *Vesail’ul Felah fi Mesail’in Nikâh*,50.

⁴⁷⁵ Kasânî, *Bedâî*, II, 317.

⁴⁷⁶ Zeylâî, *Tebyinü’l Hakaik*, II, 128; Yılmaz, *Aile Hukuku*, 49.

Ebû Tayyibe(r.a.), Beyâdaoğullarından bir kız istedi. Velileri o'na kız vermeye yanaşmadılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber “*Ebû Tayyibe'yi evlendirin. Bunu yapmayacak olursanız, yeryüzünde büyük fitne ve fesat olur*”⁴⁷⁷ buyurdu.

b. Kefâetin gerekli olduğunu savunanlar: Denkliğin gerekli olduğunu savunanlar da görüşlerine çeşitli deliller getirmişlerdir.

Hz. Peygamber bir hadisinde “*Kadınları ancak velileri evlendirebilirler ve onlar da denklerinden başkası ile evlendiremezler*”⁴⁷⁸ buyurarak evlilikte denkliğin var olduğuna ve denkliğin aranması gerektiğine vurgu yapmıştır. Başka bir hadiste “*birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denginizle evlenin, kızlarınızı da kendilerine denk erkeklerle evlendirin*”⁴⁷⁹ buyrulması denkliğin gerekli olduğuna başka bir delildir. Bu hadisler Şâfiî ve Hanefî mezheplerince evlilikte denkliğin aranması gerektiğine delil teşkil etmektedir. İnsanların hepsinin eşit olduğuna dair ayet ve hadisler dünyevî hükümlerden daha çok, uhrevî hükümler içermektedir.

Bedir savaşında müşrikler kendilerine karşı çıkarılan Kureyşli üç gençle dövüşmeyi reddederek kendilerine denk olacak rakip istediler. Hz. Peygamber de onları haklı bulup karşılarına denk rakipler çıkardı. Savaşta bile denklik aranyorken nikâhta aranması tabiidir.⁴⁸⁰

Denkliğin erkek tarafında aranacağı kabul edilmiştir.⁴⁸¹ Yani erkeğin kadına denk olup olmamasına bakılır. Kadının erkeğe denk olup olmamasına bakılmaz. Çünkü kadının evleneceği kişi kadına denk değilse evlilikte beklenen huzur ve uyum sağlanamayabilir, ondan sonra kadının boşanması zor olur. Bu da istenen amacın oluşmamasına sebep olur. Denkliği savunanlara göre denkliğin nikâhın sıhhat şartı mı yoksa lüzum şartı mı olduğu tartışılmıştır. Dört mezhep denkliğin nikâhın sıhhatinin değil, lüzumunun şartı olduğunu kabul etmektedirler.⁴⁸² Kadın, denk olmayan biriyle

⁴⁷⁷İbn Mace, “Nikâh”, 46; Tirmizî, “Nikâh”, 3.

⁴⁷⁸Muvatta’, “Nikâh”, 5; İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

⁴⁷⁹İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

⁴⁸⁰ Serahsî, Mebsût, V, 36.

⁴⁸¹ İsmail Hakkı, *Vesail’ul Felah fi Mesail’in Nikâh*,51;Dimyatî, *İlanetü’t- Talibin*, III,330; Cemalüddin Abdurrahim el-İsnevî, *el-Mühimmât*, thk. Ahmed b. Ali, Daru’l İbn-i Hazm, Beyrut 2009,VII, 71; Alemgir Şah, *Fetavâyı Hindiyeye*, II, 326; Meydanî, *el-Lübab*, II, 21; Mehmed Zihni, *Nimet-i İslam*,397; Hallaf, *Ahkamu Ahval-iş Şahsiyye*,72; Mevsilî, *el-İhtiyâr*,363; Ebû Zehra, *Ahvaluş Şahsiyye*,144; İbn-i Abidin, *Reddü’l Muhtar*,V, 423.

⁴⁸² Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*,IX, 186; İsmail Hakkı, *Vesail’ul Felah fi Mesail’in Nikâh*,50.

evlendiğinde evlilik geçerli olmaktadır. Velilerin itiraz hakkı vardır. İtirazlarından vazgeçince evlilik kesinleşmektedir. Veliler itiraz etmediklerinde de akit kesinlik kazanmaktadır. Ama sıhhat şartı olsaydı velilerin vazgeçmesiyle bile akit sahih olmazdı. Çünkü sıhhat şartları eksik olan bir evlilik batıl hükmündedir. O şartın yerine gelmesi gerekmektedir. İtiraz hakkı Hanefilere göre asabeden yakın olan velilere,⁴⁸³ Şafiîlerde ise en yakın veliye aittir.⁴⁸⁴ En yakın veli evlendirdiğinde uzak velinin itiraz etme hakkı bulunmamaktadır. Çünkü yakın veli dururken uzak velinin evlendirme hakkı bulunmamaktadır. Eğer eşit iseler birisinin evlendirmesi durumunda diğerrinin rızası olmazsa akit sahih olmamaktadır. Hanefilerde baba tarafından akraba olan velilerin en yakın olanından uzak olanına doğrudur. Veliler evliliğe razı değillerse karı-kocayı ayırma yetkisine sahiptirler. Kadının, kendisine denk olmayan birisiyle evlendirilmesi durumunda itiraz hakkı vardır. Her iki mezhebe göre de denkliğin zamanı akdin başıdır.⁴⁸⁵ Akitten önce denkliğe bakılır; akit oluştuktan sonra artık denklik aranmaz. Akdin başında denklik varsa ama sonradan ortadan kalkmışsa bu akdin sıhhatine zarar vermemektedir. Çünkü şartlar sürekli aynı kalmaz, zamanla değişebilir. Denkliğin düşmesiyle kadının veya velilerinin itiraz hakkı yoktur. Denkliğin şartları hakkında mezheplerin farklılıkları vardır. İnceleyebildiğimiz Şafiî kaynaklarında sadece Şirazî'ye göre denkliğin şartları dört olarak kaydedilmektedir.⁴⁸⁶ Maverdî ise yedi olarak vermektedir.⁴⁸⁷ Diğer kaynakların çoğuna göre denkliğin şartları beş olarak kabul edilmektedir.⁴⁸⁸ Onlar da muhayyerliği gerektirecek kusurlardan salim bulunmak, dindarlık, soy(nesep), hürriyet ve meslek(sanat)tir.⁴⁸⁹ Şafiîler zenginlik ve ilim gibi vasıflarda ise ihtilaf etmiştir. Mezhepte genel kabul gören görüş bunların denklikte istenen özelliklere dâhil edilmeyeceğidir. Çünkü zenginlik veya mal gelip geçicidir; değişkendir, demektedirler. Diğer beş şart ise Şafiî hukukçularının çoğu tarafından kabul görmektedir. Hanefilerde ise Mevsilî'ye göre denklik şartları beş olarak

⁴⁸³Hallaf, *Ahkamu Ahval-iş Şahsiyye*, 72.

⁴⁸⁴ Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, III, 63.

⁴⁸⁵Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 70.

⁴⁸⁶ Şirazî, *Mühezzeb*, IV, 131.

⁴⁸⁷ Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 100.

⁴⁸⁸ İzz b. Abdusselam, *el-Gaye*, V, 124; Şirbinî, *Muğni'l Muhtac*, XII, 244-253; Nevevî, *Minhac*, 333; Gazzalî, *el-Vâsıt fi'l Mezheb*, V, 85.

⁴⁸⁹ Şirbinî, *Muğni'l Muhtac*, XII, 244; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 164; Dimyatî, *İlanetu't Talibin*, III, 330; Gamrâvî, *Siracu'l Vehhac*, 369; Kazvinî, *el Aziz*, VII, 575-576.

sayılırken,⁴⁹⁰ Merğinanî ve Meydanî'ye göre dört,⁴⁹¹ Serahsî'ye göre beş,⁴⁹² diğer hukukçulara göre altı olarak görülmektedir.⁴⁹³ Mezhebin çoğunluğu ve modern Hanefî hukukçuları altı olarak kabul etmektedir. Onlar da din, hürriyet, nesep, meslek(sanat), mal ve İslam'dır.⁴⁹⁴ Kadın, kendisiyle evlenecek erkekte bu hususlarda denklik arama hakkına sahiptir. Görüldüğü gibi iki mezhep arasında denklik konusunda ufak farklılıklar bulunmaktadır. Malikîlerde denklik sadece dinde aranmaktadır.⁴⁹⁵ Bazı kaynaklarda buna kusurlardan salim olmak da eklenmektedir. Buna göre Malikîlerde denklik şartları iki olmaktadır. Malikîler diğer hususlarda denklik aramamışlardır. Onlara göre diğer hususlarda denklik aramak müslümanların birbiriyle eşitliği ilkesine aykırıdır. Nesep veya diğer hususlarda düşük olan birisi makamı veya nesebi daha yüksek bir kadınla evlenebilir, bunda bir mahzur yoktur. Hanbelîlerin sahih olan ve genel kabul gören içtihatlarına göre evlilikte denklik şartları beş olarak kabul edilmektedir.⁴⁹⁶ Onlar da diyanet, meslek, zenginlik, hürriyet ve neseptir.

2.7.1. Kefâet Şartları

Soy bakımından denklik her iki mezhebe göre de denklik şartıdır. Genelde insanların Arap ve Acem olarak ikiye ayrıldığını kabul etmektedirler. Araplar da Kureyşî ve diğerleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Arap olmayan bir erkek Arap olan bir kadına denk değildir.⁴⁹⁷ Arap olan bir erkek kureyşî bir kadına denk değildir. Kureyşîler ise birbirine denktir. Hanefîlerde nesep bakımından denklik sadece Araplarda nazar-ı itibara alınır.⁴⁹⁸ Arap olmayanlar arasında denklik aranmaz. Onlar kendi aralarında birbirine denk kabul edilmektedir. Şâfiîler ise Arap olmayanlar

⁴⁹⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 363.

⁴⁹¹ Meydanî, *el Lübab*, II, 17; Merğinanî, *el Hidâye*, II, 26.

⁴⁹² Serahsî, *Mebûsât*, V, 37.

⁴⁹³ İbn-i Abidin, *Reddû'l Muhtar*, V, 428-438; Halebî, *Mülteka el Ebhur*, I, 358-361; Mehmed Zihnî, *Nimet-i İslam*, 397; İbn-i Maze el Buharî, *el Muhitu'l Burhanî*, thk. Naim Eşref Nur Ahmed, 4. Cilt, Mektebetü'r Rüşt, Riyad, 2004, 27-29; Hallaf, *Ahkamu Ahvali's Şahsiyye*, 70; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 136; Cezerî, *Camîu'l Usûl*, XVIII, 687; Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, V, 113.

⁴⁹⁴ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyeye*, II, 330; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, V, 2111; Cîr, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 161; İbn-i Abidin, *Reddû'l Muhtar*, V, 428-433; Mehmed Zihnî, *Nimet-i İslam*, 397; İbn-i Maze, *el Muhit*, IV, 27-29; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 67; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 254; Hallaf, *Ahkamu Ahvali's Şahsiyye*, 69; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 137; İsmail Hakkı, *Dürer ve Gürer*, 222; Yılma, *Aile Hukuku*, 48.

⁴⁹⁵ Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 101; Kazvinî, *el Aziz*, VII, 578.

⁴⁹⁶ Kasânî, *Bedâî*, II, 318-320.

⁴⁹⁷ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 248.

⁴⁹⁸ İbn-i Abidin, *Reddû'l Muhtar*, V, 428.

arasında da denkliği muteber görmektedirler. Buna göre İranlılar Kıptilerden üstündür.⁴⁹⁹ İsrailoğulları da Kıptilerden üstündür. İmam Muhammed'e göre hilafet ailesine mensup olanlar Arap olsun veya olmasın Araplara ve Kureyşlilere denktir.⁵⁰⁰ Hanefîlerde nesebin sadece Araplara has kılınması onların soylarını muhafaza etmelerine dayandırılır. Arap olmayanlar ise soylarını korumaya özen göstermemiş, onu övünme vesilesi yapmamıştır. Hanefîler Kureyşi birbirine denk kabul ederken, Şâfiîler Haşim ve Muttalip oğullarını diğerlerinden üstün kabul etmektedirler.⁵⁰¹ Diğer boylar Kureyşli olsalar bile bu kollara denk değildirler. Evlenmede nesebi muteber sayan Hanefî ve Şâfiîler görüşlerini şu hadisle temellendirmişlerdir: “Allah, İbrâhim’in çocuklarından İsmâil’i, İsmâil’in çocuklarından Benî Kinâne’yi, Benî Kinâne’den Kureyş’i, Kureyş’ten Benî Hâşim’i, Benî Hâşim’den de beni seçti.”⁵⁰²

Denklik şartlarından biri de dindarlık veya iffettir. Dindar olan bir kadın kendisi gibi olmayan bir erkekle evlendiğinde aralarında uyumsuzluk olabilmektedir. Bunun için fasık bir erkek, dindar ve ahlaklı bir kadına denk değildir.⁵⁰³ Dindarlığın iyi bir fazilet olduğunu Secde 18. Ayet şöyle vurgulamaktadır: “Mümin olan, fâsık olan gibi midir? Bunlar bir olmazlar” Ailesi fasık olan bir erkek, ailesi dindar olan bir kadına denk değildir. Fasık olanın fasıklığı gizli veya aşikâr olmasının bir farkı bulunmamaktadır. İmam Muhammed hariç bu konuda ittifak vardır.⁵⁰⁴ İmam Muhammed ise kişinin fasıklığının sokaklarda, çarşılarda sarhoş olup gülünç duruma düşmeyene kadar fiskının engel olmadığı görüşündedir. Dindarlık vasfı Şâfiîlere göre evlenecek tarafların kendisinde, Hanefîlerde ise tarafların baba ve dedelerinde aranmaktadır.⁵⁰⁵ Erkekten böyle bir durumun varlığı ortaya çıkarsa kadın için muhayyerlik hakkı doğmaktadır.⁵⁰⁶ Kadın ve velileri isterlerse nikâhı feshettirebilirler. İmam Muhammed dışındaki cumhur denlikte dindarlığı kabul etmiştir: “Size dininden ve ahlâkından razı olduğunuz biri

⁴⁹⁹ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 250.

⁵⁰⁰ Serahsî, *Mebûsûl*, V, 37.

⁵⁰¹ Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 101.

⁵⁰² Müslim, “Fezâil”, 1.

⁵⁰³ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 248.

⁵⁰⁴ Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 101; Serahsî, *Mebûsûl*, V, 40.

⁵⁰⁵ Kasânî, *Bedâi*, II, 317.

⁵⁰⁶ Nevevî, *Minhac*, 346; Kasânî, *Bedâi*, II, 317.

*geldiğinde, onu evlendirin; bunu yapmazsanız yeryüzünde büyük fitne ve fesat meydana gelir.”*⁵⁰⁷

Bu vasa göre evlilikte müslümanlık sırası önemlidir. Kadın ve erkeğin kendisi, babası veya dedesinin müslümanlığına göre önceliği bulunmaktadır. Sadece kendisi müslüman bir erkek, hem kendisi hem de babası müslüman olan bir kadına denk değildir.⁵⁰⁸ Kendisi ve babası müslüman olan bir erkek, babası ve dedesi müslüman olan bir kadına denk olamamaktadır. Kendisi Müslüman olan bir kadının, kâfir olan bir erkeğe haram olduğu konusunda denkliğin muteber olduğu kabul edilmektedir. Hanefîlerde de istenen bir şarttır. Hatta mezhepler nazarında en önemli şartın din olduğu ifade edilmektedir.⁵⁰⁹ Buna göre her iki mezhep de denklikte din şartının olduğuna hemfikirdir. Her iki mezhep müctehitlerinin çoğu, din şartının inanç farkı değil de dindarlık olarak anlaşılması gerektiği hususunun altını çizmişlerdir. Çünkü inanç farkı olarak anlaşıldığında İslâm'ın ilk dönemlerindeki Müslüman olmuş kimseleri ilgilendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında günümüz Müslümanları için İslâm'a giriş önceliği dönemlerinin dikkate alınmasının imkânsız olduğu açıktır. Birkaç babadan sonra İslâm'a giriş önceliğinin nazar-ı itibara alınamayacağı göz önüne alınmalıdır. Dolayısıyla din şartının dindarlık olarak anlaşılması daha isabetli görünmektedir. Hanefîlerden Kâsânî⁵¹⁰ ve Şâfiîlerden Şîrâzî de⁵¹¹ din şartından kastedilen mananın inanç farkı değil de dindarlık olduğunu kabul etmektedirler. Bu anlamın verilmesi daha makul ve makbul gözükmektedir.

Her iki mezhebin ölçü aldıkları kriterlerden biri de hürriyettir. Buna göre köle olan bir erkek, aslen hür olan bir kadına denk değildir.⁵¹² Bu da gösteriyor ki Hanefî ve Şâfiîler denklikte aslın hürriyetini esas almışlardır.

Meslek, kişinin rızkını kazanma yolu veya sanatıdır.⁵¹³ Kişinin uğraştığı ve ailesinin geçimini sağladığı şey onun mesleği olarak kabul edilmektedir. İmam-ı

⁵⁰⁷Tirmizî, “Nikâh”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

⁵⁰⁸ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyiye*, II, 327.

⁵⁰⁹ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 317; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, II, 66.

⁵¹⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 320.

⁵¹¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 433-434.

⁵¹² Serahsî, *Mebûsât*, V, 38; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyiye*, II, 328.

⁵¹³ Şîrbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 253.

Azam'ın bir görüşüne göre buna itibar edilmez. Başka bir görüşüne göre itibar edilir.⁵¹⁴ Ebû Yusuf'a göre itibar edilir. Şâfiîlerde de denklikte mesleğe itibar edilir.⁵¹⁵ Bunu kabul eden hukukçulara göre toplumda çeşitli meslekler vardır. Bu mesleklerin bazıları itibarlı, bazıları düşük itibarlıdır. Mesleklerin itibarlı görülüp görülmemesinin ölçütü toplumdaki örf ve anlayıştır. Bazı meslekler bir toplumda itibarlı görülüyorken, başka bir toplumda itibarsız görülebilmektedir. Düşük görülen bir mesleği yapan kişi, babası itibarlı bir mesleği icra eden bir kadına denk görülmemektedir. Denklikte mesleği kabul edenler Nahl 71. Ayeti "*Allah rızık konusunda bazınızı bazınıza üstün kıldı*" delil göstermektedirler. Bu, dünya hayatında mesleklerin bazılarının bazılarına üstün olduğu hususunda ipucu vermektedir.

Zenginlikten kastedilen, hanımının nafakasını sağlama ve mehri vermeye güç yetirebilmedir.⁵¹⁶ Bunları sağlayabilecek kişi belli bir mala/varlığa sahip demektir. Sağlayamayacak kişi ise fakir sayılmaktadır. Eli darda olan bir erkek zengin olan bir kadına denk değildir. Mehri veya nafakanın birisine veya her ikisine güç yetiremeyen bir erkek ise hiçbir kadına denk değildir.⁵¹⁷ Çünkü kadının hakkı olan mehri verebilecek güce sahip olması gerekmektedir. Ayrıca günlük geçimi sağlayabilecek nafaka temin edebilmesi erkek üzerinde bir görevdir. Nafaka bir aylık bir süreye yetecek kadar bir süre olmalıdır.⁵¹⁸ Mal konusunda Şâfiîlerle Hanefîler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Şâfiîler ve Mâlikîler denklikte zenginliği kabul etmemektedirler.⁵¹⁹ Kabul etmemelerinin sebebi, malın gelip geçici olmasından dolayıdır. Çünkü fakir olan sürekli fakir kalmaz, zengin olan da sürekli zengin kalmaz. Gün gelir şartlar değişebilir. Hanefîlerde denklikte mala itibar edilir.⁵²⁰ Malla hem ailesinin geçimini sağlamak hem de mehri ödeyebilmek mümkündür. Belli bir miktar mala sahip olmazsa bunları yapması mümkün değildir. Erkeğin mehri ve nafakayı verebilecek durumda olması halinde kadına denk sayılacağı kabul edilmiştir.⁵²¹ Kadın ne kadar zengin olursa olsun fark etmemektedir. Hanefîlerde, baba kızını mehri ve nafakayı veremeyen birisiyle

⁵¹⁴ Serahsî, *Mebûsât*, V, 39.

⁵¹⁵ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 253.

⁵¹⁶ Serahsî, *Mebûsât*, V, 39; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyye*, II, 329.

⁵¹⁷ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyye*, II, 329.

⁵¹⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 69.

⁵¹⁹ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 256.

⁵²⁰ Kâsânî, *Bedâi*, II, 319; Serahsî, *Mebûsât*, V, 39.

⁵²¹ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyye*, II, 329.

evlendirdiğinde kız evliliğin feshini isteyebilir. Hanefîlerin malı denklik şartı saymalarının sebebi, Hz. Peygamber'in Fatıma bt. Kays'a tavsiyede bulunurken *"Muaviye ise malı olmayan bir fakirdir"*⁵²² hadisidir. Hz. Peygamber'in bu tavsiyesi malın da evlilikte dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Başka bir hadisinde Hz. Peygamber *"kadınla dört şeyi için evlenilir: güzelliği, soyu, zenginliği ve dindarlığı. Eli toprak olasıca! Sen dindar olanını seç."*⁵²³ buyurarak zenginliğin de evlilikte göz önüne alınan bir kriter olduğunu vurgulamıştır. Zenginliğin bir ölçüt olmaması gerektiğini savunanlar ise Nûr 32'deki *"Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir"* ayeti delil göstermektedirler. Bu ayet gösteriyor ki zenginlik gelip geçicidir. Allah(c.c.) buna vurgu yapmaktadır. Zenginliğe itibar edilmemesi kanaatimizce daha isabetli görünmektedir. Ayetlerde de belirtildiği gibi zengin insanın bir gün fakirleşmesi veya fakirin günü geldiğinde zenginleşmesi imkân dâhilindedir.

Bazı hastalıklar evliliğe engel olarak görülmektedir. Bu hastalıklar kadında da erkekte de ortak olan cüzzam, akıl hastalığı ve alaca hastalığı gibi hastalıklardır.⁵²⁴ Bu hastalıklar bulunduğu zaman karşı tarafa muhayyerlik hakkı vermektedir. Karşı taraf isterse nikâhı fesh ettirebilir. Şâfiîler bu şartı kabul etmektedirler.⁵²⁵ Hanefî ve Hanbelîler ise kabul etmemektedirler.⁵²⁶ Beden sağlığı bulunmayan bir erkek, böyle olmayan bir kadına denk olamamaktadır. Kadında bulunan hastalıklar için erkek, erkekte bulunan hastalıklar için kadın nikâhı fesh ettirme hakkına sahiptir.⁵²⁷ Kadın bu hastalıklardan birini taşıyan bir erkekle evlendiği zaman velisi de evliliği fesh ettirme hakkına sahiptir. Şâfiîlere göre bu hastalıklar evliliğin maksadına uygun bir şekilde devam etmesine engel oluşturmaktadır. Bunların dışında kalan diğer hususlarda denkliğe itibar edilmeyeceği kabul edilmiştir.

Değerlendirme

Denklik İslam hukukçuları tarafından daha çok kul hakları ile ilgili olarak kabul edilmiştir. Amaç, tarafların özellikle de kadın tarafının mağdur olmasını önlemektir. Hz. Peygamber döneminde kefâet konusunda hem lehte hem de aleyhte uygulamalar

⁵²² Müslim, "Talâk", 36; Ebû Dâvûd, "Talâk", 39; Tirmizî, "Nikâh"; 38; Nesâî, "Nikâh", 22.

⁵²³ Buhârî, "Nikâh", 15; Müslim, "Radâ", 53; Ebû Dâvud, "Nikâh", 2.

⁵²⁴ Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 106; Nevevî, *Minhac*, 344.

⁵²⁵ Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, XII, 245.

⁵²⁶ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 196.

⁵²⁷ Nevevî, *Minhac*, 344.

görülmektedir. Örneğin Hz. Peygamber bir hadisinde kadınların denkleriyle evlendirilebileceğini belirtirken⁵²⁸, başka bir hadisinde neseble övünmeyi cahiliye adetlerinden saymıştır.⁵²⁹ Nassların zahirine dayanarak İslam hukukçuları ve sahabeler arasında kefâet hakkında iki ana görüş oluşmuştur. Müctehitlerin çoğu denkliği savunmaktadır. Karşı çıkanlar ise insanların eşit yaratıldığını ve aralarında takva dışında bir üstünlüğün olamayacağını savunmaktadır. Denkliğin amacına uygun yerine getirilmesi halinde bazı hususlarda gözetilmesi maslahata daha uygun gözükmektedir. Örneğin iffetli ve takva sahibi bir kadının aynı özelliklere sahip bir erkekle evlenmesi maslahata uygun görünmektedir. Ters bir durumda büyük sıkıntıların meydana geleceği açıktır. Ama mal/zenginlik gibi bir şart İslam'ın ruhuna uygun görünmemektedir.

2.8. MEHİR KONUSUNDA MUKAYESE

Evlilik karşılıklı bağlayıcılıklar doğuran bir akittir. Evlilik akdi sonucunda karı ve kocayı yükümlülük altına sokan şartlar doğmaktadır. Kur'an-ı Kerim bu hususta Bakara 228'de şöyle buyurmaktadır: *“Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.”* Bu haklardan biri de mehirdir. Mehir kadının hakkı kılınmıştır. Ve sadece kadına aittir. Kadının rızası yoksa ondan başkası dokunamaz. İslam böylece kadının olası bir durumda mağdur olmasını önleyerek, kadını malî yönden garanti altına almıştır. Boşanma vb. durumlarda her iki taraf da hem psikolojik hem de maddî yönden hırpalanmasına rağmen, kadın tarafı daha fazla zarar görebilmektedir. Şâri' bu durumda erkek tarafına malî sorumluluk yükleyerek belli bir yükümlülük vermiştir. Boşanma durumunda çocuk varsa genelde annede kalmaktadır. Anne ve çocuklarının hayatını idâme ettirmesi için maddî bir dayanağa ihtiyacı olmaktadır. Bu maddî dayanak ile hayatını sürdürebilmesi için bir katkı olacaktır. Mehir, İslamiyetten önce Arabistan'da da vardı.⁵³⁰ İslam bunu kadının lehine olacak şekilde değiştirerek kabul etmiştir. Diğer bazı medeniyetlerde de mehre benzer uygulamalar olmakla birlikte İslam'ın mehir anlayışı kendine özgüdür. Mehir çeşitli adlar altında Kur'an'da geçmektedir. Bu isimler şöyle geçmektedir;⁵³¹ ücre, nihle,

⁵²⁸ Muvatta', "Nikâh", 5.

⁵²⁹ Müslim, "Cenâiz", 29.

⁵³⁰ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 211.

⁵³¹ Aynî, *Binâye Şerhu'l Hidâye*, V, 130.

farida. Ayrıca bilinen diğ er isimler ş unlardır; sıdak, alîka, ukr, mehr, hiba, tavl.⁵³² Bu isimler mehrin taşıdığı önemi göstermektedir. Çünkü bir şey hakkında ne kadar çok kelime ve kavram olursa onun o kadar önemli olduğu bilinen bir gerçektir.

2.8.1. Mehrin Tanımı ve Hük mü

Ş afilelere göre; Evlilik veya cinsel ilişki sebebiyle yahut emzirme ve şahitlikten dönme gibi durumlarda bir kimsenin cinsel ilişkiden yararlanma hakkını ortadan kaldırma durumunda ödenmesi gereken şey yani maldır.⁵³³

Hanefilere göre fiilen veya hükmen kadının cinselliğ inden yararlanma karş ılığ ında kadına verilmesi gereken maldır.⁵³⁴ Her iki tariften anlaşılacağı üzere mehir kadından yararlanma karş ılığ ında ortaya çıkmaktadır. Ve mal veya Ş afilelere göre mal hük münde olması gerekmektedir. Buna karş ılık mehri bu şekilde anlamaya karşı olan hukukçular da vardır. Bu hukukçular mehri, cinsel yönden yararlanma karş ılığ ı verilen mal olarak değil de Allah'ın kadına verdiği bir hediye olarak değerlendirmektedirler.⁵³⁵ Kemaleddin İbnü'l Hü mam(ö. 861/1457) da bu görüş tedir.⁵³⁶ Bu görüş daha makul gelmektedir. Gerçekte mehir kadına verilen değ eri ifade etmektedir. Yoksa yararlanmanın veya cinselliğ inin karş ılığ ında verilen bir mal olarak algılamamak gerekir. Her ne kadar klasik fık ıh kaynaklarımız mehri bu şekilde tarif ediyorsa da son tarif İslam'ın ruhuna daha uygundur. Mehr akdin baş ında belirlenmeden nikâh kıyılabilir.⁵³⁷ Çünkü Bakara 236'da *"kendilerine el sürmeden yahut mehirlerini belirlemeden kadınları boş amanızda size günah yoktur"* buyrulmaktadır. Bu ayetten anlaşıldığı gibi mehir bir şart veya rük ün değildir. Mehr akdin baş ında belirlenmese de sonradan tayin edilebilir. Ama akit esnasında belirlenmesi sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber hiçbir nikâh ı mehirsiz yapmamıştır.⁵³⁸ Mehr belirlemeden akit yapmak mekruh olmakla birlikte sahih kabul edilmektedir. Mehr evlilik akdinin bir sonucudur.

⁵³² Aynî, *Binâye Ş erhu'l Hidâye*, V, 130; Hallaf, *Ahkamu Ahvali's Ş ahsiyye*, 74.

⁵³³ Ş irbinî, *Muğ ni'l Muhtaç*, XIII, 1; Dimyatî, *İ anetü't Talibin*, III, 346.

⁵³⁴ Cezirî, *Dört Mezhebe Gö re İslam Fık ıh ı*, V, 2167; İbn-i Abidin, *Reddü'l Muhtar*, V, 457.

⁵³⁵ Ebû Zehra, *Ahvalu's Ş ahsiyye*, 170; Zuhaylî, *İslam Fık ıh ı Ansiklopedisi*, IX, 199.

⁵³⁶ Ebû Zehra, *Ahvalu's Ş ahsiyye*, 169.

⁵³⁷ Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, III, 139; Meydanî, *el-Lübab*, II, 18; Merğ inanî, *el-Hidaye*, II, 29; Serahsî, *Mebisûl*, V, 96; İsnevî, *el-Mühimmat*, VII, 174; İzz b. Abdüsselam, *el-Gaye*, V, 235; Ş irazî, *Mühezzebe*, IV, 193; Zeylâî, *Tebyinü'l Hakâik*, II, 136; Gamravî, *Siracü'l Vehhac*, 387; Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 390; İsmail Hakkı, *Dürer ve Gürer*, 224.

⁵³⁸ Ş irbinî, *Muğ ni'l Muhtaç*, XIII, 2.

Akit esnasında söylenmemesi, unutulması ya da kasten söylenmemesi sonucu değiştirmemektedir.⁵³⁹ Sahih bir akit ya da cinsel ilişkiden sonra mehir sabit olmaktadır. Mehrin kadına değil erkeğe vacip olduğuna bütün İslam âlimleri müttefiktir. Delilleri: Nisa suresi 4. Ayette şöyle buyrulmaktadır: “*Nikâhladığınız kadınların mehirlerini seve seve verin.*”Burda âlimlerin çoğuna göre muhatap kocalardır.⁵⁴⁰ Sünnetten delil: Hz. Peygamber evlenmek isteyip verecek bir şeyi olmadığını söyleyen sahabeye “*demirden bir yüzük bile olsa bul ve getir*”buyurmuştur.⁵⁴¹ Bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: “*Yerine getirilmesinde titizlik göstermeniz gereken şartların en önemlisi, evlenerek kendilerinden istifadeyi helal kıldığınız kadınların hakkıdır.*”⁵⁴² Abdullah b. Mes’ud’a, akit esnasında kendisine mehir tayin edilmediği halde, zifaktan önce kocası vefat eden kadının durumu sorulunca “Bu hususta kendi görüşümle ictihad edeceğim. O kadına aldatma ve aşırı gitme olmaksızın, kendi akrabalarından olan kadınların mehirleri kadar mehir verilmelidir. Ayrıca iddet bekler ve miras alır” dedi. Bu sırada Ma’kıl b. Sinan denen adam kalkıp; “Hz. Peygamberin Bervâ bt. Vâşık hakkında senin verdiğin gibi hüküm verdiğine şahitlik ederim” dedi. Bununla Abdullah b. Mes’ud çok sevindi.⁵⁴³ Bütün bu deliller mehrin vacip olduğunu göstermektedir. Resullah, yapmış olduğu bütün evliliklerinde hanımlarına mehirlerini vermiştir.⁵⁴⁴ Sahabeden itibaren bütün âlimler mehrin vacip olduğuna ittifak etmiştir. Bu konuda muhalefet eden kimse de çıkmamıştır. Mehrin vücubiyeti koca üzerinde sabittir ve düşmemektedir. Ancak kadın hakkından vazgeçtiği durumda bu geçerli olmaktadır.

2.8.2. Mehrin Miktarı

Mehrin üst limitinin olmadığı hakkında mezhepler arasında ittifak bulunmaktadır.⁵⁴⁵ Dileyen dilediği kadar mehir verebilir. Yalnız kişinin durumu da önem arz etmektedir. Herkes aynı durumda olmadığı için zengin olan, kendi gücüne göre fakir olan da kendi gücüne göre vermelidir. Bazen insanlar mübalağaya kaçabilmektedir. Bunun için Hz. Ömer(r.a.) mehirde aşırıya kaçılmasını önlemek için

⁵³⁹ Kasânî, *Bedâî*, II, 274; Halebî, *Mülteka el- Ebhur*, I, 371; Şafîî, *el-Ümm*, VI, 150.

⁵⁴⁰ Şirbinî, *Muğni’l Muhtaç*, XIII, 2.

⁵⁴¹ Buharî, *Nikâh*, 50.

⁵⁴² Buharî, *Nikâh*, 52.

⁵⁴³ Tirmizî, *Nikâh*, 43.

⁵⁴⁴ Acar, *Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, 372.

⁵⁴⁵ Kasânî, *Bedâî*, II, 386; İbn-i Rüşd, *Bidayetü’l Müctehid*, II, 435.

bir üst sınır belirlemek ve bunu 400 dirhem yapmak istemişti. Bunun üzerine bir kadın “*buna hakkın yok ey Ömer! Çünkü Allah “Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın”*”⁵⁴⁶ buyuruyor, dedi. O kadının ikazı üzerine Hz. Ömer mehirde üst sınır belirlemekten vazgeçti.⁵⁴⁷ Hz. Ömer kendi döneminde mehirde aşırılığa kaçılmasını önlemek için yasaklamak istemiştir. Ama kadının yaptığı itirazı haklı bularak bu iddiasından vazgeçmiştir. Resulullah, hanımı Hz. Ayşe’ye 500 dirhem gümüş mehir vermiştir.⁵⁴⁸ Hz. Peygamberin kızları ve hanımlarının mehri de 500 dirhemi aşmamıştır.⁵⁴⁹ Bunlar da gösteriyor ki mehir için bir üst limit yoktur. Taraflar durumlarına göre dilediği kadar verebilir. Yalnız evlenecek olanlara evliliği zorlaştırmamak için mehrin makul olmasında fayda vardır. Evliliğin kolay olması en doğru olanıdır. Hz. Peygamber “*Nikâhın en hayırlısı kolay olanıdır*” buyurmuştur.⁵⁵⁰ Nikâhın alt limiti hakkında mezhepler arasında ihtilaf vardır. Belli bir limiti olması gerektiğini söyleyenler olduğu gibi olmaması gerektiğini söyleyenler de vardır. Şâfîlerce mehrin bir alt limitinin olmayacağı kabul edilmiştir.⁵⁵¹ Hanbelîler, Zahirîler, Süfyan-ı Sevrî ve Medine fakihleri de bu görüştedir. Bu görüşte olanlara göre mal olan herşey mehir olabilmektedir. Bu görüşü savunanlar mehrin en az miktarının Kur’an’la veya sünnetle belirlenmediğine vurgu yapmaktadırlar. Mevcut olan hadislerin çoğu da ya zayıf kabul edilmekte ya da mehrin en aşağı miktarını tespit etmemektedir. Nisa 24’te “*haram kılınanların dışında kalanlar mallarınızla (mehirle) aramanız için size helal kılındı*” buyrulmaktadır. Burda hüküm mutlak ve bir miktar tayin etmemektedir. Yukarıda geçen “demirden bir yüzük olsa bile mehir ver” hadisi ise mehrin mal ile olabilecek herşeyin mehir olabileceğini ve bir miktarı olmadığını göstermektedir. Mehir mal olan bir şeyle olabileceği gibi mal hükmünde olan şeyle de olabilmektedir.⁵⁵² Bunların dışında kalanlar mehir olarak kabul edilmemektedir. Eğer haram olan bir mal veya meçhul olan bir mal mehir olarak tayin edilirse akit geçerli

⁵⁴⁶ Nisa, 4/20.

⁵⁴⁷ İbn-i Mâce, *Nikâh*, 17.

⁵⁴⁸ Müslim, *Nikâh*, 78; Ebu Davud, *Nikâh*, 29.

⁵⁴⁹ İzz b. Abdüsselam, *el-Gaye*, V, 235; Esedî, *Bidayetu’l Muhtac*, III, 139.

⁵⁵⁰ Ebu Davud, *Nikâh*, 32.

⁵⁵¹ Şirbinî, *Muğni’l Muhtaç*, XIII, 4; Maverdî, *el-Havi’l Kebir*, IX, 391; Şirazî, *Mühezzebe*, c.4, 194; Dimyatî, *İnetü’t Talibin*, III, 347; Esedî, *Bidayetu’l Muhtac*, III, 139; Ebû Zehra, *Ahvalu’s Şahsiyye*, 173; Aynî, *Binaye Şerhu’l Hidaye*, V, 131; İbn-i Rüşd, *Bidayetu’l Müctehid*, II, 435; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 122; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 124.

⁵⁵² Şirbinî, *Muğni’l Muhtac*, XIII, 4.

olup kadına mehir-i misil verilmesi gerekmektedir.⁵⁵³ Mehir Hanefîlere göre ise en az on dirhem gümüş (28.05 gr.) olarak kabul edilmiştir.⁵⁵⁴ On dirhem gümüş Hz. Peygamber döneminde iki koyuna tekabül etmekteydi.⁵⁵⁵ On dirhemden az bir mehir kesilmesi durumunda on dirheme tamamlanması gerekmektedir. Hanefîler bu konuda hırsızlıkta verilen cezayı esas almışlardır.⁵⁵⁶ Hırsızlık yapanın eli ancak on dirhem değerindeki malı çaldığı zaman kesilmektedir. Çünkü bir malın değerli kabul edilebilmesi için on dirhem değerinde olması gerekmektedir. O halde mehir de kadına verilen bir değer olarak on dirhemden aşağı olmamalıdır. Hırsızın eli on dirhem değerindeki malı çaldığı zaman kesiliyorsa, kadına verilen mehir de ondan aşağı kalmamalıdır. Hanefîler bu konuda şu hadise dayanmaktadırlar: “*On dirhemden az mehir yoktur.*” Yukarıda geçen “*demirden bir yüzük de olsa bul ve getir*” hadisi⁵⁵⁷ mehrin bir miktarı olması gerektiğine hamledilmiştir. Verilen mehir alınıp satılabilen bir mal olmalıdır. Bunun dışındakiler yani mal olarak kabul edilmeyen hiçbir şey mehir olarak verilemez. Malikîlere göre mehir en az üç dirhem değerinde gümüş olmalıdır.⁵⁵⁸ Hanefîlerle Mâlikîlerin farklı içtihatla bulunmalarının nedeni hırsızlık için verilen cezanın takdir edilmesinin farklı olmasından yani şart koşulan nisap miktarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Mâlikîlere göre üç dirhem gümüş olmazsa ona bedel bir mal da olabilmektedir. Bundan az bir miktar verilemez; eğer zifafa girmişlerse kocanın mehri tamamlaması vacip olur. Zifafa girmemişlerse koca isterse mehri tamamlar, isterse akdi fesh eder. Hanefîlere göre mehir bir değer ifade eden bir mal olmalıdır. Ayrıca kendisinden faydalanılması mümkün olan temiz bir nesne olmalıdır. Esasında bu şart bütün mezheplere göredir. Zira mehrin temiz bir maldan olması, necis olan bir maldan olmaması gerekmektedir. Necis olan bir şey mal sayılmamaktadır.

⁵⁵³ Maverdî, *Havi'l Kebir*, IX, 394.

⁵⁵⁴ Kasânî, *Bedâi*, II, 275; İbn-i Abidin, *Reddû'l Muhtar*, V, 458; Halebî, *Mülteka el-Ebhur*, c. 1, 371; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyeye*, II, 362; İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 435; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 122; Molla Hürev, *Dürr ve Gürrer*, 227; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 283; Mevsilî, *el-İhtiyar*, 365; Gamravî, *Siracu'l Vehhac*, 387; Zeylaî, *Tebyinü'l Hakaik*, II, 136; İsmail Hakkı, *Vesailü'l Felah*, 58; Merğinanî, *el-Hidaye*, II, 29; Meydanî, *el-Lübab*, II, 19; Esedî, *Bidayetü'l Muhtac*, III, 139; Mehmed Zihni, *Nimet-i İslam*, 399; Hallaf, *Ahkamu Ahvali's Şahsiyye*, 75; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 173; Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, V, 131; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 124.

⁵⁵⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 283.

⁵⁵⁶ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 203.

⁵⁵⁷ Buharî, *Nikâh*, 14; Ebû Davud, *Nikâh*, 31.

⁵⁵⁸ İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 435.

2.8.3. Mehrin Cinsi

Şâfiî mezhebinde mehir olabilecek şeylerin skalası geniştir. Sadece mal değil, değer ifade eden herşey mehir kapsamına girmekte ve mehir olarak değerlendirilebilmektedir. Bu, satılabilen mallardan olabileceği gibi manevi bir değer kapsamında olan şeylerden de olabilmektedir. Yani malla beraber hizmet de mehir konusu olabilir. Tek şart necis veya haram olan bir malın olmamasıdır. Necis olan mal mezhebe göre mal sayılmamaktadır. Bu durumda mal ve mal hükmünde olan herşey mehir olabilmektedir.⁵⁵⁹ Çünkü Şuayb(as), kızını Musa(as) a verirken yedi yıl hizmet etme yani çobanlık yapma şartı koşmuştur.⁵⁶⁰ Çobanlık, hizmet türüne giren bir menfaattir. Kur'an öğretme ya da ilim öğretme gibi şeyler hizmete girdiği gibi bağ-bahçe işinde çalışma, hayvanlarına bakma, ev işinde çalışma ve buna benzer tüm faaliyetler hizmet kapsamına girmektedir. Hanbelîler bu konuda Şâfiîlerle aynı görüştedirler.⁵⁶¹ Mal olabileceği gibi hizmet de olabileceği kabul edilmektedir. Hanefîler ise sadece mal ve mal hükmünde olan yani alınıp-satılabilen maddi bir değeri olan şeylerin mehir olabileceğini kabul etmektedirler.⁵⁶² Maddi değeri olmayan bir menfaat veya hizmet şarap veya domuz eti gibi satılması şer'an caiz olmayan bir malın satışı gibidir. Bunlar mehir olarak belirleyerek yapılan evlilik hükümsüz olup mehri misil verilmesi gerekir. Aynı şekilde maddi değeri olan mal değil menfaat yani hizmeti mehir olarak belirlemek de böyledir. Yani hükümsüzdür. Ona da mehri misil gerekmektedir. Daha sonra gelen Hanefî hukukçuları Şâfiîler ve Hanbelîler gibi maddi değeri olan malın yanında; Kur'an öğretmek, hizmet olan bir şeyi yapmak gibi maddi bir değer ifade etmeyen menfaatlerin mehir olacağını kabul etmiştir.⁵⁶³ Zamanın değişmesiyle şartlar da değişmiştir. Kur'an veya ilim öğretme şartların değişmesiyle parayla yapılması hemen hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu ilimleri öğrenmek müslümanlar için vaciptir. Bunları öğretmek için kimse bulunamayabilir. Bu zarurete binaen hizmet ve menfaat karşılığında mehir belirlenebilir. Hanefîlerin son dönem âlimleri bu görüşü benimsemektedirler. Kısacası Hanefîler de Şâfiîler gibi maddi

⁵⁵⁹ İzz b. Abdüsselam, *el-Gaye*, V, 236; Şirazi, *el-Mühezzeb*, IV, 196; Şafii, *el-Ümm*, VI, 153.

⁵⁶⁰ Kasas, 28/27.

⁵⁶¹ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, V, 2180

⁵⁶² Merğinanî, *Hidaye*, II, 34-35; İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 438; Meydanî, *el-Lübab*, II, 26.

⁵⁶³ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 130; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 282; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyeye*, II, 362; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 176.

değerin yanında manevi değeri olan hizmet ve menfaatlerin mehir olabileceğini kabul etmiştir. Mâlikîlerde mehir ancak maddi değeri olan bir mal karşılığında belirlenebilir.⁵⁶⁴ Mal hükmünde olmayan menfaat veya hizmetlerin mehir olarak belirlenmesi sahih görülmemektedir.

Miktarına göre mehir hukukçulara göre ikiye ayrılmaktadır:⁵⁶⁵ Mehrin ve miktarının akit esnasında belirlenmesinin şart olmadığını söylemiştik. Akit esnasında belirlenmesi Şâfiîlere göre sünnet, Hanefîlere göre müstehaptır. Akitten sonra mehrin ve miktarının belirlenmesi mümkündür. Belirlenme şekline göre mehir isimlendirilmektedir. Akit sırasında veya akitten sonra üzerinde açıkça ittifak edilen veya hâkim tarafından kararlaştırılan mehre mehr-i müsemma denilmektedir.⁵⁶⁶ Taraflar mehrin cinsi ve miktarı hakkında bir anlaşmaya varırlar. Anlaşma olduğu takdirde koca karısına tayin edilen mehri vermek mecburiyetindedir. Bu anlaşma zamana göre farklılık arz etmektedir. Hemen verilmesi kararlaştırılacağı gibi evlendikten sonraki herhangi bir zamanda da ödenebilir. Ayette bu çeşit mehirden şöyle bahsedilmektedir: *“Eğer siz, onları kendileriyle temasta bulunmadan önce boşar fakat fakat daha önce onlara bir mehir tayin etmiş bulunursanız, bu tayin ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır.”*⁵⁶⁷ Ödenme zamanına göre mehir ikiye ayrılmaktadır.⁵⁶⁸ Mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel.

Miktarı belirlenen mehir akit sırasında verilebileceği gibi akitten sonraki herhangi bir zamanda ödenebilir. İşte akit esnasında kadına peşin olarak ödenmesi kararlaştırılan mehre mehr-i muaccel denilmektedir. Peşin mehir de denilmektedir. Kararlaştırılan zamanda ödenmesi gerekmektedir. Hanefîlere göre cinsel ilişkiden önce mehrin bir kısmının peşin olarak verilmesi müstehaptır.⁵⁶⁹ Şâfiî ve Hanbelîlere göre mehrin tamamı peşin olarak verilebileceği gibi, bir kısmının veya tamamının te’cil edilmesi mümkündür. Koca mehr-i muacceli veremeyecek durumda ise Hanefîlere göre kadının evliliğin feshini isteme hakkı yoktur; Şâfiîlere göre ise kadın evliliğin feshini

⁵⁶⁴ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, V, 2179.

⁵⁶⁵ Kasânî, *Bedâi*, II, 274-277; Şirbinî, *Muğni'l Muhtac*, XIII,57;Şirazî, *Mühezzebe*, IV, 212; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*,II, 124; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*,282

⁵⁶⁶ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 210.

⁵⁶⁷ Bakara, 2/237.

⁵⁶⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 124; Sürûrî, *Nikâh ve Talak Ahkâmı*,178.

⁵⁶⁹ Acar, *İslam Aile Hukuku*,172.

isteyebilir.⁵⁷⁰ Mehr-i muaccelde kadın mehrini almadığı müddetçe nefsinin teslim etmeyebilmektedir.

Mehirde genellikle miktar belirtilir. Bu belirlenen mehir mehr-i müsemma olarak adlandırılmaktadır. Bazen de mehir belirtilmez. Burada şari' devreye girmektedir. Bu durumda mehr-i misil geçerli olmaktadır. Şâfilere göre mehr-i misil, bir evlilik akdinde erkeğin evlenmek istediği kadına ödemesi gereken maldır.⁵⁷¹ Bu mehir kadının emsallerine göre takdir edilir. Yakın olan akraba kadınları ölçü alınır. Önce baba tarafından kadınlar sonra anne tarafından kadınlar emsal alınır. Hanefilere göre mehr-i misil, akit sırasında kadına baba tarafındaki kadınlar emsal alınarak verilen mehirdir. Amcakızı, kızkardeş, hala gibi kadınlar ölçü alınır. Bu kadınlar yoksa yakındaki kadınlar emsal alınır. Anne tarafı dikkate alınmaz. Mehr-i misli tayin için hukukçular tarafından belirlenmiş kriterler vardır. Bu kriterler yaş, güzellik, mal, akıl, diyanet, bekâret, iffet, ilim gibi vasıflardır.⁵⁷² Çünkü kadınlara verilen mehir bu özelliklere göre değişkenlik gösterir. Bu vasıflar akit zamanı dikkate alınmak durumundadır. Akitten önce ve akitten sonra ortaya çıkan herhangi bir sorun dolayısıyla emsal mehir tayin edilmez. Mehr-i mislin vacip olduğu durumlar şunlardır:

1.Mehir tespit etmeksizin yapılan evlilik.⁵⁷³ Bu evliliğe “tefviz evliliği” denilmektedir. Tefviz evliliği mehir belirtmeden yapılan evliliğe denilmektedir.⁵⁷⁴ Eğer koca, kadınla cinsel ilişkide bulunur veya mehir belirlenmeden ölürse kadına mehr-i misil vacip olmaktadır. Zifaktan önce boşaması halinde kadına mehir düşmez. Mut’a vermesi gerekmektedir. Mut’a hakkında Bakara 236. Ayette şöyle buyrulmaktadır: *“Kadınlara el sürmeden ve mehirlerini biçmeden onları boşarsanız size her hangi bir sorumluluk yoktur. Şu kadar ki onlara(mal verip)faydalandırın. Eli geniş olan haline göre, eli dar olan da haline göre ve güzellikle faydalandırmalıdır...”* Mut’a Hanefilere

⁵⁷⁰ Acar, *İslam Aile Hukuku*,173.

⁵⁷¹ Şirbinî, *Muğni'l Muhtac*, c.13,59.

⁵⁷² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 125; Nevevi, *Minhac*,354; Şirbinî, *Muğni'l Muhtac*, XIII,61; İbn-i Abidin, *Reddü'l Muhtar*, V, 532; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*,223; Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, III, 156; Merğinanî, *el-Hidaye*,II, 39; İsmail Hakkı, *Vesailü'l Felah*, 64; Hin vd.,*Büyük Şafî Fıkhi*, II, 173.

⁵⁷³ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*,IX, 212.

⁵⁷⁴ Sâbık, *Fıkhu's Sünne*, II, 423; Gamravî, *Siracu'l Vehhac*, 391; ; Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, III, 150.

göre boşanmadan dolayı kadının gönlünü almak için kocanın vermesi gereken mal veya giyim eşyasıdır.⁵⁷⁵

2. Mehir belirlenmiş olmakla birlikte, mehir hakkında aşırı bilinmezliğin bulunması veya mütekavvim olmayan(alım-satımı caiz olmayan) bir malın mehir olarak belirlenmesi durumunda emsal mehir söz konusu olur.⁵⁷⁶ Mesela ev, araba gibi bir malın belirlenmesi durumunda bu malların cinsinin ve evsafının bilinmesi kesin olmayacağı için burada bilinmezlik bulunmaktadır. Ev dediğimizde evin yüzlerce çeşidi vardır. Hangi çeşidin olduğu açık değildir. Araba da aynı şekildedir. Binlerce çeşit araba vardır. Türü ve evsafı açık olmadığı için aşırı bilinmezlik bulunmaktadır. Türün ve cinsin kesin olmadığı bu durumda kadın emsal mehre hak kazanmaktadır. Şarap, domuz eti gibi yasaklanan mütekavvim olmayan şeylerin mehir olarak tayin edilmesi geçersizdir. Cumhura göre kadına emsal mehir düşmektedir.

3. Mehrin olmamasında ittifak etmek: Kadın ve erkeğin veya velilerinin mehrin olmaması üzerinde ittifak ederek evlenmesi durumunda mehr-i misil gerekmektedir.⁵⁷⁷ Buna şıgar evliliği örnek verilebilir. Şıgar evliliği iki tarafın mehir vermemek üzere anlaşp, karşılıklı olarak kızlarını birbirine vermesi olarak tanımlanabilir. Şıgar evliliği yoluyla veya diğer şekilde mehirsiz nikâh akdi yapmak geçersiz kabul edilmektedir. Hz. Peygamber “İslam’da şıgar evliliği yoktur” buyurmuştur.⁵⁷⁸ Şıgar evliliği Hanefiler haricinde cumhura göre fasittir.⁵⁷⁹ Hanefilere göre ise nikâh sahihtir, kadına da mehr-i misil düşmektedir.⁵⁸⁰ Çünkü mehrin olmaması üzerine yapılan akit fasittir. Malikîler dışında cumhura göre mehrin olmaması üzerine yapılan akit, ölüm veya zifaf sebebiyle kadın için mehr-i misil vacip olmaktadır.⁵⁸¹ Mehir nikâh akdinin hükümlerinden ve sonuçlarından biridir. Ve kaldırılması söz konusu değildir. Üç mezhebe göre(Hanefî, Şâfiî, Hanbelî) mehrin olmamasını istemek evliliği ifsat etmemektedir.

⁵⁷⁵ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyeye*, II, 365, Aynî, *Binaye Şerhu'l Hidaye*, V, 143.

⁵⁷⁶ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 226; Komisyon, *İslam Hukuku El Kitabı*, 321; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 221; ; Esedî, *Bidayetu'l Muhtac*, III, 145; Merğınanî, *el-Hidaye*, II, 37; Serahsî, *Mebsût*, V, 106.

⁵⁷⁷ Tahhan, *Karşılaştırmalı Dört Mezhep Fıkıhı*, 700.

⁵⁷⁸ Müslim, *Nikâh*, 60; Nesâî, *Nikâh*, 60.

⁵⁷⁹ Kasânî, *Bedâi*, II, 282; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyeye*, II, 365.

⁵⁸⁰ Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyeye*, II, 365.

⁵⁸¹ Zuhaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, IX, 212.

Kadının mehrin tamamını almaya hak kazanabilmesi için Şâfiî mezhebine göre iki durumdan birisinin oluşması gerekmektedir. Onlardan biri cinsel ilişki diğeri ise cinsel ilişkiden önce eşlerden birinin ölümüdür.⁵⁸² Cinsel ilişki, sahih nikâh akdi ile olmuşsa kadın mehrin tamamına hak kazanmaktadır. Mehri belirlenmemişse mehr-i misil almaya hak kazanır. Delili Nisa 24. ayettir: “*O kadınlardan birine yüklerle mehr vermiş olsanız dahi, içinden bir şey geri almayın.*” Ayet sahih nikâh sonucu gerçekleşen cinsel ilişkiyi kast etmektedir. Cinsel ilişkiye engel şer’î engellerin bulunması kadının mehri almasını engellememektedir. Hayızlı veya nifaslı olması, oruçlu veya ihramlı olması sonucu değiştirmemektedir.⁵⁸³ Bu gibi engellerin olduğu zamanda yapılan ilişki kadının mehrin tümünü almasını engellememektedir. Diğer şart olan eşlerden birinin ölümü halinde mehrin tamamı kadına düşmektedir. Bu ölüm doğal yollardan olsun, öldürme veya intihar olsun sonuç değişmemektedir. Ama kadın kendi kocasını öldürse mehri düşer.⁵⁸⁴ Kadının ölmesi durumunda mehri misasçılarını alır. Kocanın ölmesi durumunda terekesinde borç olarak kalmakta ve misasçılarının ödemesi gerekmektedir. Şafiîler ve Hanbelîlere göre göre halvet-i sahiha ile kadın mehrin tümünü almaya hak kazanmamaktadır.⁵⁸⁵ Çünkü cinsel ilişki meydana gelmemiştir. Cinsel ilişki olmadan mehrin tümü tahakkuk etmez. Delilleri Bakara 237. Ayettir: “*Eğer onlara mehr belirler de el sürmeden boşarsanız tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır.*” Hanefî mezhebine göre kadının mehrin tümüne hak kazandığı durumlar üçtür.⁵⁸⁶ Halvet-i Sahiha, cinsel ilişki, eşlerden birinin ölümü.

1. Halvet-i sahiha: Sahih bir nikâhla evli olan eşlerin, kimsenin görmeyeceği ve giremeyeceği kapalı bir yerde yalnız ve başbaşa kalmalarına “sahih halvet” denilmektedir. Sahih halvet esnasında birbirlerinden yararlanmalarına engel olacak hakiki, doğal ve şer’î bir engelin bulunmaması gerekmektedir.⁵⁸⁷ Bu engellerden biri

⁵⁸² İsnevî, *Mühimmat*, c. 7, 177; Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, V, 2190; İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 440; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 176; Komisyon, *İslam Hukuku*, 323; İsnevî, *Mühimmat*, VII, 177; Dimyatî, *İnetü't Talibin*, III, 351.

⁵⁸³ İsnevî, *Mühimmat*, VII, 177.

⁵⁸⁴ Cezirî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, V, 2190.

⁵⁸⁵ Tahhan, *Karşılaştırmalı Dört Mezhep Fıkhı*, 704.

⁵⁸⁶ Ebû Zehra, *Ahvalı's Şahsiyye*, 188; Hallaf, *Ahkamu Ahvali's Şahsiyye*, 82; İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 440; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyeye*, II, 368; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 125.

⁵⁸⁷ Kasanî, *Bedaî*, II, 291.

bulunduğu takdirde sahih halvetten söz edilemez. Buna göre açık bir alanda veya herkesin girip çıktığı bir mekânda sahih halvet gerçekleşmemektedir.

2. Hakiki engel: Fizikî olarak eşlerin ilişkiye girmelerine bir engelin bulunmasıdır. İkisinden birinin ilişkiye giremeyecek kadar hasta veya küçük olması fiziki engele örnek teşkil etmektedir.⁵⁸⁸ Kadının cinsel organında cinsel ilişkiye girmeye engelin olması da fiziki engele girmektedir. Erkeğin cinsel organının kesik olması, iktidardan düşmüş veya burulmuş olması durumunda ise Hanefî müçtehitleri arasında ihtilaf bulunmaktadır. Ebû Hanife'ye göre bu durumdaki koca adayına mehrin tamamını ödemek düşer.⁵⁸⁹ Çünkü cinsel ilişki olsun olmasın kadın kendini teslim etmiştir. Ki üzerine düşen budur. İmameyne göre mehrin yarısı düşmektedir.⁵⁹⁰ Bu durumdaki erkek cinsel ilişkiye güç yetiremeyecek durumdadır. Ve cinsel ilişkinin meydana gelmesi mümkün görünmemektedir.

a. Tabii engel: Bazen engeller doğal yollarla olmaktadır. Eşlerin kamuya açık yerlerde bulunması veya insanların gidip geldiği bir yerde olması doğal engellere girmektedir. Çünkü bu tür yerlerde insanların cinsel ilişkiye girmeleri söz konusu değildir. İnsanların orda bulunması yeterlidir. Yetişkin ya da çocuk olmaları, deli ya da akıllı olmaları, uyumuş veya uyanık olmaları arasında bir fark bulunmamaktadır.⁵⁹¹

b. Şer'î engel: Şer'î engeller de sahih halvete engeldir. Eşlerin Ramazan ayında olup oruçlu bulunmaları, farz veya nafil hac için ihramda olmaları, birinin farz namaza başlamış olması; kadının hayız veya nifas halinde bulunması gibi durumlar şer'î engellere örnektir. Bu hallerin bulunması halinde halvet-i sahiha meydana gelmemektedir.⁵⁹² Hayız ve nifas bazı kaynaklarda doğal engellerden de sayılmaktadır. Kaza ve keffaret orucu, kaza namazı şer'î engel sayılmamaktadır.⁵⁹³ Bu engellerin olduğu bir halvet, halvet-i fasidedir. Halvet şartları oluşmadığı için halvet sayılmamaktadır.

⁵⁸⁸ Meydanî, *el-Lübab*, II, 23; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 190.

⁵⁸⁹ Merğınanî, *el-Hidâye*, II, 33; Mevsilî, *el-İhtiyar*, II, 367; Halebî, *Mülteka el-Ebhur*, I, 377.

⁵⁹⁰ Merğınanî, *el-Hidâye*, II, 33.

⁵⁹¹ Kasanî, *Bedaî*, II, 293; Ebû Zehra, *Ahvalu's Şahsiyye*, 190.

⁵⁹² Kasanî, *Bedaî*, II, 293.

⁵⁹³ Halebî, *Mülteka el-Ebhur*, I, 377; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 133; Alemgir Şah, *Fetavayı Hindiyye*, II, 369.

2. Cinsel ilişki: Cinsel ilişki ile kadın mehrin tamamına hak kazanmaktadır. Sahih nikâh akdi ile mehrin tamamının kesinlik kazanacağı hususunda hukukçular arasında ihtilaf yoktur.⁵⁹⁴ Mehir belirlensin veya belirlenmesin; ister akitten önce ister akitten sonra verilmesi kararlaştırılsın zifaf olduktan sonra mehir kesinlik kazanmaktadır. Kadın hakkından vazgeçmedikçe koca ödemekle yükümlüdür.

3. Eşlerden birinin ölüm ile de kadına mehrin tamamının ödenmesi gerekmektedir. Ölümün doğal yollardan olması veya intihar ve öldürme ile olsun hüküm değişmemektedir. Kadının kocasını öldürmesi durumunda gene mehrin tamamı kesinleşmektedir.⁵⁹⁵ Çünkü öldürmeye karşılık zaten kısas cezası vardır. Mehirden mahrum bırakmak bu cezaya ek bir ceza olur ki o da caiz değildir.

Şâfiî ve Hanefilere göre cinsel ilişkiden önce ayrılma ister boşama olsun ister fesh etme olsun, akit zamanı mehri belirlenmiş olup ayrılma kocadan gelmişse veya kocadan kaynaklanan bir sebepten dolayı meydana gelmişse kadın mehrin yarısını almaya hak kazanmaktadır.⁵⁹⁶ Buna örnek kocanın irtidat etmesi, lian veya hul' yapması, kocanın annesinin kadını emzirmesi, kadın müslüman olduğu halde kocanın İslam'a girmekten kaçınması gibi kocadan kaynaklanan sebepler gösterilebilir. Delili Bakara 237. ayettir: *"Eğer siz onları, kendilerine temas etmeden önce boşar fakat daha önceden bir mehri tayin etmiş bulunursanız, o vakit tayin ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır."* Ayete göre mehrin önceden tespit edilmesi, cinsel ilişkinin olmaması ve kadının mehri hakkından vazgeçmemiş olması gerekmektedir. Bahsedilen şartlar oluştuktan sonra meydana gelen ayrılıkta kadına iddet gerekmemektedir.⁵⁹⁷ Çünkü zifaf veya halvet-i sahiha meydana gelmemiştir. Şâfiîlere göre ayrılma her ikisinden kaynaklanmışsa kadın yine mehrin yarısını almaya hak kazanmaktadır.⁵⁹⁸ Buna örnek olarak her ikisinin hul' yaparak boşanması veya ikisinin birlikte irtidat etmesi gösterilebilir. Hanefilere göre tayin edilen mehrin yarısı kadın tarafından kocasına hibe edilirse diğer yarısını alma hakkına sahiptir.

⁵⁹⁴ Kasaî, *Bedaî*, II, 291.

⁵⁹⁵ Kasaî, *Bedaî*, II, 294.

⁵⁹⁶ Kasaî, *Bedaî*, II, 294; Nevevî, *Minhac*, 354; Şirbinî, *Muğni'l Muhtaç*, c.13,69; Hin vd., *Büyük Şafiî Fıkhi*, II, 172; İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, II, 442.

⁵⁹⁷ Kasaî, *Bedaî*, II, 296.

⁵⁹⁸ Şirazi, *Mühezzeb*, IV, 203.

Evlilik akdedildikten sonra bazı durumların oluşması halinde kadın, mehir hakkının tamamını kaybedebilir. Hangi durumlarda mehrin tamamının düşeceği hususunda mezhepler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Mezhepler konuya bakarken kadın veya erkekten kaynaklanan sebepleri gözönünde bulundurmuşlardır. Hanefî ve Mâlikî mezhepleri cinsel ilişki ve sahih halvet öncesi olan boşamalar haricinde kalan tüm boşamalarda mehrin düşeceği görüşündedirler. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise boşanmaların kadından kaynaklanan bir sebeple olması halinde mehrin tamamının düşeceğini kabul etmişlerdir. Şâfiî mezhebinde ayrılmaya herhangi bir sebepten dolayı kadın neden olduysa mehir hakkının tamamı düşmektedir.⁵⁹⁹ Veya kadından kaynaklanan bir sebeple kocanın kadını boşaması durumunda gene mehrin tamamı düşmektedir. Cinsel ilişkiden önce kadının irtidat etmesi, kocası olmadan sadece kendisinin müslüman olması, kocadaki bir kusur sebebiyle akdi fesh etmesi gibi sebepler kadından kaynaklanan sebepler olarak mehrin tamamının düşmesine sebep olmaktadır. Buna satım akdi örnek verilebilir. Satım akdinde teslimden önce satıcıdan kaynaklanan bir sebepten ötürü malın telef olması durumunda bedel düşmektedir. Hanefîlerde ise dört sebepten dolayı kocanın üzerinden mehir düşmektedir.⁶⁰⁰

1. Kadınlı cinsel ilişki veya halvet-i sahihaden önce boşama olmaksızın ayrılma. Ayrılma ister kocadan dolayı olsun ister kadından dolayı olsun sonuç değişmemektedir. Kadının irtidat etmesi veya kocasının müslüman olup kendisinin Müslüman olmayı reddetmesi gibi sebepler sayılabilir. Cinsel ilişkiden önce evliliğin feshini doğuran bütün hallerde bu durum geçerlidir. Bu durumlarda mehrin tamamı düşmektedir.

2. Cinsel ilişkiden önce veya sonra mehir karşılığında hul' yapılması.⁶⁰¹ Koca kabul ederse mehrin tamamı düşmektedir. Kadın mehri almışsa geri vermesi gerekmektedir.

3. İlişkiden önce veya sonra mehrin tamamından ibra etmek.⁶⁰² Yani kadının alacağı mehri almadan kocasına hibe etmesi sebebiyle mehrin tamamı düşmektedir.

4. Kadının mehrin tümünü kocasına hibe etmesi.⁶⁰³ Bunun için kadının hibe etmeye elverişli olması yani akıllı olması ve ölümcül hastalığa yakalanmamış olması

⁵⁹⁹ Nevevî, *Minhac*, 354; Şirbinî, *Muğni'l Muhtac*, XIII, 67; Hin vd., *Büyük Şafî Fıkhi*, II, 173.

⁶⁰⁰ Kasanî, *Bedaî*, II, 295-296; Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 233.

⁶⁰¹ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 179.

⁶⁰² Kasanî, *Bedaî*, II, 296.

gerekmektedir. Kadın kendi isteğiyle mehrini bağışladığında mehrin tamamı düşmektedir.

⁶⁰³Kasanî, *Bedaî*, II, 296; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, 234.

SONUÇ

Nikâh akdi çok yönlü bir akittir. Dinî ve dünyevî birçok boyuta ve kişisel ya da toplumsal açıdan ciddi yönleri sahip olan nikâhın kendine mahsus rükünleri ve şartları bulunmaktadır. Evlilik ile ilgili temel hükümlerde fıkıh mezhepleri görüş birliğine sahipken bazı detaylarda ihtilaf etmişlerdir. Bunlardan birisi evliliğin fikhî hükmünün ne olduğu konusudur. Görev ve mükellefiyetleri ağır olmasına rağmen birçok maslahatı içerdiği için dinimizde hem ayetlerle hem hadislerle desteklenerek tavsiye ve teşvik edilmiştir. Evliliğin maslahattan ziyade mefsedete yol açmaması bu sisteme dâhil olacak kimselerin maddî ve manevî durumlarına göre önem kazanmaktadır. Hanefî mezhebi evliliğin dinî boyutunu öne çıkarıp ibadet saymışlardır. Şâfiî mezhebi nikâhı hukukî boyutuyla değerlendirip alış-veriş, yeme-içme gibi dünyalık muamelattan ibaret görmüşlerdir.

Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında nikâhın rükünleri hakkında ihtilaf bulunmaktadır. Şâfiîler nikâhın rükünlerini beş olarak kabul etmektedirler. Hanefîler ise sadece irade beyanını yani icap ve kabulü rükün olarak değerlendirmişlerdir. Buna göre iki mezhep sadece irade beyanında müttefiktirler. Şâfiîlerde nikâhın Arapça kıyılması görüşü vardır. Hanefîler isteyenin istediği dilde akdi icra edebileceğini savunmuşlardır. Şâfiî mezhebi kinâî lafızlarla evlilik akdini kabul etmezken, Hanefî mezhebi kabul etmektedir. Yazıyla akit kinayeye benzetildiğinden Şâfiîlerde kabul görmemektedir. Buna göre Şâfiîlerde telefon veya mesajla akit sahih olmamaktadır.

Nikâhın hükmü konusunda da her iki mezhep arasında ihtilaf bulunduğu göze çarpmaktadır. Hanefî mezhebinde nikâhın ibadet hüviyeti taşıdığı görüşü hakimdir. Ama Şâfiîlerde nikâhın ibadet hükmü taşımadığı ve dünyalık muamelelerden sayıldığı kabul edilmektedir. Çünkü Şâfiîler nikâhı hukukî boyutuyla ele almışlardır. Bakıldığında hüküm konusunda kesin ve net çizgilerle ayırım yapmak mümkün gözükmemektedir. Müslümanın bir muameledeki niyetine ve Allah rızası için yaptığı her işte sevap kazanacağını düşündüğümüzde evlilik yaptığında da niyetine göre yaptığının manevî bir boyutunun olacağını ve sevap kazanacağını öngörebiliriz. Bu durumda nikâhın hükmünün her iki mezhebe göre de sevap getiren bir amel olduğunu söyleyebiliriz.

Akdin aleniyet kazanması ise şahitlikle olmaktadır. Nikâh şahitliği Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Ama hadislerde mevcuttur. Mezhepler diğer konularda ayetleri kıyas metoduyla nikâh şahitliğine uygulamışlardır. Üç mezhebe göre şahit bulunması farzdır. Mâlikîlere göre akit esnasında şahit bulunması zorunlu değildir. Akdin herhangi bir anında hazır bulunmaları yeterli görülmüştür. Şâfiîlere göre iki erkekle şahitlik akdedilirken, Hanefilerde bir erkek iki kadının şahitliğiyle akit mün'akit olmaktadır.

Velâyet, ehliyetsiz ya da eksik ehliyetli kişilerin aile ve toplum içerisindeki haklarını korumak, mutluluğunu sağlamak için tesis edilmiş bir sığınak görevi görmektedir. Genel olarak velâyetin konusu, şahıs ve maldır. Şahıs üzerinde velâyet eğitim, sağlık ve evlendirme gibi muamelelerde geçerli olmaktadır. Velâyet yetkisi genelde babalar tarafından kullanılırdı. Evlendirilenler genellikle çocuklar, -yetişkin olsalar bile-dul veya bekâr kadınlar ile zihinsel engellilerdir. Bazı istisnai durumlarda kadınlara da hür iradeleriyle evlenme ve evlendirme yetkisi verilmiştir. Ancak yetkiyi kullanma şekli ve şartları fıkıh ekollerine göre değişmektedir. Hanefiler velâyetin kapsamını daha geniş tutmuşlardır. Şâfiîler ise daha dar bir çerçeve çizmişlerdir. Şâfiîler sadece baba ve dedeyi zorunlu veli olarak kabul etmişlerdir. Ebû Hanîfe'ye göre ise kadın kendi başına evlilik akdi yapabilir. Cumhura göre bekâr olan kadın mutlaka veli izniyle evlenebilmektedir. Dul kadın ise veli izni olmadan evlenebilir. Neticede İslam hukukçuları da yaşadıkları toplumun kültürel ve sosyal ortamından etkilenmişlerdir. Hanefilerle Şâfiîler arasında velâyet hususunda ihtilaf bulunmasının sebebi ayet ve hadislerin hitabından farklı hükümler çıkarmalarından dolayıdır. Velâyet konusunda var olan bu farklılıklar yanlış yorumlanmamalıdır. Şöyle ki Hanefilerde kızın 18 yaşına gelince veli iznine gerek olmadan evlenebilmesi velinin rızasının şart olmadığı anlamına gelmemektedir. Velinin muvafakatinin de alınması maslahata ve hakkaniyete daha uygundur. Şâfiîlerde ise veli olan baba ve dedenin cebr vilâyetine sahip olması kızı istediği kimseyle evlendirebileceği bir keyfiyet doğurmamalıdır. Veli kızın da rızasını almak suretiyle evlendirme yükümlülüğüne sahiptir. Velhasıl orta yolu bulmak gerekmektedir. Veliyi tamamen devre dışı bırakmak doğru olmadığı gibi kızın rızasını almadan evlendirmek doğru bir tutum değildir.

Evlilikte denklik şartı, İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından nikâh akdine dâhil edilmiş hukukî şart niteliğindedir. Evlenme ve boşanmayla ilgili hükümler dinin

temel kaynaklarında detaylı bir şekilde açıklanmış olmakla birlikte, denklik şartı ve içeriğine dair kat'i bir nass bulunmamaktadır. Söz konusu denkliğin gözetilmesi gerektiğine dair ileri sürülen sahih hadisler ise hukukî ve dinî bir şarttan ziyade taraflar arasında istikrarlı, dengeli ve mutlu bir aile hayatı için tavsiye niteliğinde rivayetler olarak kabul edilmelidir. Bu açıdan denklik dinî, ahlakî, toplumsal ve hukukî sebeplerden mütevellit hukukî bir şarttır. Hanefîler evlilikte denklik konularını en geniş tutan mezheptir. Bu konuda onlara en yakın mezhep Şâfiîlerdir. Her ne kadar denklik mevzusunu Hanefî mezhebinin sistematik hale getirdiğine inanılsa da Şâfiî mezhebinin de katkısı büyüktür. Denklik konusunu en dar tutan mezhep Mâlikî mezhebidir. Mâlikîlere göre din ve kusurlardan sâlim olma yönünde denklik aranmaktadır. Mezheplerde denklik konuları çoğunlukla ailenin durumu göz önüne alınarak belirlenmiştir. Evlenecek kadının durumu ikinci planda kalmıştır. Nesep, mal, din, hürriyet gibi şartlarda bunu görebilmekteyiz. Oysa çağımızdaki gelişmelere paralel olarak kadının konumu ve statüsü de değişmiştir. Kadınlar artık çalışma ve sosyal hayatta daha aktif durumdadır. Öyleyse artık ailenin sosyal ve kültürel seviyesinden çok, kadınların sosyo-kültürel seviyeleri açısından ele alınmalıdır. Müctehitler arasında din konusunda bile ittifak bulunmaması gösteriyor ki denklik konusu tartışmalıdır. Esasında denklik kriteri iyi niyetle doğmuş ve kadının mağdur olmasını önlem amaçlı bir tedbir olarak görülmüştür. Denklik unsurlarının sıhhat veya lüzum şartı olarak görülmesi müctehitlerin yaşadığı dönemlerdeki sosyo-kültürel, itikadî, toplumsal örf ve adetler sonucu şekillenmiştir. Bu da göstermektedir ki denklik unsurları değiştirilebilir, kaldırılabilir veya yeni kriterler konulabilir.

İslam hukukunda hayatın çeşitli alanlarında hükümler Kur'an ve sünnet çerçevesinde ictihada ve toplumun örfüne göre düzenlenmişken bazı alanlarda insanların takdirine bırakılmayıp nasslarla belirlenmiştir. Aile hukuku alt başlığı altında incelenen muharremât bu konuların başında gelmektedir. Muharremâtla ilgili onlarca ayet ve hadis vardır. Bu da İslam'ın evlilik ve muharremâta verdiği önemi göstermektedir. İslam bu uygulamayı devam ettirmiş ve bu tür evlilikler yapanları "iğrenç bir fiil ve çok kötü bir yol" izlemekle itham etmiştir. Bu hitapların muhatabı cahiliye Araplarıdır. Cahiliye Araplarında kendi analığıyla evlenme gibi bir çeşit mecburiyet sayılan adetler vardı. İslam bunu şiddetle reddetmiştir. Denilebilir ki Kur'an ve sünnette hakkında yoruma açık olmayan hükümlerin en çok olduğu konuların

başında muharremât gelmektedir. Hakikaten evlenme yasaklarıyla ilgili nasslar çok açık ve kesindir. Ve çoğu zaman yoruma kapalıdır. Muharremâtla ilgili pek çok hükümde bu husus göze çarpmaktadır. Dolayısıyla çoğu hükümde icma oluşmuştur. Mezhepler arası ihtilaflar sadece detaylarda meydana gelmiştir.

İslam hukukunda ailenin oluşumunun ilk nüvesini meydana getiren nikâh akdinin birtakım hukukî ve malî sonuçları doğmaktadır. Nikâh akdine bağlı olarak ortaya çıkan bu malî hakların en önemlisi mehirdir. İslam'dan önce çeşitli kültürlerde kadının satış bedeli olarak tezahür eden mehir, gerçek anlamına ve amacına İslâmiyetle ulaşmıştır. İslam hukukçularına göre mehir Kur'an ve sünnette geçmesine rağmen evliliğin şartlarından değil, sonuçlarından birisidir. Mehirle kadın bir nebze de olsun ekonomik bağımsızlığını kazanmış olmaktadır. Mehrin miktarının yüksek tutulması tavsiye edilmemekle birlikte kişilerin durumuna göre belirlenmesi daha uygun görünmektedir. Ama kadın için de bir geçim ve hayatını idame ettirecek bir sebep olduğu düşünülecek olursa orta yolu bulmanın daha makul görüneceği açıktır. Mehir başlık parasıyla karıştırılmamalıdır. Başlık parası adetinin İslam'da bir karşılığı bulunmamaktadır. Tamamen toplumun örf ve adetlerinin sonucunda oluşmuş yanlış olan bir uygulamadır. Başlık parasını ise kızın babası almaktadır. Oysa mehir kadına has kılınmış ve sadece kadının malıdır.

En doğrusunu Allah bilir....

KAYNAKÇA

- Abdusselam, İzzeddin b., *el-Gaye fi İhtisari'n Nihaye*, thk. Halid et-Tabbaa, Daru'n Nevadir, Katar 2016.
- Acar, H. İbrahim, *İslam Aile Hukuku*, İstanbul, Ensar Yayınları, 3. baskı, 2019.
- Acar, Halil İbrahim: "Nişan", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları İstanbul 2007, 33/152-154.
- Acar, H. İbrahim, "İslam Hukuku Açısından Nişanlanma", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 2005, 71-94.
- Acar, H. İbrahim, "İddet", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları İstanbul 2000, 21/466-471.
- Acar, H. İbrahim, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, 39/496-500.
- Acar, Halil İbrahim, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 17, 2011, 367-388.
- Aktan, Hamza, "Kefâet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2022.
- Aktan, Hamza, "Sihriyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2009, 37/111-112.
- Alemgir Şah, *Fetâvâyı Hindiyeye*, ter. Mustafa Efe, 1. basım, Akçağ Yayınları, Ankara 1984.
- Apaydın, H.Yunus, "Velayet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, 43/15-19.
- Apaydın, H.Yunus, "İrade Beyanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, 22/387-391.
- Aslan, Bedri, "İslâm Hukukunda Evlilikte Velâyetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velâyetinin Kime Gececeği Konusunun Değerlendirilmesi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 2016, 26-47.

- Akgül, Lütfiye, “İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 19(62), 2015, 21-34.
- Ansary, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.
- Atar, Fahrettin, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, 33/112-117.
- Ataşalan, Zeynel Abidin, *Tevrat, İnciller ve Kur'an-ı Kerim'e göre Aile Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kahramanmaraş 2008.
- Aydın, M. Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- Aydın, Mehmet Âkif, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2003, 28/389-391.
- Aydın, M. Âkif, “Liân”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları Ankara 2003, 27/172-173.
- Aynî, Bedrüddin Mahmud b. Ahmed, *Binaye Şerhu'l Hidâye*, thk. Emin Salih Şa'ban, 1. Baskı, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 2000.
- Akçay Biçen, Süheyla, “İslam Aile Hukukunda Eşler Arasında Denklik”, *Batman Üniversitesi İslami İlimler Hakemli Dergisi*, 2(1), 2018, 92-101.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 1. baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1950.
- Buhârî, Ebû Abdillâh b. İsmâil (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Buhûtî, M. (ts.). *Keşşâfu'l-kina' an metni'l-İkna'*, c. 5, Daru'l-kutubu'l-ilmiyye, Beyrut 1982.
- Cessas, Ebubekir Razî, *Muhtasar-ı Tahavî*, 4. Basım, Daru's Sirac, Medine 1983.
- Cezerî, İbnu'l Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, Ensar Yayınları, ter. Kemal Sandıkçı- Muhsin Koçak, 1. Basım, yy, İstanbul 2008.

- Cezirî, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, çev. Mehmet Keskin, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994.
- Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 1. Baskı, Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.
- Coşan, Feyza, *Nikâh Akdinin Bağlayıcılığı ve Muhayyerlikler*, (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya 2022.
- Cürcânî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, thk. Âdil Enver Hızır, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.
- Çağrı, Mustafa, "İtidal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, 23/ 456-457.
- Çağrı, Mustafa, "Hürriyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, 18/502-505.
- Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akidler*, 1. Baskı, A. H. İ. Yayıncılık, İstanbul 2006,
- Çınar, Fatih, "Nikâhta Denkliğe Konu Olan Vasıflar ve Bunların Fıkhî Tesiri", *Adana; Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 2020, 265-285.
- Çolak, Abdullah, *İslam Aile Hukuku*, Ensar Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2021.
- Çolak, Mücahit, "İslam Hukukunda Şahitlik ve Hükümleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 2016, 85-104.
- Dağcı, Şamil, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Manileri 1", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39(1), 1999, 175-232.
- Dağcı, Şamil, "İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-2 (Geçici Evlenme Engelleri)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(1), 2000, 137-194.
- Demircan, Adnan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh". *Diyanet İlmi Dergi*, 49(3), 2013, 21-42.
- Dihlevî, Şah Velîyullah, *Hüccetullahi'l Baliğa (İslam Düşünce Rehberi)*, 1. Basım, ter. Mehmet Erdoğan, İmaj Yayınları, İstanbul 2003.

- Dimyatî, Ebu Bekr b. Muhammed Şettâ, 3. Cilt, *Îânetü't Talibin Metni Fethu'l Mûin*, Daru's Selam, 1. Basım, Kahire 2013.
- Dirik, Mehmet, "İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 26, 2015, 229-262.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2018.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs Aile ve Çözümlü Miras*, İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1983.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, "Mut'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, 32/174-180.
- Dureyviş, Ahmed b. Yusuf, *ez-Zevacu'l Örfi*, Daru'l Âsime, Riyad 2005.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Dâru's-Selâm, Riyad 2000.
- ed-Dabbî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mehâmilî el-Lübab fi *Fıkhi's Şafii*, thk. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî, Daru'l- Buhari, Medine 1995.
- el-Cevziyye, İbnu'l-Kayyim, Şemsuddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Kayyim, *et-Turuku'l-Hukmiyye fî-Siyâseti's Şer'iyye*, Dârü İhyail-Ulûm, Beyrut ts.
- Ebû Zehra, Muhammed, *Ahvalu's Şahsiyye*, 3. Baskı, Daru'l- Fikri'l Arabiyye, Kahire 1957.
- el-Hin, Mustafa, el-Buğa, Mustafa ve eş-Şerbeci, Ali, *el-Fıkhu'l-Menhecî*, çev. Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul 1994.
- el-Hisnî, Takiyyüddîn Ebûbekir b. Muhamed b. Abdülmü'min, *Kifâyetü'l-Ahyâr fî halli Gâyeti'l-ihtisâr*, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2011.
- Enes, Malik b. *el-Müdevvene*, c. 2, Daru'l Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut 1994.
- Erdem, Suat, "İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı", *Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 2013, 71-95.
- Ferruh, Ömer, *İslam Aile Hukuku*, Sebil Yayınları, İstanbul 1969.

- Gamrâvi, Muhammed Ez-Zühri, *Siracu'l- Vehhac Ala Metni'l-Minhac*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 2020.
- Gazzalî, Muhammed, *el- Vesît fi'l Mezheb*, 1. Baskı, thk. Muammed Tâmr, c. 5, Dârü's-Selam, by, 1997.
- Genç, Mustafa, "İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti Hakkı", *İstanbul, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33, 2019, 391-422.
- Genç, Mustafa, "İslam Hukukunda Evlenme Akdi Bakımından Velinin Hukukî Kişiliği, İstanbul", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 35, 2020, 331-360.
- Gümüş Böke, Emine, "İslâm Hukuku Açısından Kadının İddet Nafakası". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 2020, 93-112.
- Güler, Hasan, "Şafî Mezhebine Göre Nikâhta Velâyet Yetkisi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 2021, 322-348.
- Gümüş, Emine, *İslam Hukukuna Göre Eşler Arasında Denklik*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1999.
- Günenç, Halil, *Büyük Şafî İlmihali*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2013.
- Güneş, Alaaddin, *Delilleriyle Şafî Fıkhi*, Seyda Yayınları, Diyarbakırtı.
- Hallaf, Abdulvehhab, *Ahkamu Ahvali'ş-Şahsiyye*, 2. Baskı, Daru'l Kalem, Kuveyt 1990.
- Halefî, Abdullazim b. Bedevi, *el-Veciz*, ter. Beşir Eryarsoy, 1. Baskı, Guraba Yayınları, İstanbul 2007.
- Halebî, İbrahim b. Muhammed el-, *Mülteka el- Ebhur*, ter. Mustafa Uysal, 2. Basım, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1968.
- Heyet/Komisyon, *Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, nşr. Orhan Çeker, Mehîr Vakfı Yayınları, Konya2016.
- Hüsrevî, Mehmed b. Ferâmurz b. Ali Muhyiddin (Molla Hüsrev), *Ed-Gürer ve'l Gürer*, TBMM Kütüphanesi, Ankara 2011.
- İbn-i Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Gırnatî, *el-Kavaninül Fikhiyye*, thk. Macid el-Hamavî, Dârü İbn- Hazm, Beyrut 2013

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tuhfet 'ul-Muhtac bi Şerh 'il-Minhac*, Mısır 1983.
- İbn Hacer el-Heytemî, *Fethu'l-cevâd bi-şerhi'l-İrşâd*, 2. Basım.2 Cilt, Şirketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa,Kâhire1391/1971.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz ed-Dimeşkî. *Reddü'l-muhtâr 'ala Dürri'l-muhtâr*, ter. Ahmed Davudoğlu, 1. Basım, Şamil Yayınları, İstanbul 1983.
- İbn-i Rüşt, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidayetü'l-Müctehid(Mezhepler arası Mukayeseli İslam Hukuku)*, ter. Ahmet Meylani, Beyan Yayınları, İstanbul 1991.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah eş-Şeybânî (v. 241/855), *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, Thk. Şuayb el-Arnâvî t ve Aherû n, Müessesetu'r-Risâle, yy, 2001.
- İbnü'l Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdilvahid el- İskenderî, *Şerhu Fethi'l Kadir*, 1. Basım, Matbaatü'l Kübra, Mısır 1892.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân, Mektebetü'l-Me'ârif, 1. Basım, Riyâd ts.
- İbn-i Mâze, Hüsâmüddîn es-Sadrü's-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî, *el Muhitu'l Burhanî*, thk. Naim Eşref Nur Ahmed, 1. Basım, Mektebetü'r Rüşt, Riyad 2004.
- İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 8 Cilt (8. cilt Tekmiletu'lBahri'r-râik), Matba'atu'l-'İlmiyye,Kâhire 1333 h.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemaluldin Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Mısırî,*Lisânü'l Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebir- Haşim Muhammed eş- Şazelî, Dârü'l Meârif, Kahire ts.
- İbn Nüceym, Zeyneddin İbrâhîm b. Muhammed b. Muhamed b. Bekr, *Bahru'r-Râik,Kenzü'd- Dekaik*, c. 3, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût ty.
- İmranî, Yahya b. Ebu'l Hayr b. Salim, *el-Beyan Fi Mezhebi's Şafîi*, thk. Kasım Muhammed Nûri, 1. Basım, Daru'l Minhac, Cidde 2014.

- İsmail Hakkı(Manastırlı), *Vesail'ul Felah fi Mesail'in Nikâh*,1. Basım, Âlem Matbaası, İstanbul 1313(m. 1896).
- İsnevî, Cemalüddin Abdurrahim, *el-Mühimmât*, thk. Ahmed b. Ali, 1. Basım, Daru'l İbn-i Hazm, Beyrut2009.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 2, 3. Baskı, İz Yayınları, İstanbul 1991.
- Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2019.
- Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedaiu's-Sanâi*, Daru'l Kütübi'l İlmiye, c. 2, 2. Basım, Beyrut 1986.
- Kal'ecî, Muhammed Revvâs. *Mu'cemü lüğeti'l-fukahâ*. 3. Bs., Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2010.
- Kazvinî, Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim er-Rafîû, *El Aziz Şerhi'l Veciz*, 1. Basım, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1997.
- Keleş, Ahmet, 73 Fırka Hadisi Üzerine Bir İnceleme, *İstanbul, Dergipark*, 5(3), 2005, 195-248.
- Keskin, Mehmet, *Şafîi Fıkhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2018.
- Keskioğlu, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Müftüoğlu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1969.
- Komisyon, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Grafiker Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2021.
- Köse, Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013.
- Köse, Saffet, "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2, 2003, 101-116.
- Köse, Saffet, "Rüşd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008,XXXV, 298.
- Köksal, İsmail, *İslam Hukuku(Hikmet-i Baliğa)*, Işık Akademi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2009.

- Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, Ankara 2007.
- Komisyon, *İslam Hukuku*, Grafiker Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2021.
- Komisyon, *Kur'an Yolu Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- Kudûrî, Ebu'l Hasan Ahmed b. Muhammed, *Muhtasaru'l Kudûrî*, thk. Kamil Muhammed Mahmud, Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 1997.
- İbn Kudame, Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el- Makdisî, *el-Muğnî*, ter. A. Alpaslan Tunçer, Karınca&Polen Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2015.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-Kebîr fî fikhi mezhebi'l- İmâm eş-Şâfî*, thk. Ali Muhammed Mu'avvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 1994.
- Malik b. Enes, *Muvatta*, çev. Vecdi Akyüz vd., Beyan Yayınları, İstanbul 1994.
- Merginanî, Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, ter. Ahmet Meylani, Kahraman Neşriyat, İstanbul ty.,
- Mevsîlî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr*, ter. Celâl Yeniçeri, 7. Baskı, Şamil Yayınevi, İstanbul 2016.
- Meydânî, Abdülgani el-Guneymî, *el-Lübâb fî Şerhi'l Kitab*, ter. Okan Kadir Yılmaz, Yasin Yayınevi, İstanbul ty.
- Müzenî, Ebû İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail, *Muhtasaru'l-Müzenî*, c. 8, Dâru'l-Marife, Beyrut 1990.
- Muvahhid, Seyfuddin el, *Delilleriyle Haneî Fıkı*, Hak Yayınları, İstanbul ty.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Ali (v. 303/915), *es-Sünen*, Riyad ts.
- Nevevi, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Minhacu't-Talibin ve Umdetu'l Muftin*, ter. Mithat Acat, 1. Baskı, İstanbul 2003.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Yahya b. Şeref, *Ravdatu't Talibin*, 1. Basım, Daru'l Alemlî'l Kütüb, Riyad 2003.

- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, *el- Mecmu' Şerhu'l-Mühezzebe*, thk. Muhammed Necib, c. 17, Mektebetü'l İrşâd, Cidde ty.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, *Mihacu't-Talibin*, thk. Muhammed Tahir Şa'ban, Dâru'l Minhac, Cidde 2005.
- Özkan, Elif Burcu, "Yasalar ve Gelenekler Işığında Arkaik ve Klasik Dönem Yunan ve Cumhuriyet Dönemi Romalı Kadınların Aile Hayatı", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 15, 2018, 1-25.
- Pekdemir, Şevket, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15(1), 2015, 113-149.
- Remlî, Muhammed b. Ebî'l-Abbas, Ahmed b. Hamza Şahabuddin, *Nihayetu'lMuhtac ila Şerhi'l-Minhac*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1984.
- Rüyanî, Ebu'l Muhsin, Bahru'l Mezheb, thk. *Tarık Fethi es-Seyyid*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1. Basım, Beyrut 2009.
- Sâbık, Seyyid, *Fıkhu's-Sünne*, çev., Tayyar Tekin, Pınar Yayınları, 7. Basım, İstanbul 2014.
- Sabunî, Muhammed Ali, *Ahkâm Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul 2011.
- Sâğircî, Esad Muhammed Said, *Delilleriyle Hanefî Fıkhu*, ter. Soner Duman vd., 1. Baskı, Karınca&Polen Yayınları, İstanbul 2009.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*, ter. M. Cevat Akşit vd., 1. Baskı, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul ty.
- Sevmez, Şule, "Hitbe hakkında Varid Olan ve El-Muvatta'da Geçen Bir Hadisin Tahlili", *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 2019/5, s.41-58.
- Şa'ban, Zekiyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, ter. İbrahim Kâfi Dönmez, 13. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.
- Şafiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, thk. Rıfat Fevzi Abdülmüttalip, 1. Basım, Darı İbn-i Hazm, Beyrut 2001.
- Sürûrî, Mehmed, *Nikâh ve Talak Ahkâmı*, 1. Basım, İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2023.

- Şemsüddin Ebu Abdullah Muhammed, İbn Kayyım el Cevziyye, İ'lam'ulMuvakkiin an Rabbi'l- Âlemin, Beyrut ty.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf, *El-Mühezzeb*, Darü'l-Marife, 2. Basım, Beyrut 1959.
- Şa'ban, Zekiyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, TDVY, 13. Baskı, Ankara2010.
- Ebû İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, c. 5, Dârü İbn Affân, Kahire 1997.
- Şîrbînî, Hatib, *Muğni'l-Muhtaç*, çev. Soner Duman, c. 12-13, 1. Baskı, Mirac Yayınları, İstanbul 2014.
- Şeybani, Muhammed b. Hasan, *el-Asl*, thk. Ahmed Ferit, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- Komisyon, *İlmihal II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004.
- Tahhan, İsmail Ahmed, *Karşılaştırmalı Dört Mezhep Fıkhi*, ter. Birol Özden, 1. baskı, Karınca&Polen Yayınları, İstanbul 2013.
- Topçuoğlu, Ali Aslan, “Yahudilik- Hristiyanlık ve İslam Hukukuna Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 2010, 79-120.
- Türkmen, Elif Kübra - Acar, Abdullah. “Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik Öncesi Uygulamaların İslam Hukukuna Yansımaları”,*İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 35, 2020, 305-330.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre,*Sünenü't-Tirmizî*. thk. Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân, Mektebetü'l-Me'ârif, 1. basım, Riyâd ts.
- Ulusal, Şemsettin, “İslam ve Türk Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğünü Yerine Getirememesinin Tefrik/Boşanma Sebebi Olması”,*İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 38, 2021, 185-208.
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Marifet Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 1999.
- Yaman, Ahmet, “Zihar”,*Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, 44/387-390.

Yaman, Ahmet ve Çalış, Halit, *İslam Hukukuna Giriş*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2015.

Yasdıman, Necla, *Kur'an, Sünnet ve Fıkıh Bağlamında Kadının Evlilikteki Hakları*, İzmir 2003.

Yılmaz, Taha, *Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2023.

Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed, *Tebyinu'l Hakaik Şerhu Kenzi'd Dekaik*, 1. Basım, Matbaatü'l Kübra, Mısır 1889.

Zihnî, Elhac Mehmed, *Nimet-i İslam*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul ty.

Zühaylî, Vehbe, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, Risale Yayınları, İstanbul 1994.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	ENSARİ ÖZBALIK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu .	
Lisans Öğrenimi .	Van YYÜ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	13.12.2024